

Tartalomjegyzék

Előszó	4
Tria non!	6
A MÖF-EKI Tájbirtok mint viszonyítási alapegység a kiskunsági táj szemléletében, tájökölógiai és tájtermékenységi vizsgálatában.	10
Széna és SZÉNA	28
Ezerjófű	36
Rémusz	39
Az őz	41
Miska	42
A gyík	43
A lóbogár	44
Az orvosi pióca	45
Az ebihal	46
A vízisikló	47
Képszimfónia	49

Inhaltsverzeichnis

Vorwort	4
Tria non!	6
Landschaftsgut IKE-ÖSFU als Bezugseinheit für Landschaftsbetrachtung, Landschaftsökologie und Landschaftsproduktivität für die Kiskunság-Region.	10
Heu und HEU	28
Tausendgüldenkraut	36
Rémusz	39
Das Reh	41
Miska	42
Die Eidechse	43
Die Maulwurfsgrille	44
Der Blutegel	45
Die Kaulquappe	46
Die Wassernatter	47
Bildersymphonie	49

ELŐSZÓ

„Véletlenül” e kötettel egy időben készül a bajorországi *Freisingban* az a könyv, amelyik a *Renovabis 2010. évi 14. Nemzetközi Kongresszusának* anyagait közli. Ennek a „*Teremtés-felelőségben*” című rendezvénynek a kerekasztal-beszélgetésén hozta ki belőlem egy kérdés azt a választ, hogy a közép- és kelet-európai térség, sőt egész világcivilizációnk környezeti és környezettudati gondjait súlyosbítja a *fogalmi hidak hiánya hit és tudomány között*.

Csak látszólag gondol egyre tudomány és Egyház, mikor az egyik „*környezet*”-et, a másik „*Teremtés*”-t mond. A *környezeti szaktudomány* csak vágyik az egészségesre. Megragadását maga gátolja meg korlátolt szemléletével, skatulya-módszertanával. Az emberek környezeti viselkedésének vezérlésére törő skatulyatudomány nem vizsgálja az *ember-ember viszonyt*, mert az már más skatulya: szociológia, biológia, pszichológia, s mi minden még, ami kilóg a pozitivistá-lógiák légióiból.

Az *Isten* is csak a *teológiába* fér. Ám csak olyan *kifejtő módon*, hogy kötetek sorát kéne végigrágnia a mind kevesebbet olvasó civilizált embernek, ha legalább környezeti érdeklődésből kíváncsi lenne rá. Ezért próbáltam a 2001-ben Gödöllőn környezetes hallgatók számára kiadott „*Kultúrokológia*” című egyetemi jegyzetemben *hidverő szándékkal* megragadni az *Isten-fogalom fenntarthatósági, környezettudati jelentőségét*. De a „szakteológia” mellett a „köznapi”-val se lehetünk elégedettek. A *vallás környezetfogalma* sem elég hatékony. A *Teremtés-fogalmat* történetileg ugyan megkísérelték a pozitívizmus fogalomkészletével „*evolucionizálni*”, de „*teremtett világ*”-ként máig megmaradt a vallási jelképek *gigantikus kifejtetlenségében*.

Bizonytal nem a teológusok vagy a klérus miatt. A hívők Egyházához hívő tudósok, pedagógusok, politikusok tömege tartozik. De „*főállásban*” a hívő értelmiségi is a pozitívizmus fogalmait használja. *Tudományosan* ezeken beszél és ezeken gondol

VORWORT

„Zufällig” wird im bayrischen *Freising* gleichzeitig mit diesem Band das Buch zum Druck vorbereitet, in welchem Materialien vom *14. Internationalen Kongress Renovabis* veröffentlicht werden. Beim Rundtischgespräch dieser wichtigen Veranstaltung mit dem Titel „*In Verantwortung für die Schöpfung*” bewog mich eine Frage zur Antwort, dass ein *Fehlen von Begriffsbrücken zwischen Glauben und Wissenschaft* die Umwelt- und die Umweltbewusstseinsprobleme im MOEL, aber auch in unserer heutigen Weltzivilisation erschwert.

Die Nachhaltigkeitsbegriffe von Wissenschaft und Kirche: „Umwelt” und „Schöpfung” meinen nur scheinbar dasselbe. Die *Umweltfachwissenschaft* meint Ganzheitlichkeit, deren Erfassung jedoch ihre eigene eingeschränkte Anschauungsweise und Schachtelmethodologie vereiteln. So untersucht die Schachtelwissenschaft, die den Anspruch erhebt, das Umweltverhalten der Menschen zu steuern, nur das *Mensch-zu-Mensch-Verhältnis* nicht. Das soll in andere Schubfächer wie Soziologie, Biologie, Psychologie gehören, wobei es für vieles nicht einmal eine „positive“ Fachwissenschaft gibt.

U.a. passt auch *Gott* nur in die *Theologie*. Doch nur auf eine *analytische Art*, sodaß sich der immer weniger lesende Zivilisationsmensch durch dicke Bände zu nagen bräuchte, falls er sich dafür wenigstens aus purer Umweltneugier interessieren würde. Aus dieser Erkenntnis versuchte ich in meinem Studienbehelf *Kulturokologie* (2001) für Umweltstudenten der Universität Gödöllő mit der Absicht des Brückenschlagens *die Belange vom Gottesbegriff für Nachhaltigkeit und Umweltbewusstsein* darzustellen. Doch fehlt es auch an wirksamer *Gebrauchstheologie*. So ist auch der *Umweltbegriff der Kirche* nicht sozialwirksam genug. In biogenetischer Sicht wurde zwar der Schöpfungsbegriff mit der Terminologie des Positivismus „*evolutionisiert*”, aber er blieb als „*Schöpfungs(um)welt*” bis heute unter den Religionssymbolen in seiner ursprünglich-*gigantischen Verschlüsseltheit* bestehen.

Sicherlich nicht wegen der Theologen oder des Klerus. Zur Kirche der Gläubigen gehört doch eine Vielzahl von bekennenden Wissenschaftlern, Pädagogen, Politikern. Aber „*hauptberuflich*” bedienen sich auch bekennende Akademiker der Begriffe des Positivismus. Wenn sie *wissenschaftlich* denken und reden, benutzen sie diese

kodik. Pl. a „táj”-ról a vallásos tudós, a környezettant tanító pedagógus, de a prédikáló pap is ugyanúgy szól, mint a materialista természettudós. „*Környezeti kommunikáció*” című egyetemi tantárgyamban (2002) a *szerves kultúrák tájtudásából* kiindulva a tájat „*egészleges mindenség-szelet*”-ként határoztam meg. Ebben benne van a környezettudomány minden „pozitív” konkrétuma, s a Teremtés Istenig tartó, kicsiben és nagyban egyaránt megismerhetetlen végtelensége.

Ezért visz tévútra „környezettudatos” hívőt és nem hívőt a *globalista ökológia* csalfa jelszava: „*Gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan!*” Mert minden kultúra a helyi tájhoz szolgáló használati utasítás. S ugyanúgy megszentelt dolog, mint a Teremtés maga s annak minden tájszelete. Ezért ismer Istent minden szerves kultúra, s ezért tud mind-egyik véges és végtelen dimenziókról saját Teremtés-szeletében. Emiatt gondolkodik és cselekszik a szerves kultúra embere rátartással, környezeti empátiával a véges-végtelen tájban. Nem véletlen tanúsítja a hely és a (világ)teremtő értelem összetartozását a két jelentést hordozó gyökök azonossága a nyelvek ősrétegeiben. Ebben az *őskultúrtudásban* rokon a görög *logosz* és a latin *lokusz*, a görög *hagia* (=szent) és a magyar *hely* szavak gyöke.

Ezért szól példaképpen ez a könyv is egy „*egészleges mindenség-szeletről*”. S ezért szól a Magyar Ökoszociális Fórum Európai Kommunikációs Intézetében és a csólyospálosi Tájbirtokon is minden táj-, kultúra- és anyagkutató, minden tanfolyam, tábor, kiállítás és tudományos rendezvény, a magyar és német nyelvtanítás a konkrét Teremtésről. Olyan élményszerű tudományossággal, amely társadalmilag hatékonyan ver hidat a Teremtést konkretizáló hit meg a környezetfelelős tudomány közé, az emberek számára. Éljenek Magyarországon vagy a kultúrák fenntarthatónak remélt Európája bármelyik táján.

Györi-Nagy Sándor
kultúrokológus
2011 adventjében

Begriffe. So sprechen z.B. ein gläubiger Wissenschaftler, ein Pädagoge, der Umweltschulfach unterrichtet, oder ein predigender Pfarrer genauso über „*Landschaft*” wie ein materialistischer Naturwissenschaftler. Ich definierte vom Umweltwissen gewachsener Kulturen heraus für mein Uni-Fach „*Umweltkommunikation*” (2002) *Landschaft als ganzheitliches Segment vom All*. Diese Definition beinhaltet neben „positiven“ Konkreta der Umweltwissenschaft auch die unerkennbare Unendlichkeit der Schöpfung im Kleinen und Großen, einschließlich Gott.

Deshalb führt „umweltbewusste” Gläubiger und Gottesleugner die trügerische Parole der *globalistischen Ökologie* irre: „*Global denken, lokal handeln!*” Denn jede Kultur ist eine *Gebrauchsanweisung zur lokalen Landschaft*. Und ist genauso geheiligt, wie die Schöpfung selbst und jedes Segment davon. Deshalb kennt jede gewachsene Kultur Gott und endlich-unendliche Dimensionen im eigenen Schöpfungssegment. Aus diesem Grund denkt und handelt der Mensch in gewachsenen Kulturen im Rahmen seiner endlich-unendlichen Landschaft mit *Selbstmäßigung* und *Umweltempathie*. Kein Zufall, dass in der Urschicht der Sprachen eine Wurzelgleichheit der Begriffsworte für *Ort* und *göttlich/heilige Vernunft* die Zusammengehörigkeit der beiden nach dem Urkulturwissen bezeugt. So steht es mit dem griechischen *logos* und dem lateinischen *locus*, oder dem griechischen *hagia* (=heilig) und dem ungarischen *hely* (=Ort).

Deshalb geht es in diesem Buch auch um „*ein ganzheitliches Segment vom All*”. Deshalb geht es auch bei jeder *Landschafts-, Kultur- und Materienforschung, Ausstellung* und *wissenschaftlichen Veranstaltung*, bei jedem *Kurs, Ferienlager* und *Sprachunterricht* beim IKE-ÖSFU bzw. auf dem Landschaftsgut konkret um die Schöpfung. Mit erlebbarer Wissenschaftlichkeit, die das Ziel hat, durch *Konkretisierung der Schöpfung* und unserer Schöpfungsaufgaben sozial wirksam Brücken zu schlagen zwischen Wissenschaft und Glauben – für die Menschen. Ungeachtet dessen, ob sie in Ungarn leben, oder in irgendeiner Landschaft von einem Europa, das uns als *ein nachhaltiges Europa der Kulturen* vorschwebt.

GYÖRI-NAGY Sándor
Kultúrokológus
im Advent 2011

TRIA NON!

Június 4-én volt Bulcsú névnapja. Tudjátok, ő a legkisebb unokám. Jártam még nem tud, óhajait akaratos hanglöketekkel fejezi ki. De nődögél, cseperedik. Törékeny, szeretetsóvár testecskéje mindinkább embert formáz. Színre, hangra, fényvillanásra felfigyel. Összerezzem az idegesen szisszenő szóra, feszült lesz a feszültségtől. És ernyed-olvas, ha csendes családi beszélgetés szeretetfátyla óvja. Ha békesség töltögeti békével a lelkét.

Micsoda egybeesés – vetődött föl édesanyjában a kétely. Nem kéne másik Bulcsúnapot választani? Mivel érdemelte ki szegény, hogy épp a szomorú trianoni évfordulón ünnepeljék majd szerettei? Nem elég, hogy a magyarság egyik árvaszentje, a diadalmas Nyugat előtt 955 óta röstellt Bulcsú horka állott örnek apja akaratából a bölcsője mögé?

Jó ez így, mondtam erre a névnap vacsoránál. Fáradt voltam fejtegetni, miért. Izmaimban az egész napos kaszálás fáradtságával emeltem poharat reá. Éltesse jóra az Isten, aki erre az áldott földre teremtett, kicsi unokám! Aki éppen erre a földre teremtett, ahol az áldozat olyan természetes, mint sehol másutt ebben a csak önmaga iránt érzékeny Európában.

Amíg a bor lassan vérré vált bennem, az én június negyedikém képei sorjázta előttem. A tanyaház, mely az elvadult akácokban várt fél évszázadot a feltámadó parasztra. A kaszapenge makacs nekilendülései, nyikorogó elakadásai az udvar avas füves, akaratszegő gazában. Ott, ahol egykor parasztyerekek nemzedékei tanulták meg, hogy az ember nem a fáról mászott le, hanem a földről egyenesedett föl, hogy messzebb lásson, de vissza is tudjon hajolni hozzá.

Néztem a „legkisebb”, gimnazista fiam, ahogy meg-megállt, majd újra a kaszanyélnék feszült. „*Sétálgasd a kaszát, gyerek!*” – hallottam édesapám hangját majd ötven évvel ezelőttről. Ő még azt hitte, paraszt-

TRIA NON!

Am 4. Juni war Bulcsú's Namenstag. Ihr wisst: er ist mein jüngster Enkel. Laufen kann er noch nicht, seinen Wünschen verleiht er durch beharrliche Lautstöße Ausdruck. Aber er wächst heran. Sein zerbrechliches, nach Liebe schmachtendes Körperchen sieht immer mehr nach Mensch aus. Auf Farben, Töne, Lichter wird er aufmerksam. Auf nervös zischende Worte fährt er zusammen, Spannung versetzt ihn in Spannung. Und schmilzt dahin, wenn ihn stilles Familiengespräch in Liebe umschleiert. Wenn Friedlichkeit Frieden in seine Seele bringt.

Was für ein Zusammenfall – quälten seine Mutter Zweifel. Sollte man nicht einen anderen Bulcsú-Tag wählen? Womit verdiente der Arme, dass er von seinen Lieben grad' am Trianon-Trauertag gefeiert wird? Reicht nicht, dass nach seines Vaters Willen ein Waisenheiliger unseres Volkes an seiner Wiege Pate steht? Der Horka Bulcsú, dessen Namen wir uns vor dem siegreichen Westen seit 955 schämen müssen?

Gut so, sagte ich dazu beim Namenstagsmahl. Ich war müde, das Warum zu erläutern. Ich erhob mein Glas zu seinem Wohle mit der Müdigkeit in den Muskeln aus ganztägigem Mähen. Zum Guten lasse dich Gott leben, der dich auf diesen gesegneten Boden führte, mein kleiner Enkel! Der dich gerade auf diesen Boden führte, wo das Opfer so natürlich ist, wie nirgends in diesem selbstfühligen Europa.

Bis sich der Wein in mir zum Blut verwandelte, zogen vor mir die Bilder von meinem 4. Juni vorüber. Das Tanja-Haus, welches ein halbes Jahrhundert in der Akazienwildnis die Auferstehung der Bauern erwartete. Hartnäckige Vorwärtsrücke und quietschendes Festfahren des Sensenblattes im willensbrechenden Altgrasdickicht auf dem Hof. Dort, wo einst Generationen von Bauernkindern gelernt haben, dass der Mensch nicht vom Baum heruntergeklettert war, sondern sich vom Boden aufgerichtet hatte, um weiter zu sehen, aber auch um fähig zu bleiben, sich wieder zu ihm zurückzubeugen.

Ich betrachtete meinen jüngsten Sohn, den Gymnasiasten, wie er kurz innehielt und sich wieder an den Sensenstiel machte. „*Lass die Sense spazieren, Kind!*” – hörte ich die Stimme meines Vaters aus einer Zeit vor fast fünfzig Jahren. Er glaubte noch, ein Bauernkind zum

gyereket nevel kaszára. De a téesz már ott ólálkodott a zombói tanyák körül. Készültek a tájkiszárító csatornák, hogy a „nagyüzem” nehézgépeinek megjárhatóvá tegyék a paraszti földet. Én semmit se szoltam. Most nem sétálhat a kasza. Mert ez itt háború. Melyben áldozattá válik a test. De örömmel szenved, mert a lélek felmagasztosul. Ez most honvisszafoglalás. Az emberré tevő testi szenvedés jogáért. Amelyet *munkának* hívtak régen. Mikor még nem keverték össze az *állással* meg a *foglalkoz(tat)ással*.

Gergő tanyabirtokot akart a szülőföldemen abból a pénzből, ami szadai házunk árából reá jutott. Abból a gyönyörű villából, amelyben nevelődött, míg el nem üldözték apját a maga „*paraszt-tanával*” – a „*kultúrokológia*”-val meg a „*környezeti kommunikáció*”-val – az egyetemről. Közös erővel „nemzetmentők” és „nemzetárulók”. Akik társaink a társadalomban. Sorstársaink a közös árulásokkal okozott sorsban.

Szakadt rólunk a verejtek. A penge széthullott szekér vasába akadt. Megleltük a betemetett kutat. Üvegtörmelék, korhadt ölgerenda, mázas köcsög, rongy és műanyag szemét az életető víz forrása helyén. A magyar mesékben a sárkány a vizet apasztja el, jutott eszembe. És nőt rabol a termékeny élet elől. A sárkánnyal küzdünk, fiam, mondtam volna Gergőnek. De láttam, tudja ő is.

A parlagra értünk, ahol az elrendszerváltott lehetőségek dacára gazdálkodni próbált az utolsó gazda. A kaszát itt műanyagmadzagok tömege fogta le. Pengve fészültek meg az ökleinken, ahogy téptük, tekergettük fel a kócot. Minden szál három másikat rántott elő barázdányi mélyről. Szemünkbe homokkristály-záport szórva szakadtak bele a marasztaló tarackba. „*Bálás szénán éltek a marhák*” – világosított föl egy kertész fiatalasszony a másnapi hangszervizsgán a bekörzetesítés („kistérségiesítés”) elé néző csolyosi iskolában. „*Trágyával került a madzag a földbe...*” Hát igen... Ez az a föld, melyen annyiszor

Mähen zu erziehen. Doch schlich sich der Kolchos bereits um seine Tanja in Zsombó herum. Die Kanäle zur Entwässerung der Landschaft wurden schon gegraben, um das bäuerliche Land für die Schwermaschinen der Großbetriebe befahrbar zu machen. Ich sagte nichts. Jetzt kann die Sense nicht spazieren. Denn das hier ist Krieg. Der Körper wird hier geopfert. Doch er leidet mit Freude, weil die Seele verklärt wird. Das ist jetzt Landrücknahme. Für das Recht auf körperliches Leiden, das den Menschen zum Menschen macht. Das früher *Arbeit* hieß. Als sie noch nicht mit *Anstellung* und *Beschäftigung* verwechselt wurde.

Gergő wollte in meiner Herkunftsgegend einen Tanja-Hof ums Geld haben, das ihm aus dem Erlös unseres Hauses in Szada zustand. Aus dem der schönen Villa, wo er als Kleinkind lebte, bis sein Vater von der Uni für seine *Bauernlehre* – die *Kulturokologie* und *Umweltkommunikation* – verjagt wurde. Unter Zusammenschluss von „Rettern und Verrätern der Nation”. Mit denen wir uns in der Gesellschaft gesellen müssen. Weil sie unsere Schicksalsgenossen im verräterisch mitverursachten Schicksal sind.

Der Schweiß überströmte uns. Das Sensenblatt klemmte in Eisenbeschlägen eines zerfallenen Pferdewagens fest. Wir fanden den zugeschütteten Brunnen. Glasscherben, vermoderter Stallbalken, emailierter Krug, Lumpen und Plastikmüll an der Stelle der Lebensquelle. Der Drache der ungarischen Volksmärchen lässt eben das Wasser versiegen, dachte ich. Und entführt Frau dem fruchtbaren Leben. Wir kämpfen mit dem Drachen, hätte ich Gergő gesagt. Aber ich sah, er weiß es auch.

Wir erreichten das Brachfeld, wo der letzte Bauer trotz veruntreuter Hoffnung der Transformationszeit den Acker bestellen wollte. Die Sensen wurden hier durch Knäuel von Kunststoffbindfäden gebremst. Sie erklangen mit böser Musik, als wir sie um die Fäuste wickelten, um die Bündel aus dem Boden zu zerren. Jeder Faden riss drei weitere aus Furchentiefe mit hervor. Beim Wegreißen im vom Queckengras durchwobenen Boden schossen sie Sandkristallhagel in unsere Augen. „*Die Rinder lebten von Ballenheu*” – erklärte mir am Nachtag eine junge Gärtnerin bei der Musikprüfung in der Lokalschule, der Zusammenlegung bevorstand. „*Die Unmenge Bindfäden kam mit dem Dünger in den Boden...*” Ach, ja?!... Soll das der Boden sein, von dem der Dichter schrieb: „*Das ist der Boden, den eurer*

apáink vére folyt... És mi volnánk a fiak?!

A szomszédból bömbölt a „tuctuc”. „*Félig ördög, félig angyal,...*” – hallgattuk kényszerűen a fiammal a szomszédból a munkanélküli agglegény kedvenc slágerét napestig. Ez is műanyagmadzag. Csak az agyban. De legalább nem valamelyik mérgeforgalmazó rádióadó.

Június negyedikén nem akartam rádiót hallani. Isten menten a rendszerváltó Magyarország politikusaitól. Akik megmagyarázzák nekünk, hogy miért nacionalista, aki emlékszik még, s meg is emlékezik Trianonról. De Isten ment azoktól is, akik csak azt magyarázzák meg, hogy maguk miért nem emlékeznek. Azoktól pedig különösen, akik még nekem is tiltanak, hogy emlékezhessen. Az én népem fortélyos pusztítása nem holokauszt. Éden és művelőjének elválasztása nem sátáni gonoszság. Fejlődés! Közgazdasági törvény. Az „*idők szava*”. Mely hol „szovjet” uniót mond, hol európaikat. Csak szabadságot nem. Mert a *szabadság* az, amikor azt tehetjük, amit az isteni törvények szerint *szabad*. Nem pedig, amit istentelenek alapján *muszáj*.

Az „*idők szava*” gyerekkoromtól csak zajjal fõdi le a csöndet. A belső-külső rendtevécsendjét. Az *idők szavát* mindig a megosztó szándék mondja ki. Az *idők szava* a meg(f)osztók és elválasztók szava. Nem a teremtésé. Nem a rend szava, csak a rendszereké meg a rendszerváltásoké. S érdemes a meghallgatásra, aki csak ezt tudja? Aki csak megosztottságot fenntartani akar? Akkor inkább az áldozat, vég nélkül akár. A „Nem!”, háromszor is. A teremtés rendje szerint.

Mert a pusztításra, a halálra az *élet* az igazi nemleges válasz. A bőséges élet túlnő, jóvátész minden rombolást. Csak aki nem tölti meg elegendő élettel a maga terét, attól lehet elvenni végleg a templomot, az iskolát.

Az elküldésre, elüldözésre a *maradás*, a csakazértis *visszatérés* a nemleges válasz. A helyhez, ahol a dolgunk van. Ahol nem prófétának kellünk, csak józan társnak. Falut, országot elvenni azoktól lehet, akik

Väter Blut begoss...” Und wären das die Söhne?!

Aus der Nachbarschaft heulte „Dutz-Dutz” herüber. „*Halb Engel, halb Teufel,...*” – lernten wir mit dem Sohn zwanghaft den Lieblingsschlager vom arbeitslosen Nachbarn bis zum Abend auswendig. Ebenfalls Plastikfaden. Nur im Hirnboden. Aber Gott sei Dank nur Kassette und kein giftspeiender Radiosender.

Am 4. Juni wollte ich kein Radio hören. Gott behüte vor den Politikern Transformationsungarns! Die uns erläutern, warum Nationalist sei, wer sich noch an Trianon erinnert und sich sogar dieses Tages gedenkt. Doch Gott behüte auch vor denen, die nur erklären, warum sie sich nicht erinnern wollen. Ganz besonders aber vor denen, die auch mir Erinnern und Gedenken verbieten wollten. Heimtückisches Vernichten meines Volkes ist kein Verbrechen. Die Trennung von Eden und seinem Bewirtschafter ist keine teuflische Bosheit. Fortschritt! Ökonomische Gesetzmäßigkeit. „*Wort der Zeiten*”, das mal sowjetische, mal europäische Union sagt. Nur Freiheit nicht. Denn *Freiheit* heißt, wenn wir tun *können*, was man nach Gottes Gesetzen tun *darf*. Und nicht, was man nach gottlosen tun *muss*.

Das „*Wort der Zeiten*” verdrängt seit meiner Kindheit mit Lärm die Stille. Die Stille vom inneren und äußeren Ordnungmachen. Das „*Wort der Zeiten*” wird immer mit diabolischer Absicht ausgesprochen. Das „*Wort der Zeiten*” ist immer das Wort derer, die teilen und herrschen wollen. Nicht das Wort der Schöpfung. Nicht das Wort der Ordnung, sondern nur das von Ordnungssystemen und von Systemwechslern. Ist des Anhörens würdig, der nur das kann? Der nur Teilung aufrechterhalten will? Dann lieber das Opfer: endlos, wenn es sein muss. Das „*Nein!*”, dreimal. Nach der Ordnung der Schöpfung.

Denn Vernichtung und Tod können wahrhaft nur mit *Leben* verneint werden. Das üppige Leben überwächst und macht jede Zerstörung wieder gut. Nur dem können endgültig Kirche und Schule genommen werden, der sein Schöpfungssegment nicht mit genügendem Leben ausfüllt.

Die verneinende Antwort auf Wegschicken und Vertreibung ist das *Bleiben* und das *Trotzdem-Wiederkehren*. An den Ort, wo wir unser Zu-Tun haben. Wo wir nicht als Propheten gebraucht werden, sondern nur als nüchterne Gefährten.

elhiszik, hogy csupán nyolc óra munkára születünk embernek a földre. A többi pihenés, szórakozás. Anyagi javak, a természet felelőtlen fogyasztása. Szolgáltatásoké. Kiszolgáltatottság, csak észrevétlen, csak kényelmes legyen. Csak ne föld, ne növény, ne állat. Mindez csak helyhez köt, rabul ejt. Mértéket *szab*. Megszabja, mit *szabad*. Hogy magyarul ez a *szabadság*, és nem a „freedom”?! Valóban. A mentességnek nincs köze a szabadsághoz.

A szabadság a megpróbáltatás, a szenvedés elfogadása. *Helyt*-állás. Helytállni *teremtés-őrző munkával* lehet. Abban a kulturális térben, ahova születünk. A teremtésbe tett ember *értelmes munkája* a harmadik „Nem!”, amely a hízoló rabságra adható egyetlen jó válasz. Mert a nagy-világon e kívül tényleg nincs számunkra más hely. Ezért a hazáért felelünk. Ezért a Teremtészeletért. Bármilyen áldozattal. S ha az örökölt felelősségtől, az áldozattól menekszünk, a földről, az egyetlen helyről mondunk le végleg. Akármit is suttog, duruzsol, bömböl fülünkbe a Gonosz.

Három „Nem!”. Tria non, nem Trianon napján csak, egyszer az évben. Nem csupán június negyedikén. Nem csupán szóban. A szavakból elég volt. Látom Bulcsú unokámat cseperedni. És várom kicsi testvérei megszületését. És látom a többi unokát: a négyéves Pétert, az elballagott óvodás Jánost, az iskolás Andrást és Mátét. Jó hírt hoznak lelkükben a világba. Látom magam előtt Gergő fiam izzadó, izmos hátát fényleni, ahogy vágja a *rendet*. Még győzöm vele. De így már nyugodtan merek majd lemaradni. És visszahajolni ebbe a földre. Mert lesznek, akik majd izzadva föléim hajolnak, hogy meghallják, mit is mondok nekik a föld szavával. A teremtés nyelvén.

Győri-Nagy Sándor: Elnöki levél a Magyar Ökoszociális Fórum tagjainak Kiskunmajsán, 2007 júniusának elején

Dorf und Heimat können nur denen genommen werden, die glauben, dass wir nur für acht Stunden Arbeit als Menschen auf die Erde geboren wurden. Dass die übrige Zeit nur dem Ausruhen und der Zerstreung dient. Schrankenlosem Verbrauchen materieller Güter und der Natur. Der Inanspruchnahme von Dienstleistungen. Ist das nicht zugleich Ausgeliefertsein? Hauptsache: es ist unmerklich und bequem. Es soll nur kein Boden, keine Pflanze, kein Tier sein. All dies nimmt einen gefangen und bindet an die Scholle. Bestimmt einem Maß. Bestimmt, was man *darf*. Ungarisch heißt das eben *Freiheit* und nicht „freedom”. Wahrhaft: Ungebundenheit hat wenig mit Freiheit zu tun.

Freiheit ist das Übernehmen von Erprobung und Leiden. „Stand”-halten. Und standzuhalten ist nur durch *schöpfungsbewahrende Arbeit* möglich. In dem kulturellen Raum, wohin wir hernieder geboren wurden. Das dritte Nein ist die *sinnvolle Arbeit* vom Menschen in seiner Schöpfungsumwelt. Das ist die einzig richtige Antwort auf die Mastgefangenschaft. Der Dichter hat recht: außer dem uns gegebenen Schöpfungssegment gibt es keinen anderen Platz für uns auf der Welt. Wir tragen Verantwortung für diese einzige Heimat. Durch egal welches Opfer. Wenn wir der Erbverantwortung, dem Opfer zu entkommen suchen, verzichten wir endgültig auf den Boden, den einzigen Ort. Egal, was uns der Böse in die Ohren flüstert, schmeichelt oder schreit.

Dreimal „Nein!”. Tria non! Nicht nur am Trianon-Tag, einmal im Jahr. Nicht nur am 4. Juni. Nicht nur in Worten. Es ist genug der Worte. Ich sehe meinen Enkel Bulcsú heranwachsen. Und warte darauf, dass seine kleinen Geschwister geboren werden. Und sehe die anderen Enkelkinder: den 4-jährigen Péter, den Kindergartenabgänger János, die Schulkinder András und Máté. Sie bringen gute Botschaft in ihrer Seele in die Welt. Ich sehe den verschwitzten, starken Rücken von meinem Sohn Gergő vor mir glänzen, wie er *geordnete* Schwaden haut. Ich halte noch mit. Aber ich fürchte mich nicht mehr zurückzubleiben. Und mich in diesen Boden zurückzuneigen. Denn es wird welche geben, die sich schwitzend über mich beugen, um zu hören, was ich ihnen in der Sprache des Bodens sage. In der Sprache der Schöpfung.

GYŐRI-NAGY Sándor: Präsidentenbrief an die Mitglieder vom Ökosozialen Forum Ungarn Kiskunmajsa, Anfang Juni 2007

A MÖF-EKI TÁJBIRTOK

MINT VISZONYÍTÁSI ALAPEGYSÉG
A KISKUNSAGI TÁJ SZEMLÉLETÉBEN,
TÁJÖKOLÓGIAI ÉS TÁJTERMÉKENYSÉGI
VIZSGÁLATÁBAN

0. A MÖF-EKI Tájbirtok előtörténete, környezete és céljai

A Magyar Ökoszociális Fórum (MÖF) Európai Kommunikációs Intézet (EKI) Tájbirtoka a Kiskunság nevű Duna-Tisza-közi feltöltéses őstáj Bács-Kiskun megyei részén, az 1700 lakosú délközép-magyarországi *Csolyospálos* tanyásfalú központközeli külterületén található. A 2007 óta tulajdonomban levő 37 hektáros birtokot szerződéses alapon a *MÖF Európai Kommunikációs Intézet* használja, melynek elméleti-gyakorlati kutatásai többek között az *emberi tájkommunikáció formáira és annak kulturális-fenntarthatósági jelentőségére* irányulnak (GYÖRI-NAGY 2005:211–213).

A Tájbirtok-terület korábbi használata csak annyiban különbözött akkori gazdálkodási közegétől, amennyiben a semlyék/szántó arány éppen a fordítottja volt az átlagos helyi gazdaságokénak. Az összterület csupán egyötödét kitevő szántókat ugyanúgy gyomirtózza, műtrágyázás és vegyszeres növényvédelem mellett gépekkel intenzíven művelte előző tulajdonosa, a birtokszerkezet alapjait megvető *KISS István* csolyospálosi gazda, mint helyi gazdatársai. A semlyékeket kaszálta, ill. 18-20 tejlőmarhával, eleinte szögesdrótkerítésben, majd villanypásztoros szabadtartással legeltette.

A MÖF-EKI Tájbirtok szántóinak mai használatát ezért a *tájgyógyító, tisztító célú aktív, kutatások kísérte, de átmeneti pihentetés* jellemzi, zöldparlagként. Ez tárcsázó gyomirtás helyett rendszeres gazkaszálást, ideiglenes gyepekénti kezelést jelent. A szántók pihentetése jó ideig részben a korábbi gazdálkodás sokféle *tárgyi szemetének* aprólékos összegyűjtését és eltávolítását jelentette. Másrészt bizonyos *felszínkárok következetes helyrehozatalát,*

LANDSCHAFTSGUT IKE/ÖSFU

ALS BEZUGSEINHEIT FÜR
LANDSCHAFTSBETRACHTUNG, LANDSCHAFTSÖKOLOGIE
UND LANDSCHAFTSPRODUKTIVITÄT
FÜR DIE KISKUNSAG-REGION

0. Landschaftsgut IKE-ÖFU: Vorgeschichte, Umfeld und Ziele

Das Landschaftsgut (LG) vom Ökosozialen Forum Ungarn (ÖSFU) liegt im zentrumsnahen Außenbereich der 1700 Einwohner zählenden südungarischen Streusiedlungsgemeinde *Csolyospálos* (sprich: Tschoojoschpaalosch) im Komitat *Bács-Kiskun* (sprich: Baatsch-Kischkun), in der erdhistorischen Aufschüttungsurlandschaft *Kiskunság* (sprich: Kischkunschaag) zwischen Donau und Theiß. Das seit 2007 in meinem Besitz befindliche 37 Hektar große Landschaftsgut wird auf Vertragsgrundlage vom *Institut für Kommunikation in Europa* (IKE-ÖSFU) bewirtschaftet, dessen praktisch-theoretische Forschungen auf *Formen und Bedeutung der Landschaftskommunikation des Menschen für Kultur und Nachhaltigkeit* gerichtet sind (GYÖRI-NAGY 2005:211–213).

Die *frühere Landnutzung* des LG-Geländes unterschied sich von der seines damaligen Wirtschaftsumfeldes nur insofern, daß hier die Proportion von Wiese zu Acker im Vergleich zur lokalen Durchschnittswirtschaft gerade umgekehrt war. Die Ackerfelder, die etwa ein Fünftel der Gesamtfläche ausmachten, bestellte der Vorbesitzer, Landwirt und Gutsgründer *KISS István* aus Csolyospálos wie seine Mitlandwirte: intensiv, mechanisiert, unter Verwendung von allerlei Chemikalien. Die Wiesen wurden geschnitten bzw. mit 18-20 Milchkühen bei Freihaltung im Stacheldrahtzaun, später in elektrischer Koppel beweidet.

Für die heutige Nutzung der Ackerflächen des Landschaftsgutes IKE-ÖSFU ist daher eine *aktive, forschungsbegleitete*, jedenfalls nur vorübergehende *Stilllegung als systematisch gemähte Brache zwecks Säuberung und Landschaftsheilung* charakteristisch. geraume Zeit hieß das einerseits ein sorgfältiges Einsammeln und systematisches Entfernen von Müllmassen aus früherem Wirtschaften. Andererseits mussten gewisse Oberflächenschäden konsequent behoben und drittens die Bodengesundheit durch strikte Einführung eines vollständigen

harmadrészt a *talajegészség helyreállítását* a teljes vegyszermentesség bevezetésével. Ez egyelőre ellentmond a Tájbirtok közvetlen környezetének, amelyet különféle módokon környezetterhelő hasznosítású mezőgazdasági parcellák és tanyák alkotnak, valamint a Kiskunsági Nemzeti Park 1,4 hektáros, elvileg szigorúan védett réti mészkő-bányája. Ezek a *civilizáció tájkommunikációjának vegyes formáit* szemléltetik.

A Tájbirtok nem azzal a céllal létesült, hogy közgazdasági kényszerpályákon termelő gazdák számára legyen követelhetetlen „mintagazdaság”, vagy valamiféle nyúlványa egy „parasztalanított” természetvédelmi övezetnek. Célunk egy *komplex létér*, egy olyan *teljes életközösség* állandó *kutatásokkal és tanítással kísért kialakítása*, mely az éltető tápanyagok (talajok, „terméskő”, ásványok, vizek, levegő és energiák) adott egységére épülő növényi, állati és emberi együttélést tesz lehetővé a *tájiparosítás előtti magyar alföldi tanyavilág empatikus paraszti tájtudása és életmintája* szerint (GYÖRI-NAGY 2003:41–44), továbbá a *legtermészszerűbb mai környezeti technológiák* adaptálásával.

1. Tájszemléleti alapegység

A Tájbirtok nem csupán Csólyospálos község határának, de a kiskunsági táj egészének lényegi jegyeit is egyesíti magában. Így a tájsemlelet számára kiindulási alap lehet olyan nagyobb tájszeletek esetében is, mint a községhatár vagy az ún. Homokhátság, illetőleg a Kiskunság.

Településtörténetileg a Tájbirtok területe a Magyar Alföld híres „tanyavilágába” tartozik, amelyet az 1949-1989 közötti téveszkorszak tervgazdálkodása rombolt szét. Magán a Tájbirtok-területen is 4 *tanyahely* van, a leromboltság különböző állapotokban. Az *egyik tanyát* a téveszkorszak nagytáblás gazdálkodása kezdetén, az általános tájfelszántás keretében rombolták földig, a

Chemikalienstopps wiederhergestellt werden. All dies widerspricht momentan der Wirtschaftspraxis des Landschaftsgutsumfeldes, zu welchem Landwirtschaftsparzellen und Tanja-Gehöfte mit verschiedenen Umweltbelastungsgraden gehören. Ans LG-Gelände grenzt auch die 1,4 Hektar große, theoretisch streng geschützte Wiesenalksteingrube als geologische Demonstrationsstelle des Nationalparks Kiskunság. Diese zusammen stellen charakteristische Mischformen der Landschaftskommunikation heutiger Zivilisation dar.

Das LG wurde weder als unnachvollziehbares „Mustergut” für Bauern, die nach strengen ökonomischen Zwängen produzieren, noch als Verlängerung irgendeines „entbäuerten” Naturschutzraumes gedacht. Hier soll ein *komplexer Lebensraum*, eine *Voll-Biozönose* aus dem Zusammenleben von Pflanzen, Tieren und Menschen auf der Grundlage landschaftlich gegebener Arten lebensspendender Materie wie Boden, „Fruchtsteine“, Mineralien, Wasser, Luft und Energien *forschend und lehrend* entstehen. Die Wissensbasis dieses komplexen Lebensraumes bilden das *empathisch-bäuerliche Landschaftswissen* und die *Lebensmuster ehemaliger Streuhöfe* (ungarisch: *tanya*, sprich: Tanja) der Tiefenebenenlandschaft bis zur Industrialisierung der Ländlichen Räume (GYÖRI-NAGY 2003:41–44), bzw. *modernste Umwelttechnologien*, die der Natur am nächsten stehen.

1. Grundeinheit für Landschaftsbetrachtung

Das LG vereint alle wesentlichen Merkmale nicht nur des Gemeindegebietes von Csólyospálos, sondern auch der gesamten Kiskunság-Landschaft in sich. So kann es auch für breitere Landschaftssegmente wie den Flurbereich der Gemeinde, aber auch für die sog. Homokhátság (=Sandrücken-Region) oder sogar für die Kiskunság-Region selbst stellvertretend stehen.

Besiedlungshistorisch gehört das LG-Gebiet zur berühmten „Tanyavilág” („Tanja-Welt”, d.h.: Streusiedlungsgegend) der Ungarischen Tiefebene, die in der Kolchosenzeit 1949-1989 planwirtschaftlich zerstört worden ist. Selbst auf der LG-Fläche befinden sich *vier Tanja-Gründe* (Streuhaus-Stellen) in unterschiedlichem Zerstörungszustand. *Einer der Tanja-Höfe* wurde beim ersten Totalumpflügen zu Beginn der Großflächenwirtschaft der Kolchosenzeit dem Erd-

telkét beszántották, majd a többi újszántóval együtt hagyták parlagon. A *másik tanyát* mint nemkívánatos külterületi lakot és magángazdálkodási helyet „csak” lerombolták és helyét minden használati cél nélkül hagyták elfüvesedni. A *harmadik tanya-helyen* a terepből kimeredő romok és agyagfal-maradványok alakja kirajzolja még az egykori tanya szerkezetét. A *negyedik tanya* 100 évesnél vénebb lakóháza tán még felújítható állapotban élte túl a tsz-korszakot. Igaz, a hozzá tartozó gazdasági épületek és a „kötelező” gémeskút nélkül.

Ám a *kiskunsági táj* településtörténetéhez – így a *Homokhátság* s benne a község és a Tájbirtok területéhez is – hozzátartoznak ezeken, de nem csak ezeken a tanyatelkeken az *őskőkorba visszanyúló folytonos tanyás lakottság nyomai* is (FODOR 1995:30). Erről nem csupán azok a cserépleletek tanúskodnak, amelyeket különböző rombolási periódusokból, mint a 400 évvel ezelőtti török megszállás, a 13. századi tatárjárás idejéből vagy a római kort messze megelőző időkből lelünk lépten-nyomon a föld felszínén. A Tájbirtok őslakhelyein is találtunk több ezer éves emberi és állati csontmaradványok mellett obszidiánpengéket és könyülhegy-darabokat a letűnt évezredekben.

Domborzatilag ezek az *őslakhelyek* a közelmúltban lerombolt tanyákkal együtt a kiskunsági táj egyik nagyon *jellegetes tájajelével* kapcsolódnak össze, melynek „HÁT” a neve. A folyóközi táj magyar nyelvében a „HÁT” nem csupán testrészt jelent. Egy *bizonyos formájú, magasságú és égtáji helyzetű halmot* is. Minden megtelepülésre alkalmas *HÁT*-hoz *HÁZ* is tartozott: *épületek és gazdaság*. Ugyanezzel a nyelvi gyökkel hívja *GAZ*dának a házat lakó és a környező területet művelő embert is a nyelvünk. *Lakhatónak és művelhetőnek* a természetes tájban csak azok a magasabb helyek, háta minősültek, amelyek egyrészt elég tágasak voltak arra, hogy az embercsaládnak otthont adjanak állataival és növényeivel együtt. Másrészt a *hátnak* kifelé is kellően védettnek kellett lennie.

boden gleichgemacht, umgepflügt und später als Acker wieder mit aufgelassen. *Die zweite Tanja* wurde „nur” zertrümmert und ohne jede Nutzung des Tanja-Grundes der Vergrasung überlassen. *Auf dem dritten Tanja-Grundstück* kann nach den Trümmerhalden und Formen der noch aus dem Gelände herausragenden Lehm-mauerreste auf Gebäudegrößen und Gehöft-struktur geschlossen werden. Das etwa 100 Jahre alte *Wohnhaus der vierten Tanja* hat – zwar ohne die dazugehörigen Wirtschaftsgebäude und den „obligatorischen” Galgenbrunnen – die Kolcho-senzeit in noch erneuerbarem Zustand überstanden.

Zur Besiedlungsgeschichte der *Kiskunság-Landschaft* – somit auch der vom *Homokhátság* und darin Gemeinde- wie LG-Gebiet – gehören an diesen, aber nicht nur an diesen Tanja-Stellen die *Spuren permanenter Streu-besiedlung bis in die hohe Altsteinzeit* (FODOR 1995:30). Davon zeugen nicht nur Scherbenfunde auf Schritt und Tritt an der Erdoberfläche aus verschiedensten Zerstörungs-perioden wie zur Zeit der türkischen Okkupation vor 400, oder des Tatareneinfalls vor 800 Jahren, aber auch weit aus vorrömischen Zeiten. Neben Jahrtausende alten menschlichen und tierischen Knochenresten wurden auch an den Urwohnstätten des LG-Gebietes Obsidianklingen- und Steinpfeilstücke aus vergangenen Jahrtausenden gefunden.

Reliefsmäßig sind diese *Urwohnstätten* wie auch alle erst vor kurzem zerstörten Tanja-Hof-Stellen mit einem sehr *charakteristischen Landschafts-element*, dem „HÁT” (sprich: „Haat”) in der Kiskunság-Landschaft verbunden. „HÁT” bedeutet wörtlich übersetzt „Rücken” als Körperteil, in der Zwischenstromlandschaft jedoch auch eine *Anhöhe bestimmter Form, Höhe und himmelsrichtungsmäßiger Lage*. Zu jedem bewohnbaren „HÁT” gehörte ein „HÁZ” (sprich: „HAAS”), d.h. *Haus* und eine *Wirtschaft*. Der im Haus wohnende und die umliegenden Flächen bewirtschaftende Mensch heißt ungarisch mit demselben Wortstamm *GAZ*da (sprich: *GAS*da =Landwirt). Als *bewohnbar* und *bewirtschaftbar* galten hier in der natürlichen Landschaft nur Anhöhen bzw. Rücken, die einerseits flächenmäßig groß genug waren, um eine Menschenfamilie samt Getier zu beherbergen und zugleich den Kulturpflanzen Platz zu geben. Gleichzeitig musste der Hát zugleich auch nach außen hin

Ennek a *paraszti teljes életközösségnek* ezt a védettséget a *vizes környezet*, a *lapályok* oltalma adta.

Domborzatilag az egész Duna-Tisza közére áll, hogy *minden homokhátat laposok, lapályok öveznek*. A *lapos* vagy *lapály* a megtoluló víz, egyáltalán az állóvizek helye. Hogy miképp is őrizte a „*hát*”-at és rajta a „*ház*”-at, azt elárulja a magyar nyelv a „*lapos*” és a „*lápos*” szavak szoros rokonságával. A *lapos* szinte az egész éven át *lápos* volt, hisz mi sem természetesebb, mint hogy a víz a mélyebb helyeken gyűlt össze, mocsarassá, csak jó helyismeretű bennszülöttek számára biztonságosan megjárhatóvá, idegeneknek azonban veszélyessé téve a tájat.

Tájökológiailag is elválaszthatatlanul összetartozott a *hát* és a *lapos* vagy *lapály*. A tájlakó ember kultúrnövényei és azok vadon élő rokonai is, melyek a hátakon, e vízközi szárazulatokon éltek – népi nevük gyakorta egyszerűen csak „sziget” – egyaránt a lapályok felől kapták az éltető *lég- és földnedvességet*. A házas hát, ill. sziget és a lapos/lapály közt errefelé jobbra csekély magassági különbség volt. Ez fél métertől másfél méterig váltakozott. Így a gabonánövények és kerti zöldségfélék gyökérzónáját is bőségesen átjárták a talajban szivárgó vagy kapillárisan mozgó nedvek. Ezen a napégette földön életfeltétel a talaj állandó, bőséges vízellátottsága. E kettő azonban együtt olyan tájtermékenységet biztosít, amilyen természetes körülmények mellett a világ nem minden „jobb talajú” táján ismeretes (GYŐRI-NAGY 2007/8:7).

Talajokból a Kiskunságban – mint a *Homokhátság* név sejteti – főleg „sovány” homokot lelünk. Túlnyomórészt olyan *folyami homok* ez, amelyet földtörténeti idők alatt az *Alpok térségéből* hozott ide az Ős-Duna. Ásványokban gazdag, leginkább mészből. Közismert, hogy a homok az erős napsugárzástól szélsőségesen fölforrósodik. A természetes tájban a *magas talajvízszint*

geschützt genug sein. Diese Geborgenheit boten dieser *bäuerlichen Vollbiozönose* die umliegenden *nassen Flachstellen*, bzw. *Niederungen*.

Reliefsmäßig gilt es nämlich für die gesamte Zwischenstromlandschaft Donau-Theiß, dass zu jedem *Sandrücken* auch eine umgebende *Flachstelle/Niederung* (*Lapos*, sprich: lapposch) oder anders (*Lapály*, sprich: lappaj) gehört. Die *Lapos* oder *Lapály* ist der Ort für anstauendes Wasser oder überhaupt für stehende Gewässer. Inwieweit sie eine Schutzfunktion für *Hát* und *Ház* ausüben konnte, versteht man sofort, wenn man weiß, dass ungarisch „lápos” (sprich: laaposch) die Bedeutung „moorig, sumpfig” hat. Die *Lapos* war nämlich *lápos*, denn nichts ist natürlicher, als dass sich Wasser an tiefen Stellen in der Landschaft ansammelt und diese sumpfig, also nur für Einheimische mit vertrauten Ortkenntnissen sicher passierbar macht, aber für Fremde eine Gefahr bedeutet.

Auch landschaftsökologisch gehörten *Hát* und *Lapos* bzw. *Lapály* untrennbar zusammen. Kulturpflanzen des die Landschaft bewohnenden Menschen, aber auch alle „Wildpflanzen” auf den *Hát*’s, den Trockenflächen, die im Volksmund oft nur „Sziget” (sprich: Ssiggett), also „Insel” heißen, erhielten ihre lebenserhaltende *Bodennässe* wie *Luftnässe* von den Flachstellen her. Dazu durften die Höhenunterschiede zwischen *Hát* mit *Ház* bzw. *Sziget* und *Lapos/Lapály* nicht zu hoch sein – die halten sich meistens in Grenzen zwischen einem halben Meter bis anderthalb Metern –, damit der Wurzelbereich auch von Getreide- und Gemüsepflanzen mit sickerndem oder kapillarischem Grundwasser reichlich versorgt wird. Die ständige, reichliche Wasserversorgung vom Boden ist bei der prallenden Sonne in dieser Gegend Lebensvoraussetzung. Die beiden zusammen sorgen jedoch für eine Landschaftsfruchtbarkeit, die nicht an jedem Fleck der Welt mit „besseren Böden” unter natürlichen Umständen vorkommt (GYŐRI-NAGY 2007/8:7).

Bodenmäßig herrschen in der Kiskunság-Region – wie die Landschaftsbezeichnung „*Sandrücken*” zeigt – „magere” Sandböden vor. Erdhistorisch ist das vorwiegend der von der Ur-Donau angeschwemmte *Flusssand aus dem Alpenraum* mit sehr reichem Mineraliengehalt, vor allem Kalk. Sand erhitzt sich bekanntlich durch starke Sonneneinstrahlung extrem. Der hohe Grundwasserspiegel sorgte jedoch in der natürlichen Landschaft gleichzeitig nicht nur für

azonban nem csak megfelelő *talajhűtésről* gondoskodott. Bőséges *párolgásról* is. Ez ismétlődő helyi *zivatarképződést* okozott, kiadós záporokkal. A helyi esők ismét nemcsak kellően gyakori „*felszínhűtést*” hoztak, hanem állandó utánpótlást is a felszíni és a talajvizeknek.

A homok a „*legsomjasabb*” *talajfajta*, mely minden mennyiségben „nyeli” a vizet. Ez nem is csoda a Duna és a Tisza közti *feltöltéses medencetáj* földszerkezeti sajátosságai mellett, ahol kilométeres mélységekben sorakoznak egymáson az őstengeri üledék- és ösfolyami hordalékrétegek. Földtörténetileg azonban a hallatlan vastagságú feltöltési réteg korántsem egynemű. Kavics és lösz váltakozik benne homokrétegekkel. A legfelső finom homokréteg helyenként több tíz méteres. Mindenesetre ez a vizek számára könnyen átjárható földszerkezet elképzelhetetlen víztömegek nagy mélységű tárolására képes.

A földtörténeti rétegződés szerkezeti és lejtésviszonyai, de a legfelső homokréteg és a felszín sajátosságai következtében is *ez a hatalmas víztömeg állandó mozgásban van*. Mozgásiránya részint a felszíni és mélységi szerkezetek dőlési viszonyainak, ezek között a táj történeti feltöltődési irányainak felel meg. Az uralgó tájelemek, mint a háta és laposok (lapályok) *északnyugat-délkeleti tájolásúak*. Így van egy *állandó talajvíz-áramlási irány (amelyet pontosabban állandó szivárgási irányként kell fel-fogni) döntően északnyugatról délkeletnek*.

Az ÉNy–DK-i tájoltságú domborzati formák *északnyugat-délkeleti irányú felszíni folyást* is lehetővé tesznek rendkívül nagy felszíni vizek idején. Az esetlegesen finom folyású felszíni vizeket azonban keresztező talajformációk újra meg újra tovább lassítják, illetőleg szivárgási övezetekké torlasztják, ahol a felszíni folyás ismételt leszivárgássá válik. A szivárgás másik főiránya ui. az egész Kiskunság vonatkozásában alapvetően a földfelszín felől tart a mélybe. Ez a laposok/lapályok kiterjedt természetes víztározóinak köszönhető.

entsprechende „*Tiefenkühlung*”, sondern auch für reichliche *Verdunstung*, die öftere lokale *Gewitterbildung* und ausgiebige Schauerregen auslöste. Diese wiederum sorgten nicht nur für entsprechend häufige „*Oberflächenkühlung*”, sondern auch für ständigen Nachschub an Grund- und Oberflächenwassern.

Sand ist die „*durstigste*” *Bodenart*, die Wasser in jeder Menge „verschlucken” kann. Besonders unter den geomorphologischen Bedingungen dieser *Aufschüttungsbecken* zwischen den großen Flüssen Donau und Theiß. Hier liegen kilometerdicke Sedimentalschichten aus Urmeeren und Geröllschichten von Urflüssen übereinander. Diese gewaltige Aufschüttungsschicht ist jedenfalls erdhistorisch bei weitem nicht homogen, es wechseln sich darin Kiesel wie Lößablagerungen mit Sandschichten ab. Ihre oberste Feinsandschicht erreicht an vielen Stellen mehrere zehn Meter Dicke. Diese leicht wasserdurchlässige Aufschüttungsstruktur erlaubt jedenfalls die Lagerung unglaublicher Wassermengen in großen Tiefen.

Durch die *Struktur- und Gefällebeschaffenheit* der erdhistorischen Bodenschichten, aber auch durch die der obersten Sandschicht bzw. der Oberfläche ist die *riesige Wassermenge in ständiger Bewegung*, deren Bewegungsrichtung einerseits den Neigungseigenschaften der Oberflächen- wie Tiefenstrukturen, darunter auch den historischen Aufschüttungsrichtungen der Landschaft entspricht. Die herrschenden Landschaftselemente wie *Hát* und *Lapos/Lapály* sind *nordwest-südost-gerichtet*. So gibt es eine *ständige Grundwasserströmung (die genauer als eine ständige Sickerichtung aufzufassen ist) generell aus Nordwest nach Südost*.

Die nordwest-südost-gerichteten Reliefsformen ermöglichen in „Krisensituationen” von außerordentlich großen Wassermengen an der Oberfläche auch *nordwest-südöstliche Fließrichtungen*. Eventuelles (sanftes) Oberflächenfließen wird jedoch durch querende Oberflächenformationen immer wieder noch weiter verlangsamt bzw. in Sickerzonen verwandelt, was auch fließende Wassermengen immer wieder zum Sickersen in den Boden zwingt. Die andere Hauptrichtung der Sickerung geht nämlich generell in der gesamten Kiskunság-Landschaft – dank den ausgedehnten natürlichen Wasserspeichern von *Lapos/Lapály* – von der Erdoberfläche in die Tiefe.

A *függőleges szivárgást* nem csak a fizika törvényei segítik elő. A laza homoktalaj is. A fentebb említett ÉNy-DK-i szivárgási irányt keresztező függőleges szivárgás a *meszes-homokos tájban* különös következményekkel jár. Az esetleges vízfölösleg a meszes homokhátak körüli lapályrendszerben összefolyik, összeszivárog, és gyakran fél esztendeig vagy egész éven át megáll. Az összegyűlt vízben a párolgástól feldúsul az oldott mészkő, mely a vízzel a lapályok talajába szivárogva földtörténeti korszakok során termi a *réti mészkövet*: „*darázkövet*”.

Ez a tufaszerű, lyukacsos réti kőzet nagyjából egy méternyi mélységben keletkezik e „*víznyelő*” *lapályok mindenkori felszíne alatt*, amelyek e tulajdonságuk alapján kapták a „*semlyék*” nevüket. Ezt a megnevezést tévesen tájszónak tekintik, noha beszédesen azt jelenti a Kiskunság egyébként is szomszédos homoktájain, hogy „*különösen szomszédos hely*”. A *semlyék* szó ui. a *szomj* szavunkkal áll feltűnő gyökrokonságban (GYŐRI-NAGY 2007/8:6).

A *semlyékek* alatt csekély mélységben keletkező, jobbra csak 30-50 cm vastagságú *réti mészkő réteg* fontos szerepet játszik a táj ökológiájában. Nemcsak azért, hogy lassítja a víz szivárgási sebességét és szerepe van felszíni visszatartásában, hanem annak fizikai-vegyszerűsítőjeként is. „Csupán” 5000 éves periódusonkénti „gyors” újraképződése okán nevezi a tájlakó népesség a réti mészkövet vagy *darázkövet* „*terméskő*”-nek.

A kiterjedt *semlyékfelszínek* majd egész éves vízborításának és a nagy mélységekig lehető szakadatlan függőleges leszivárgásnak a másik fontos földtörténeti következménye az lett ebben a laza szerkezetű, feltöltéses tájban, hogy az egész Magyar Alföld alatt óriási mennyiségű *termásvízkincs* halmozódott fel. A Tájbirtokot is minden irányból gyógyfürdők övezik. A kisteleki, kiskunmajsai, szegedi és mórahalmai termásvizes fürdők 15–30 km-en belül vannak.

Die *Senkrechtsickerung* wird nicht nur von den Gesetzen der Physik erleichtert, sondern auch durch den lockeren Sandboden. Allerdings hat diese, die oben beschriebene Sickerrichtung querende Senkrechtsickerung seltsame Folgen in dieser *Kalksandregion*. Der eventuelle Wasserüberschuss fließt bzw. sickert im Niederungssystem um die Kalksandrücken zusammen und bleibt oft ein halbes Jahr oder gar ganzjährig stehen. Der durch die Ansammlung und Verdunstung angereicherte, gelöste Kalk sickert mit dem Wasser in diesen Niederungen in den Boden und bildet in erdhistorischer Weite den sog. *Wiesenkalkstein* oder „*Wespenstein*”.

Dieses tuffartige, stark durchlochte Wiesengestein entsteht in etwa 1-Metertiefe *unter der jeweiligen Oberfläche dieser „wasserschluckenden” Niederungen*, die nach dieser Eigenschaft ungarisch „*Semlyék*” (sprich: **Schümjeek**) heißen. Die Bezeichnung wird irrtümlich als Regionalbegriff für Wiese eingestuft, obwohl sie klar eine „*besonders durstige Stelle*” in der ohnehin durstigen Sandlandschaft der Kiskunság bezeichnet. *Semlyék* hängt nämlich auch sprachlich mit dem Stammwort *szomj* (sprich: **Ssomj**) zusammen, das „Durst” bedeutet (GYŐRI-NAGY 2007/8:6).

Die meist nur 30-50 cm dicke *Wiesenkalksteinschicht* auf geringer Tiefe unter den *Semlyék*'s spielt eine sehr wichtige Rolle in der Landschaftsökologie nicht nur bei der Verlangsamung der Sickerungsgeschwindigkeit bzw. der Oberflächenrückhaltung des Wassers, sondern auch durch die physisch-chemische Wasserfilterung. Wegen der „raschen” Neubildungsfähigkeit in „nur” 5000-Jahr-Perioden ist der *Wiesenkalkstein/Wespenstein* in der die Landschaft bewohnenden Bevölkerung auch als „*Fruchtstein*” bekannt.

Die andere wichtige Folge der fast ganzjährigen Wasserbedeckung ausgedehnter *Semlyék*-Flächen bzw. der ununterbrochenen Senkrechtsickerung des Wassers in erdhistorischer Perspektive in große Tiefen in dieser lockeren Aufschüttungslandschaft war die Anhäufung von riesigen Thermalwasservorkommen unter der gesamten Ungarischen Tiefebene. Auch das Landschaftsgut ist von allen Seiten von Heilbädern umgeben. Die Thermen von Kistelek, Kiskunmajsa, Szeged und Mórhalom liegen alle in einer Entfernung von 15–30 km.

Magába a Tájbirtok-testbe is beékelődik egy lezárt termálfűrés mélyfűrés. Az 1970-es években készült, amikor a kisajátított paraszti földeken mindenfelé kőolaj és földgáz után kutatott az állam. A Tájbirtoktól 1 kilométernyire is van egy vakkút, s pár száz méterre egy harmadik mélyfűrés, amely ma is földgázt termel. Az egykori mélyfűrés-helyek egyenként mintegy 500 m²-es betonplattformjai betonszigettként emelkednek ki a semlyékekből.

Hasonlót mondhatunk a tágabb környékről is. *Kiskunmajsa* és *Üllés* szomszédtelepülések határában, de a közelebről vagy távolabbról környezetében is, mint *Szank*, *Zsana* és *Kiskunhalas* (csupán a Kiskunságban maradvá), ahol központi kőolaj- és földgáztározókat is kiépítettek, a természeti környezetben elszórva mindenfelé a tájiparosítás hasonló elemeivel találkozunk. A működő vagy éppen „vak” kőolaj- és földgázkutak e betonszigetei magukban ma már nem jelentenek túlságosan nagy felszínkárosodást az állat- és növényvilágnak.

Annál inkább lehet még ma is tájökológiai szerepe az errefelé lemélyített *1800-3800 méteres mélyfűrésoknak*, ill. az *elkészítésükre alkalmazott technikáknak*. Egyebek közt a *rezonanciás technikának*, amellyel a kőolaj-előfordulást mérték be. Ez robbanótöltetek néhány tíz méter mélységű „kutatófuratokban” történt felrobbantásával történt. Ilyen, 15-20 cm átmérőjű robbantólyukból eddig ötöt találtunk a Tájbirtok területén.

Az 1960-70-es években végrehajtott földalatti kutatórobbantások különféle hatásokkal voltak a laza feltöltési rétegekre és a semlyékek alatt húzódó darázskötáblákra. Ezeket csupán a helyi tudás őrizte meg. Az akkori idők geológiai szakirodalma nem tér ki rájuk. A robbantások földrengés-szerű löketei nem csak a közeli tanyaépületekben okoztak károkat. Összetördelték a darázskötáblákat is. Sokfelé beszélték, hogy ilyen robbantások után, különösen a mélyfűrésokat követően, eltűnt a víz a tanyai kutakból. Ezeket a híradásokat tényként erősítette meg egy környezettudományi diplomamunka kutatása, melyet 2005-ben végeztek a

Selbst auf dem Gelände des LG gibt es eine verschlossene Tiefbohrung mit Thermalwasser. Sie entstand in den 1970-er Jahren, als auf den enteigneten bäuerlichen Flächen die staatliche Erdölfirma ausgedehnte Schürfungen nach Erdöl und Erdgas durchführte. In etwa 1 km Entfernung vom LG gibt es eine zweite verschlossene Schürfstelle und in nur ein paar hundert Metern eine dritte, die heute noch Gas liefert. Die Schürfstellen mit Ihren Betonflächen von jeweils mindestens 500 m² ragen wie Betoninseln aus den Semlyék's heraus.

Ähnliches sieht man auch in der breiteren Umgebung. Im Flurbereich der Nachbargemeinden *Kiskunmajsa* und *Üllés*, oder in dem von Ortschaften in der näheren bis fernerer Umgebung wie *Szank*, *Zsana* und *Kiskunhalas* (um nur in der Kiskunság-Region zu bleiben), wo sogar zentrale Speicherstätten für Erdgas und Erdöl ausgebaut wurden, findet man ähnliche Elemente der Industrie-Landschaft in der Naturlandschaft zerstreut. Diese Betoninseln von funktionierenden und „blinden” Erdöl- bzw. Erdgasbohrungen allein stellen heute keine zu großen Oberflächenschäden mehr für Tier- und Pflanzenwelt dar.

Umso mehr können da *erstellte Tiefbohrungen* zwischen 1800-3800 Metern bzw. ehemals angewandte *Fertigstellungstechniken* heute noch eine Rolle für die Landschaftsökologie spielen. Die *Technik der Resonanzauslösung*, die der Bemessung von Erdölvorkommen zugrunde lag, beruhte auf Explosionen von Sprengsätzen in „Forschungsbohrungen” mit einer Tiefe von einigen zehn Metern. Auf dem LG-Gelände wurden bisher 5 solche Sprenglöcher mit einem Durchmesser von 15-20 cm gefunden.

Die unterirdischen Forschungssprengungen in den 1960-70-er Jahren hatten in den lockeren Aufschüttungsschichten und den Wespensteintafeln verschiedene Folgen, die nur im Lokalwissen, nie aber in der geologischen Fachliteratur der damaligen Zeit festgehalten wurden. Durch die erdbebenartigen Sprengstöße wurden nicht nur nahe stehende Tanja-Gebäude beschädigt, sondern auch die Wespensteintafeln zerbrochen. Vielerorts wurde erzählt, dass nach solchen Sprengungen, besonders nach den Tiefbohrungen das Trinkwasser aus Tanja-Brunnen verschwunden war. Diese Tatsache konnte 2005 im Rahmen einer Diplomarbeitforschung im Flurbereich der Gemeinde Jánoshalma in der Übergangszone der Kiskunság

Kiskunság és Bácska átmeneti térségében, Jánoshalma külterületén (SAROK:2005).

A táj ökológiájába történt beavatkozások egész palettáját kínálja a Tájbirtok területe is mind a távolabbi, mind a közeli múltból. A *punktuális*, „*gyógyítható*” beavatkozások példáit produkálta a homokháton történő tanyaépítés anyagainak (darázs-kő, agyag) alkalmi, kisebb mennyiségű bányászata a semlyékaljakban. Nyomai újabb keletű, csekély mélységű, kis kiterjedésű *agyag-és/vagy kőbányagödrökként* maradtak meg. Korábbi évszázadok, évezredek építőanyag-gödrei ma homokkal feltöltődött, náddal, fűvel benőtt, finom semlyékhajlatként láthatók. De a Tájbirtok területén és azon kívül találhatók újabb keletkezésű, nagyobb méretű agyag- és kőbányagödrök is.

Közülük legnagyobb a természetvédelmi terület 1,4 hektáros bányagödre. Itt alig valami maradt természetes állapotában, hisz az oltalmi indok elsősorban a darázs-kő-bányászat mint érdekesség iránti turisztikai érdeklődés, ill. a réti mészkő-előfordulás geológiai kutatási, tudományos és oktatási célú bemutatása volt.

Az ilyen kisebb vagy nagyobb „népi” bányahelyek azonban nem minősíthetők komolyan a tájökológiába való káros beavatkozásnak. A vizek főntebb leírt tájbeli pulzálása, folyás- és szivárgásélettana ezeket a helyeket is beköti az állandó anyagáramlásba. A *terméskőnek* is nevezett réti mészkő *újraképződése* is elindul e helyeken, ha a mai szélsőségesebb vízviszonyok és a még durvább környezeti beavatkozások összeadódása miatt meglássúdvá is. Ezért akár az is föltételezhető, hogy ma már a darázs-kő-táblák évtizedekkel ezelőtti robbantásos sérüléseinek „gyógyulása” is folyamatban lehet.

A *vízelvező csatornák* kiterjedt hálózatával más a helyzet. Ezeket a 20. század dereka után létesítették, hogy e finom szerkezetű nedves táj talajfelszínét a nagytáblás mezőgazdaság gépei számára kiszárítsák. Azóta azonban elszabadult az elsődleges tájkiszáritás, és *kiszáradási spirállá* változott. Ezen valamennyi *szakma*

zur Bácska-Region (sprich: Baatschka) nachgewiesen werden (SAROK:2005).

An Eingriffen in die Landschaftsökologie bietet das LG-Gebiet eine vollständige Palette sowohl aus der ferneren, als auch der nahen Vergangenheit. Für *punktuellen*, „*heilbaren*” *Eingriffe* könnten gelegentliche, kleinere Abbaustellen von Baumaterialien wie *Wespenstein* und *Baulehm* in rückennahen Wiesenzone für Hausbau auf dem Sandrücken angeführt werden. Es sind Stein- und/oder Lehmfördergruben von jüngerem Datum bzw. versandete, verschilfte oder schon total vergraste, sanfte Eintiefungen aus früheren Jahrhunderten bis Jahrtausenden mit geringeren Ausmaßen. Auch größere Abbaugruben neueren Datums kommen sowohl inner- wie außerhalb vom Landschaftsgut vor.

Die größte unter diesen ist die 1,4 Hektar große Schutzfläche des Naturschutzgebietes, wo kaum etwas im natürlichen Zustand erhalten geblieben ist. Schutzargumente waren vor allem touristisches Interesse für die Abbauweise vom Wespenstein, bzw. der Demonstrationszweck vom Wiesen-kalksteinvorkommen für wissenschaftliche Forschung und geologische Ausbildung.

Solche kleinere oder größere Entnahmestellen von Baumaterialien können jedoch nicht ernsthaft als schädliche Eingriffe in die Landschaftsökologie gewertet werden. Diese Stellen werden ja durch das oben beschriebene Pulsieren, die Fließ- und Sickerprozesse vom Wasser in der Landschaft in den natürlichen Stofffluss eingebunden. Der *Neubildungsprozess* vom Wiesen-kalkstein („Fruchtstein”) spielt sich nämlich an diesen Stellen, wenn auch durch noch größere Eingriffe verlangsamt, auch bei der heutigen Wasserknappheit weiterhin ab. So ist sogar berechtigt anzunehmen, dass seither der Verheilungsprozess der Sprengnisse an den Wespensteintafeln bereits begonnen haben mag.

Anders bestellt ist es um das weitläufige System der *Entwässerungskanäle*, die erst ab Mitte des 20. Jahrhunderts ausgehoben wurden, um die Erdoberfläche dieser fein strukturierten Nasslandschaft für die mechanisierte Großflächenwirtschaft auszutrocknen. Die erfolgreiche Erstaustrocknung entfesselte sich jedoch seither in eine *Austrocknungsspirale*, der jeder Beruf und jedes Fachwissen durch seine „Ein-Fach-

és **szak**tudás a maga kiszakított megoldási javaslatával úgy próbál segíteni, hogy az okozott kár neki is megélhetést teremjen.

A vízepítő mérnöki kar és a vízgazdálkodás a vízvezető csatornák létesítése óta újra meg újra előáll az ötlettel, hogy egy *nagy öntözőcsatornát* is kéne ásni a Kiskunságon át, amely az elvett víz helyett – pénzért – vizet juttatna a szomjazó tájnak és mezőgazdaságának. A természetes vízháztartású helyébe egy öntözéses mezőgazdálkodás kiépítése és fenntartása sok más gazdasági ág érdeke is, többek között a gépiparé s a kereskedelemé. Sőt a mezőgazdaságtudományok „*a visszafordíthatatlan folyamatok*”-ra hivatkozva már a szárazságtűrő (idegen) növényfajokra és fajtákra való átállást szorgalmazzák.

A szak-környezetvédelem küzd a „kivadult idegen növényfajokkal”, ám alapvetően nem ellenzi idegen kultúrnövények „tudományosan megalapozott” behozatalát. Főleg a *parasztot akarja kiszorítani a „környezetileg érzékeny területekről”, a semlyékekről*. Az egyoldalú „természetvédelmi érdek” elfödni látszik aényt, hogy a történelmi fajgazdaság ezeken az *alacsony fekvésű füves tájakon* nem a paraszti tájhasználat ellenére, hanem épp az *empatikus paraszti legelő- és vízgazdálkodásnak köszönhetően* maradt meg a tájparosításig. A *hagyományos legelők és állatállományok kollektivizálása, majd természetvédelmi kisajátítása* megfosztotta a parasztokat a lehetőségtől, hogy folytathassák a *paraszti tájfajtákra s tájakra alapozott állattenyésztést*. A maradék nagyállatállományt így terelték vissza az egykori téeszistállók „állattalan” viszonyai közé.

A mai paraszt a gazdaságpolitikai eszközökkel rákényszerített termelési feltételek foglya. A rendszerváltó Magyarországon a paraszt továbbra is az államhatalmi tervezés és alsóbb szintű hivatalainak tárgya. Az 1990-es rendszerváltás után *kiinduló helyzetként* – más társadalmi rétegekkel ellentétben – nem illette meg teljes jóvátétel a bolsevista jogtiprásokért és vagyonekobzásért. Máig a rendszerváltó állam mezőgazdaság-politikai ellenszelében kellett

Lösungsvorschläge” abzuhefen sucht, um dabei aus der verursachten Notlage auch sein eigenes Brot zu verdienen.

Der Wasserbau-Ingenieurstand und die Wasserwirtschaft erhebt immer wieder den Wunsch, nach der Riesenunternehmung der Errichtung von Entwässerungskanälen nun einen *großen Bewässerungskanal* quer durch die Kiskunság-Landschaft auszuheben, um der durstenden Land(wirt)schaft Wasser – für Geld – zuzuführen. Eine Bewässerungslandwirtschaft statt einer naturbewässerten auszubauen und aufrechtzuerhalten steht selbstverständlich auch im Interesse vieler Branchen – so der Maschinenbauindustrie und des Handels. Die Landwirtschaftswissenschaften raten *unter Berufung auf die „irreversiblen Prozesse”* sogar zur Umstellung auf trockenheitsbeständige (fremde) Pflanzenarten.

Der Berufsnaturschutz will „ausgewilderte Fremdpflanzenarten” bekämpfen, hat aber gegen die „wissenschaftlich fundierte” *Einfuhr von Fremdkulturpflanzen* nichts Grundsätzliches einzuwenden. Er will vor allem die *Bauern aus den „umweltmäßig sensiblen Bereichen”, den Semlyék’s verdrängen*. Die einseitigen „Naturschutzinteressen” verdecken hier nicht nur die Einsicht, dass die historische Artenvielfalt auf diesen *niedrig gelegenen Grasflächen* nicht trotz, sondern gerade *dank der empathisch-bäuerlichen Weide- und Wasserbewirtschaftung* bis zur Industrialisierungszeit erhalten blieb. Die *Enteignung traditioneller Weideflächen* zuerst durch Kolchosen, dann aber durch den Berufsnaturschutz brachte die Bauern um die Möglichkeit der Fortsetzung *art- und landschaftsgerechter bäuerlicher Viehhaltung* und zwang noch vorhandene Großtiere unter „untierische” Großstallverhältnisse der Kolchosenzeit zurück.

Heutige Bauern sind allerdings Gefangene der ihnen wirtschaftspolitisch aufgezwungenen Produktionsbedingungen. Der Bauer im Transformationsstaat Ungarn zählt weiterhin als Planungsobjekt der Staatsmacht und jeder ihrer Instanzen. Als *Ausgangssituation* nach der Wende 1990 stand ihm – entgegen anderen Gesellschaftsschichten – keine Vollreparation für die bolschewistische Misshandlung und Vermögensenteignung zu. Er musste bis heute im Gegenwind transformationsstaatlicher Landwirtschaftspolitik bestehen, die trotz scheinbarem Verbot

megállnia, mely látszólagos törvényi tiltás mellett lehetővé tette külföldieknek, hogy a magyar termőföldkészlet meghatározhatatlan hányadát megszerezzék. A média „megszorult földeladókról” beszél, akik a magyar termőföld egyhatodát „zsebszerződésekkel” adták el pénzes külföldieknek (GYŐRI-NAGY 2003/2002/:56–58).

Sixtus LANNER, az 1990 környéki idők osztrák Európa-politikusa másképp tudja. Tudhatja, hisz 1987–1992 közt a *Mezőgazdasági Bizottság*, 1992–1995 közt az Európatanács *Kelet-Nyugat Bizottmányának elnöke volt*. A bécsi *Vidék Munkaközösség* vezetőjeként így mutatja be „*A vidékfejlődés perspektívái Magyarország példáján*” című német nyelvű füzetében a rendszerváltó állam programozott belföld- és parasztellenes politikáját. Ő tudhatta, amit a magyar paraszt máig nem tudhat, hogy mi volt a fő a Nyugat számára a magyarországi rendszerváltásban: „*A »nyitás« utáni kezdeti években a földvásárlás szabad volt. Ezt külföldi befektetők (egyáltalán nem csak parasztok) derekasan kihasználták. Befektetők a jelenlegi vásárlási tilalmat hosszú távú bérleti szerződésekkel hidalják át*” (LANNER 2005:12).

A tartósan embertelen adópolitika prése alatt „bármilyen áron azonnali bevételeket” hajszoló, mind lelkiismeretlenebb pénzcsinálókka lettek a még gazdálkodó parasztok. A gyomirtó, rovarölő, növekedésfokozó és hozamnövelő vegyszerek féktelen használata elfödte előlük a fogyasztók egészségére gyakorolt hatásokat. Egyre kíméletlenebb művelői lettek földjeiknek is, azon nehézgépek birtokában, amelyek fokozott megmunkálási sebességükkel hallatlanul károsítják a talajszerkezetet. A talajokból hiányzó vizet nagy teljesítményű vízágyúkkal történő éjjel-nappali öntözés pótolja, mely további ártalmakat jelent a talajoknak. S mindehhez zabolátlan áram- és üzemanyag-fogyasztás, mind mélyebbre fűrt kutak kellenek. A paraszt megkísérli a szakosodást és a kényszerekhez való alkalmazkodást. Eközben elmulasztja a természethez való visszacsatolást, amivel lassanként valóban bűnbe esik a szak-természetvédelem előtt is. Lassacskán

Ausländern ermöglichte, sich uneinschätzbaren Anteiles am ungarischen Bodenbestand zu bemächtigen. In den Medien wird die Schuld „Verkäufern in finanzieller Notlage” in die Schuhe geschoben, die etwa ein Sechstel des ungarischen Bodenbestandes durch „Taschenverträge” an kaufstarke Ausländer verkauft haben sollen (GYŐRI-NAGY 2003/2002/:56-58).

Sixtus LANNER, österreichischer Politiker der Wendezeit um 1990 schildert die Situation anders. Er war 1987–1992 *Präsident der Agrarkommission*, 1992–1995 *Vorsitzender des Ost-West-Komitees vom Europarat*. Als Leiter der „Arbeitsgemeinschaft Ländlicher Raum” stellt er die vorprogrammierte inlands- und bauernfeindliche Politik vom Transformationsstaat in seiner Broschüre „*Perspektiven der ländlichen Entwicklung am Beispiel Ungarn*” vor. Er muss ja wissen, was der ungarische Bauer bis heute nicht wissen darf, worum es dem Westen beim Transformationsgeschäft eigentlich ging: „*In den Anfangsjahren nach der »Öffnung« war der Ankauf von Grund und Boden frei. Das haben ausländische Investoren (keinesfalls nur Bauern) weidlich genutzt. Derzeit überbrücken Investoren das vorübergehende Ankaufsverbot durch langfristige Pachtverträge*” (LANNER 2005:12).

Durch die anhaltende unmenschliche Steuerpolitik stets zu „Soforteinnahmen um jeden Preis” gezwungen wurden noch wirtschaftende Bauern zu immer gewissenloseren Geldmachern unter schrankenloser Verwendung von Pestiziden sowie Chemikalien zur Ertragssteigerung und Unkrautbekämpfung ohne Rücksicht auf die Folgen für die Gesundheit der Verbraucher. Sie wurden auch zu immer schonungsloseren Bewirtschaftern ihrer Flächen mit schweren Maschinen mit gesteigerten Bearbeitungsgeschwindigkeiten, die die Bodenstruktur ungemein schädigen. Das fehlende Wasser wird durch Tag-und-Nacht-Gießen aus Hochleistungs-Wasserkanonen unter zügellosem Strom- und Treibstoffverbrauch aus immer tiefer gebohrten Brunnen ersetzt, die die Böden weiter beschädigen. Der Bauer versucht, sich zu spezialisieren und sich so den Zwängen anzupassen. Dabei verpasst er die Rückkoppelung zur Natur, wodurch er sich allmählich auch vor dem Berufsnaturschutz tatsächlich schuldig macht. Er zieht sich allmählich aus „unrentablen” Produktions-

visszahúzódik olyan „nem kifizető” ágazatokból, mint a legeltető állattartás. Észrevétlenül civilizációs erőknek adja át a terepet, amelyek őt olyan tájszeletekből és tudásterületekről akarják kiszorítani, melyek egyenesági, jogos örököse volna.

Emiatt se lették a helyes érveket a vízelvezető csatornák ellen, amikor 2009-ben főfoglalkozású politikusok befolyására tüntetésekkel kerestek kiutat a vízelvezető csatornák okozta kiszáradásból. Nem a csatornák talajélettanba avatkozó hatásaival érveltek, hanem egyszerűen csak az ellen, hogy a vízgazdálkodási hatóság magasabb csatornadíjakat akar beszedni „szolgáltatás nélkül”. Azt azonban a tiltakozó parasztok már nem tudták pontosan definiálni, hogy mit is lehet „teljesítmény”-nek tekinteni. Egyeseknek a „*túl sok víz*”, másoknak a „*túl kevés víz*” a probléma, mert már mindannyiuk számára a kiszámított önérdék, és nem a *táj autonóm vízélettanának, önfenntartó erejének* az őrzése a kiindulás.

Hogy a lényegét tekintve itt a *paraszti gazdálkodási hagyomány* és a vele szorosan összefüggő *paraszti vízkormányzás* áll szemben a „*mérnöki*” *mezőgazdaság és vízszabályozás* gyakorlatával – mely utóbbi oldalon ma már, akár öntudatlanul, a gazdák zöme is áll –, csak a MÖF 2010. február-márciusi kiskunmajsai Tanyaszemináriumán derült ki élesen. A mérnöki vízkezelés a táj felszíni és talajvíztömegeit – Győri-Nagy Sándor fogalmával: a *tájvizeket* – elvezető csatornába tereli, melyek fenékmélysége helyenként 3-4 méterrel van a terepfelszín alatt. Mihelyt a nedves időszak *emelkedő talajvízszintje* eléri a legmélyebb csatornafeneket, elindul a Tisza felé a tájvizek levezetése. Ezáltal a *csatornafenek feletti talajrétegek föl sem töltődhetnek elég nedvességgel az év száraz időszakaira*. Ezzel szemben a hagyományos paraszti tájművelés nem vezetett vizeket a tájhatárokon túlra, hanem csak a szántókról vezette el a felszíni vizet a szomszédos lapályba, *ideiglenes barázdákkal*. Ilyen „*paraszti felszíni csatornák*” nyomai ma is láthatók némelyütt a Tájbirtok területén.

zweigen wie Freitierhaltung zurück und räumt unbemerkt Zivilisationskräften das Feld, die ihn ohnehin aus Landschaftsteilen und Wissensbereichen verdrängen wollen, welche erbmäßig seinem Stand zustehen würden.

Die Bauern haben aus diesem Grund auch nicht die richtige Argumentation gegen die Entwässerungskanäle gefunden, als sie im Jahr 2009 durch Kundgebungen unter dem Einfluss der Berufspolitik nach Auswegen aus der Austrocknung durch die Kanäle suchten. Ihre Argumente gingen nicht gegen die Eingriffsweise der Kanäle in die Landschaftsbiologie, sondern einfach nur gegen die unberechtigte Abgabenerhebung durch die Wasserwirtschaftsbehörde „ohne Leistung”. Was jedoch als „Leistung” zu betrachten ist, konnten protestierende Bauern nicht genau definieren, denn für einige ist „*zu viel Wasser*”, für andere jedoch „*zu wenig Wasser*” in der Landschaft das Problem. Als Ausgangspunkt gilt für sie alle nämlich nur noch berechenbares Produktionsinteresse und nicht mehr die Langzeitbewahrung autonomer Wasserbiologie und Selbsterhaltungskraft der Landschaft.

Dass hier die *bäuerliche Landschaftsbewirtschaftung* und die damit engstens verbundene *bäuerliche Wasserführungsweise* den „ingenieurhaften” Eingriffen gegenüberstehen, wurde erst beim Tanja-Seminar und den Tanja-Foren vom Ökosozialen Forum Ungarn in Kiskunmajsa im Februar und März 2010 klar. Die „ingenieurhafte” Wasserführungsweise konzentriert die Oberflächen- sowie die Grundwassermengen der Landschaft in Abführungskanälen, deren Bodentiefen stellenweise 3-4 m unter der Geländeoberfläche liegen. Sobald das in nassen Jahreszeiten *steigende Grundwasser* den Kanalgrund erreicht, setzt die Grundwasserabführung am tiefstgelegenen Kanalabschnitt in Richtung Tisza/Theiß ein. Dadurch kann sich nicht genügend Wasser in den oberen Bodenschichten für die Trockenperioden des Jahres ansammeln. Demgegenüber führte die *bäuerliche Landschaftsbewirtschaftung* kein Wasser über die Landschaftsgrenzen hinaus, sondern wurde nur Oberflächenwasser von den Ackerflächen in die benachbarten Niederungen durch *zeitweilige Furchen* hinübergeführt. Spuren solcher „*bäuerlicher Oberflächenkanäle*” sind noch an einigen Stellen auf dem LG-Gelände zu sehen.

Mindenesetre azt mondhatjuk, hogy a *vízkezelés és vízviszatarthatás empátiás tudását* a hajdani paraszt „a természettől leste el”. Vannak ugyanis *természetes felszínalakzatok*, melyek földtörténeti korszakok óta kezelezzük és tárolják a Homokhátság tájvízeit. A már leírt *homokhátságok*, e hosszúkás, finom homokmagaslatok, és köztük a *lapályok* (másképpen: *semlyékek = füves laposok*) biztosították a nagyon lassú folyást, a tájon belüli összefolydogálást, de még inkább az összeszivárgást és a lassú, elfolyás nélküli leszivárgást. Ezért a természetes felszínalakzatok biztosította vízkezelést és vízviszatarthatást *a vízkezelés és vízviszatarthatás elsődleges formájának* kell tekintenünk (NAGY 2010).

Ezért van *tájökológiai jelentősége a hát-lapály arányának*. A Kiskunságban ez, ahogy Kárpát-medencei méretekben is, nagyjából 50-50%. Így a tágas lapályokban elég helye van az átmeneti vagy éppen hosszabb ideig maradó vízborításnak. Általában azonban *kiterjedt, ám sekély, pár centimétertől egy méternyiig változó mélységű vizekről* volt szó. Ezért ezek a víz-tömegek az első tavaszi napsugártól azonnal fölmelegedtek. Ez inkább serkentette, mint gátolta a víz borította természetes növényvilág kora tavaszi ébredését. Ugyanakkor e semlyékvizekben mindenféle vízi élőlény a legeszményibb életfeltételekre lelt. A víz borította lapályok közt keskenyen és hosszan elnyúló, alacsony homokhátságok teleszították magukat vízzel, miközben fölülről a napmeleg szárította a felszínt. Így korán remekül művelhetővé váltak a nem gépesített, *paraszi földművelés* (FÉL-HOFER 1997) számára.

Ezek a természetes felszínalakzatok ma is eredeti formájukban és arányaikban, ill. működésükben szemlélhetők a Tájbirtok területén. Sajnos Magyarország egyéb tájain – a Kiskunságban és így Csólyospálos határában is – elképesztően magas ráfordításokkal gépileg egyengették el őket, ami alapvetően csorbította táji funkcióikat.

Allerdings kann gesagt werden, dass *das empatische bäuerliche Wissen um Wasserführung und Wasserrückhaltung* „nur der Natur abgeguckt” wurde. Es sind nämlich *natürliche Reliefformen*, die im Sandrücken-Gebiet seit erdhistorischen Zeiten für Wasserführung und Wasserrückhaltung in der Landschaft sorgen. Die bereits beschriebenen *Homokhát's* (längliche, sanfte Sandanhöhen) und die zwischen diesen liegenden *Lapály's* (anders: Semlyék's = grasbedeckte Niederungen) sorgten für sehr langsames, landschaftsinneres Zusammenfließen, noch mehr aber für Zusammensickern und langsames Versickern ohne Abfließen. So ist diese Wasserführung und Wasserrückhaltung durch naturgegebene Relief-formen als *Primärform der Wasserführung und Wasserrückhaltung* anzusehen. (NAGY 2010).

Aus diesem Grund sind *die landschaftlichen Proportionen von Hát's zu Lapály's* von landschaftsökologischer Bedeutung. In der Kiskunság-Gegend stehen die Proportionen etwa 50% zu 50%, wie es auch im Karpatenbeckenmaßstab zu beobachten ist. So bieten die breiten Niederungen Platz genug für zeitweilige, sogar auch für längere Zeiten bleibende Wasserbedeckung. Da es jedoch um *große Wasserflächen mit meistens geringen Tiefen* von ein paar cm bis nur selten über 1 m hinaus ging, konnten sich diese Wassermengen bei den ersten Frühlingssonnenstrahlen sehr schnell erwärmen. Dadurch wurde nicht einmal der wasserbedeckte natürliche Pflanzenbewuchs am frühen Erwachen gehindert, wobei auch allerlei Wasserlebewesen beste Lebensumstände in diesen Wiesengewässern fanden. Die schmal und länglich zwischen diesen wasserbedeckten Niederungen liegenden, niedrigen Sandrücken wurden durchnässt, gleichzeitig jedoch von der Sonne erwärmt und so sind sie bestens bearbeitbar geworden für die nichtmaschinelle, *bäuerliche Feldbestellung* (FÉL-HOFER 1972).

Diese natürlichen Reliefformen können heute noch in ihrer Originalform und -proportion, bzw. -funktion auf dem Gebiet des Landschaftsgutes beobachtet werden, während sie in weiten Teilen Ungarns, so in der Kiskunság, wie auch im Gemeindegebiet Csólyospálos unter undenkbar hohen Aufwendungen maschinell eingeebnet und so in ihrer ursprünglichen Landschaftsfunktion grundlegend beeinträchtigt wurden.

A hazai gazdaságtörténet első nagyarányú talajgyengetési munkáit azok a *telepes csoportok* végezték, amelyek a török kiűzése után, a 17. század végétől telepedtek a Kiskunság hullámos felszínű tájára a felduzzadt hódoltsági városokból és külföldről. Lóvontatta „hőghúzóikkal” ők voltak a talajgyengetés úttörői. Őket a 18. századtól a vízmérnökök követték, akik a Duna, Tisza és mellékfolyóik szabályozási munkálataihoz a gátakba számtalan *kunhalmot* hordattak el kubikos seregeikkel. A folyamatot a téeszék koronázták meg, amelyek talajgyengetési programját a korszak „hústermelési programját” is túlszárnyaló mértékű állami támogatások segítették. Az 1990 utáni rendszerváltó Magyarországon az autópálya-építés és a mezőgazdaság új intenzíválása gondoskodik a tragikus végkifejletről, hisz az új kertészeti technológiák „legfinomabban művelt, egyenletes” talajfelszínt kívánnak.

A kiszáradási spirált szakosodott gazdálkodási módok kíméletlen részérdekeinek tehetetlenségi nyomatóka hajtja előre, szigorú szaktudományok kérlelhetetlen rész-tudásaitól támogatva, melyektől minden empátia távol áll a tájélettan és a létsokféle-ség iránt. Így aztán az ökológusok sötét jóslatai szerint éppen itt, Európa hajdan legnedvesebb medencetájának kellős közepén, a szemünk láttára, tudtunkkal és mindönk közreműködésével van keletke-zőben *a kontinens első sivataga*.

2. Tájökológiai alapegység

Nem is véletlenül szánta a Tájbirtokot a MÖF-EKI kezdettől a természetes tájműkö-dések mintaterületének. A természetes táj-működések egyik legfontosabbika az, hogy *adott alkata szerint a táj emberi lakóhelyül és gazdálkodási térként szolgáljon*. Az elmondottakhoz a *Tájbirtok helye* is szorosan hozzátartozik. Csólyospálos falu-nak nem egyszerűen csak a „*süllyedékes, csólyos*” (GYÖRI-NAGY 2010) jelentésű csólyosi felében van, hanem annak is az alsócsólyosi részén. Ez a faluhatár leg-

Die ersten Einebnungen in der Wirtschafts-geschichte sind mit *Siedlergruppen* verbunden, die sich nach der Türkenvertreibung ab dem Ende des 17. Jahrhunderts aus Städten bzw. aus dem Ausland in der welligen Kiskunság-Landschaft niederließen. Sie waren mit ihren durch Pferde gezogenen „Bergziehern” Pioniere der Oberflächeneinebnung. Ihnen sind ab dem 18. Jh. die Wasserbauingenieure gefolgt, die bei den riesigen Flussbegradigungsarbeiten an Donau, Theiß und Nebenflüssen zur Errichtung von Dämmen unzählige „*Kumanenhügel*“ durch die Tagelöhnerheere der „Kubiker“ abtragen ließen. Gekrönt wurde der Prozess durch die Kolchosen, denen ein staatliches Einebnungs-programm im Volumen des „Fleischprogram-mes“ (des staatlichen Förderprogramms für Exportfleischproduktion) beistand. Fortgeführt wird er im Transformationsstaat Ungarn durch riesige Autobahnbauarbeiten und die Neuintensivierung der Landwirtschaft, die „feinst bearbeitete, maschinell geebnete“ Flächen für ihre Technologien benötigt.

Die Austrocknungsspirale wird durch das Drehmoment von schonungslosen Teil-interessen spezialisierter Wirtschaftsweisen, vom unerbittlichen Teilwissen strenger Fachwissenschaften vorangetrieben, denen jede Empathie gegenüber Landschaftsleben und Lebensvielfalt fehlt. So ist nach düsteren Vorhersagen von Ökologen gerade im Karpatenbecken, inmitten der ehemals wasserreichsten Beckenlandschaft Europas, vor unseren Augen, mit unserem Mitwissen und unter unsrer aller Mitwirkung *die erste Wüste des Kontinentes im Entstehen*.

2. Vergleichseinheit für Landschaftsökologie

So ist es kein Wunder, dass das Landschaftsgut vom IKE-ÖSFU von vornherein als Muster-gebiet für natürliche Landschaftsfunktionen gedacht war, deren eine die landschafts-angepasste Besiedelung und Bewirtschaftung durch den Menschen ist. Wenn man nun zu all dem Gesagten hinzunimmt, dass das Land-schaftsgut nicht nur im Csólyoser Teil der Gemeinde Csólyospálos – wo „Csólyos“ „niederungsreich“ bedeutet – und auch innerhalb von Csólyos in Alsócsólyos (=Nieder-csólyos) liegt, so braucht es nicht lange bekräftigt zu werden, dass es hier um die *tieftgelegenen Teile*

mélyebben fekvő területe. Vizes időkben itt vannak a legnagyobb semlyékvizek, aszályos években itt legmagasabb a talajvízszint és legkisebb a kiszáradás. Azonban *a táj állandó mesterséges kiszáritása* mellett mindez nem jelenti, hogy termelhetnénk öntözés nélkül, ha a mai vállalkozói mezőgazdaság mércéi szerint akarnánk termelőtevékenységbe fogni.

Miközben a nyár derekára a községi határban és a lecsapolt kiskunsági táj java részén oly mértékben száradnak ki a rétek, hogy még a rendkívül alacsony állatlétszámok mellett is fű- és szénahiány kísért, a MÖF-EKI Tájbirtokon ilyenkor is „zöldek” a semlyékek. Mivel a semlyékeket sehol sem öntözik, ezért *a hozzávetőleg jobb fűtermékenység* egyedül a talaj jobb természetes vízellátottságával magyarázható, ami szénatonnákban is mérhető. De a „jobb” nem jelent egyúttal „eleget” is. Ennek ellenére a MÖF-EKI Tájbirtokhoz tartozó semlyékek látható és közismerten magasabb szénatermő képessége magában is bizonyíték arra, hogy mind a fenntartható mezőgazdálkodásnak, mind e homokrégió kiszáradási spirálja megállításának csak akkor van esélye, ha a táj alkata szerint *természetes úton* ismét hozzájut mesterségesen elvezetett vizeihez.

Abból a célból, hogy kiszélesítsük ezt a tájökölógiai és tájtermékenységi viszonyító bázist, 2009/2010 telére a MÖF-EKI Tájbirtok, ill. a Kiskunmajsa és Környéke Vízgazdálkodási Társulat egy *vízvisszatartási kísérletben* állapodott meg. A *vízprojekt* keretében a csatornát keresztmetszetében elzáró gáttal akadályoztuk az összeszivárgó talajvíz elfolyását. Az emelkedő vizet a szomszédos semlyékekre vezettük ki. 2009. december 2. és 2010 dereka közt 1-2-napos gyakorisággal fényképfelvételeken dokumentáltuk a felszíni vízborítás változásait és a talaj átnedvesedését, továbbá a Tájbirtok egész területén figyeltük a víz mozgásirányait. A vízvisszatartási kísérlet tájbiológiai és tájtermékenységi tanulságait közösen elemezzük és megfelelő további lépéseket is teszünk.

des Gemeindegebietes handelt. Hieraus folgt jedoch, dass dieser Flurbereich auch bei der größten Trockenheit den höchsten Grundwasserspiegel und den geringsten Grad an Austrocknung aufweist, was bei der *enormen künstlichen Austrocknung der Gegend* nicht heißt, dass man hier ohne Bewässerung auskäme, falls man nach den Produktionsmaßstäben der unternehmerischen Landwirtschaft von heute produzieren wollte.

So gedeihen „Grünflächen” im Gemeindevergleich hier noch am besten. Während sie in der Hochsommerperiode nicht nur in übrigen Teilen des Gemeindegebietes, sondern auch in weiten Teilen der entwässerten Kiskunság-Gegend total verdorren, sodass es sogar bei der heute sehr niedrigen Tieranzahl zu Heumangelsituationen kommt. Die Grünflächen werden nirgends bewässert, so ist die *vergleichsweise beste Heuproduktivität* einzig und allein auf die bessere Wasserversorgung des Bodens der LG-Wiesen zurückzuführen, was sich auch in Heutonnen messen und vergleichen lässt. Doch „besser” heißt leider noch lange nicht „genug”. Trotzdem genügt diese sichtbare und allgemein bekannte höhere Produktivität der LG-eigenen Grünflächen als Beweis dafür, dass es ohne *natürliche Wasserrückführung* in die Landschaft weder in der Landbewirtschaftung, noch bei der Stoppung der Austrocknungsspirale in dieser Sandregion geht.

Um diese Vergleichsbasis für Landschaftsökologie und Landschaftsproduktivität auszuweiten, wurde für den Winter 2009/2010 ein Wasserrückhalteversuch zwischen dem LG und der Wasserbewirtschaftungsgesellschaft Kiskunmajsa und Umgebung vereinbart. Im Rahmen des Projektes wurde das zusammensickernde und im Abfließen begriffene Grundwasser durch einen Staudamm im Kanal am Abfließen gehindert und ein Teil davon in die benachbarten Niederungen hinausgeführt. Die Veränderungen der Oberflächenwasserbedeckung bzw. die Durchfeuchtung des Bodens wurden in 1-2-Tagesabständen fotodokumentiert sowie die Bewegungsrichtungen des Wassers auf dem gesamten LG-Terrain vom 2. Dezember 2009 bis Mitte April 2010 beobachtet. Die Lehren des Wasserrückhalteversuches für Landschaftsbiologie und -produktivität werden gemeinsam ausgewertet und entsprechende Weiterführungsmaßnahmen getroffen.

3. Tájtermékenységi viszonyítóegység

A Csólyospáloson 2009-ben indított *települési biomassza-kutatás* első periódusa már nem tudja figyelembe venni a vízvisszatartási kísérlet első eredményeit. Ám a fű és gabonavetés e „természetesebb” tájállapot melletti tavaszi növekedése alapján lehetséges következtetni a várható biomasszatömegre. Megjegyzendő, hogy ez a „természetesebb” tájállapot inkább csak „kvázi-természetes”-nek tekinthető, hisz változatlan intenzitással folytatódik a csatornák általi vízelvezetés meg az öntözéses mezőgazdálkodás óriási mértékű, állandó talajvízkivétele. Mindenesetre sikerült valamelyes (bár törékeny) egyetértésre jutni a birtokos szomszédsággal abban, hogy szabályzott feltételek között később is fenntartjuk a vízvisszatartási kísérletet, annak táji következményeit együtt kísérjük figyelemmel, értékeljük ki és vetjük össze.

Mert összevetnivaló már most is van elegendő, az öt évtizede tartó mesterséges tájkiszáritás állapotai mellett. Egyrésztől ismert, hogy a községi terület „legjobb” szénatermő körzete épp Alsócsólyosra, a Tájbirtok területére esik. Mivel itt vannak a környék legmélyebben fekvő, összefüggő semlyékei is, nem nehéz kapcsolatot teremteni a semlyékek legmélyebb fekvése és a legmagasabb szénatermő képessége között. Nyilvánvalóan a *talajnedvesség* játssza a főszerepet, azaz a *talajvízszint magassága*, és nem a talajminőség, amely hasonló táji viszonyok mellett Csólyospáloson máshol is hasonló értékeket mutat. Ám hogy milyen viszonylagos, és mennyi más tényezőtől, mint pl. a mindenkori csapadékmennyiségtől is függ e „kedvező helyzet”, mutatja a 2008. évi, kb. 1,5 hektáros *búzavetésünk* sorsa. A három „szigeten” 2008. száraz őszen vetett búzánk a csapadékszegény tél és 2009 esőtlen tavasza után 5-15 cm szármagasságot ért el és alig kalászolt. Ezért nem is arattunk, hanem a levágást a kicsit későbbre csúsztatott fűkaszálassal együtt ejtettük meg. Valamivel hosszabb száradási időt

3. Bezugseinheit für Landschaftsproduktivität

Die erste Periode der 2009 begonnenen *Erhebung des Biomassepotenzials im Gemeindegebiet Csólyospálos* wird zwar die ersten Ergebnisse des Wasserrückhalteversuches nicht mehr berücksichtigen können, doch müssten Schätzungen aufgrund des Frühlingsgedeihens von Gras und Getreide beim „natürlicheren” Landschaftszustand bezüglich der zu erwartenden Biomassemenge möglich sein. Dabei wird selbstverständlich nur ein „quasi-natürlicher” Landschaftszustand vorliegen, denn die Wasserabführung durch die Kanäle sowie die enorme, ständige Grundwasserentnahme durch die Bewässerungslandwirtschaft geht unvermindert weiter. Es konnte jedenfalls eine (zwar zerbrechliche) Eintracht unter den Anliegern erzielt werden, dass die Wasserrückhaltung unter regulierten Bedingungen auch später aufrechterhalten und die landschaftlichen Folgen davon gemeinsam verfolgt, ausgewertet und untereinander verglichen werden.

Denn zu vergleichen gibt es einiges bereits jetzt, auch bei den Zuständen künstlicher Landschaftsaustrocknung seit 5 Jahrzehnten. Einerseits ist allgemein bekannt, dass „die besten Wiesen” im Gemeindegebiet von Csólyospálos gerade in der Niedercsólyoser Gegend, im LG-Bereich zu finden sind. Da diese eben die zutiefst liegenden Wiesen der Umgebung sind, lässt sich leicht ein Zusammenhang zwischen tiefster Lage und höchstem Produktivitätsgrad der Wiesen herstellen. Dabei ist ersichtlich, dass es einzig und allein auf den Faktor *Bodennässe*, d.h. *Höhe des Grundwasserspiegels* ankommt und nicht auf Bodenqualität, die sonst ähnliche Werte wie woanders in Csólyospálos in ähnlicher Landschaftslage aufweist. Dass jedoch auch diese Vorteilslage nur einen sehr relativen und durch viele andere Faktoren – wie die jeweiligen Niederschlagsmengen – bedingten Vorteil bedeutet, bezeugt das Schicksal unserer insgesamt 1,5 Hektar großen *Weizensaat im Jahr 2008* auf den drei „Inseln”, die infolge der niederschlagsarmen Jahreszeiten Herbst und Winter 2008 sowie Frühling 2009 nur eine Halmhöhe von 5-15 cm hatte und kaum Ähren trug. So wurde auch nichts geerntet, sondern mit dem letzten Grasschneiden etwas zugewartet und nach einer längeren Trocknungszeit mit Heuwender der eventuell keimfähige Kornertrag auf der Stoppel „ausgedroschen” und für die

hagyva, szénaforgatóval a tarlón „cséveltük ki” az esetleg csíráképes termést. A magot télire a szántatlan parlagon hagytuk.

E gabonatermés csíráképeességének fokát és területi arányait hamarosan fölbecsülhettük. 2009 őszén az egykori vetésterület alig egyhatodán fakadó „parlagvetésünk” volt, amely a nedves télnek köszönhetően szépen virult, és 2010 tavaszán a kiterjedt semlyékvizek övezte szigeteken jól bokrosodott, annak ellenére, hogy őzek és vadnyulak intenzíven legelték. Adódik a kérdés, hogy mennyire fog eltekinteni a mesterségesen puhított ágytól ez az „elkényeztetett” és „igényes” gabonafajta az előző évi vízhiány után az idei bőséges talajvíz kedvéért? 2010. április elején mindenestre már 10 cm körüli szármagasságokba szökkent a kelés! Annyira, mint előző esztendei elszáradásakor. Ebből tartósan kedvező időjárás mellett kielégítő szalmatömeg és magtermés lehet. Ha nem köszönt be szélsőséges aszály, akkor a kellő talajnedvesség megmutathatja, hogy a gépi művelés minden műfogása elmarad a szántóföldi növények számára az életadó víz jelentősége mögött.

Ami ezzel szemben a *Tájbirtok lapályait* illeti, rajtuk a hónapokon át tartó vízborítás következtében *kimagasló fütermést* várunk. Ugyancsak tartósan kedvező időjárás mellett a szénamennyiség most messze túlszárnyalhatja azokat a helyi csúcshozamokat, amelyeket a csatornákkal mesterségesen kiszárított tájban megszoktunk. A *lapályok legmélyebben fekvő részein* pedig, ahol a tájkiszáradás miatt már évtizedek óta visszavonulóban volt a Kiskunság nedves meszeshomok-semlyékjeinek jellegzetes növénye, a *vörös tövű nád*, idén ugyancsak *rekord nádterméssel* számolunk.

Az elmúlt évezredek alföldlakóinak e nagyértékű fűtő- és építőanyaga a benne levő *magas cellulóztartalomnak* köszönhetően ugyanúgy korunk egyik mérvadó fűtő-biomasszája lehet, ahogy a kommunisták által „elmaradott”-nak titulált eleink „kemencekorszakában” volt. A kíméletlen „modernizáció” idején „maradi”-nak

Winterzeit auf der ungepflügten Brache liegen gelassen.

Welchen Flächenumfang und Grad der Keimfähigkeit dieser Kornertrag hatte, konnte bald abgeschätzt werden. Im Herbst 2009 hatten wir auf insgesamt nicht mehr als einem Sechstel des ehemaligen Weizenfeldes eine sprießende „*Stoppelsaat*”, die jedoch unter den nassen Winterverhältnissen gut gedieh und im Frühling 2010 auf den von ausgedehnten Wiesen-gewässern umgebenen Inseln trotz intensiver Äsung durch Rehe und Feldhasen schön aufging. Die Frage ist nun, inwieweit der als „verwöhnte” und „anspruchsvolle” Getreideart geltende Weizen für das im Vorjahr vermisste Wasser im Boden dieses Mal dankbar sein und vom künstlich geweichten Bodenbett absehen wird. Anfang April 2010 hatte jedenfalls die Saat schon Halmlängen wie voriges Jahr beim Eintrocknen – an die 10 cm! Daraus können bei anhaltend günstiger Witterung zufrieden stellende Strohmenge und ein guter Kornertrag werden. Falls keine extreme Dürre eintritt, kann entsprechender Wassergehalt im Boden zeigen, dass alle technischen Kunstgriffe der maschinellen Bodenbearbeitung hinter der lebensfördernden Wirkung von Wasser für Ackerpflanzen weit zurückbleiben.

Was demgegenüber die *Niederungen im LG-Bereich* anbelangt, werden durch die Monate anhaltende Wasserbedeckung *Rekorderträge an Heu* erwartet, die wiederum bei anhaltend günstiger Witterung die lokalen Besterträge weit übertreffen könnten, die man bei der künstlichen Austrocknung durch die Entwässerungskanäle gewöhnt ist. Und *an den tiefsten Stellen der Niederungen*, wo das typische Gewächs, das landschaftsprägende *Rotwurzelschilf* der nassen Kalksandwiesen der Kiskunság-Region schon im Rückzug begriffen war, erwarten wir ebenfalls *Spitzenerträge an Schilf*.

Dieses wertvolle Heiz- und Baumaterial der Tiefenebenenbevölkerung vergangener Jahrtausende könnte durch seinen *extrem hohen Zellulosegehalt* zu einer der wichtigsten Arten von Heizbiomasse für unsere Zeit werden, wie es dies noch im „Backofenzeitalter” der von den Kommunisten als „rückständig” bezeichneten Großeltern gewesen war. Als „rückständig” galt zu Zeiten rücksichtsloser „Modernisierung” die

számított a tájfedően települt tanyákon a helyileg, megújulóan keletkező nyersanyagok műszakilag egyszerű, nagy hatékonyságú, helyi felhasználása. A tanyavilág likvidálása után ma használatlanul maradnak ezek az értékes nyersanyagok, vagy csupán kis hányaduk hasznosul, környezetterhelő szállításokkal, drágán koncentrálnak, központi feldolgozás útján. A fenntarthatósági gondolkodásnak mernie kell újraértékelni a kultúra tájempatikus „maradiságát”. Mert magában a technika és a koncentráció nem föltétlenül haladás.

NAGY Gergely, földrajz-idegenforgalom szakos egyetemi hallgató, SZTE

IRODALMI HIVATKOZÁSOK ÉS MEGJEGYZÉSEK:

FÉL Edít–HOFER Tamás (1997): Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban. Balassi Kiadó, Budapest.

Ez a kötet sajnálatosan kései magyar fordítása a német oldalon hivatkozott eredetinek, amelynek magyar nyelvű, itthoni megjelenése a Szerzők Átánykutatásainak lezárultával éppen a magyarországi tévesztés miatt nem volt „időszerű”.

FODOR Ferenc (Szerk., 1995): Csólyospálos. Tanulmányok Csólyospálos történetéről és népéletéről. Kiadja: Csólyospálos Község Önkormányzata.

FODOR Ferenc (2008): A Duna–Tisza közti Homokhátság délkeleti részének paraszti gazdálkodása a 20. században. Móra Ferenc Múzeum, Szeged.

GYŐRI-NAGY Sándor (2007): *Táj- és kultúrókológia egy helynévláncban: Kiskunmajsa–Csólyospálos–Forráskút–Zsombó–Dorozsma*. Előadás (VI. Névtudományi Konferencia, 2007, jún. 22–24., II. Szekció, eln.: Eőry Vilma). Balatonszárszó. Azonos című, publikálatlan kézirat, 21 old. 2008. jún.; *Kiskunmajsa, Csólyospálos, Forráskút, Zsombó* önkormányzatainak megküldve.

GYŐRI-NAGY Sándor [(2003): A magyar tanyavilág – *elveszett hagyomány?* Agrarische Rundschau, 2003/4. szám. 41–44. o. Kiadó: Osztrák Ökoszociális Fórum, Bécs.]

GYŐRI-NAGY Sándor [(2005): Kultúrókológia és Környezeti kommunikáció. 205–223. old. In: BORGULYA Á. (Kiad.): A kibővített EU: Interkulturális és kommunikációs aspektusok. Pécsi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar.]

technisch einfache, hocheffiziente Vor-Ort-Verwertung dezentral anfallender Rohstoffe auf den dezentral angelegten Tanja-Höfen. Mangels Streusiedlungen bleiben heute diese Rohstoffe ungenutzt, oder wird ein Teil davon über umweltbelastende Transportwege teuer konzentriert und zentral verwertet. Nachhaltigkeitsdenken muss eine *Neubewertung der landschaftsempathischen „Rückständigkeit”* der Kultur wagen. Denn Technik und Konzentration an sich ist nicht unbedingt Fortschritt.

NAGY Gergely, Student für Geographie und Tourismus, Universität Szeged/Ungarn

LITERATURHINWEISE UND ANMERKUNGEN:

FÉL, Edít–HOFER, Tamás (1972): Bäuerrliche Denkweise in Wirtschaft und Haushalt. Eine ethnographische Untersuchung über das ungarische Dorf Átány. Veröffentlichungen des Institutes für mitteleuropäische Volksforschung an der Philipps-Universität Marburg-Lahn. A. Allgemeine Reihe. Hrsg. Gerhard Heilfurth. Band 7. Verlag Otto Schwartz & Co., Göttingen.

FODOR Ferenc [(Red., 1995): Csólyospálos. Studien über Lokalgeschichte und Volksleben des Dorfes Csólyospálos. Hrsg.: Selbstverwaltung der Gemeinde Csólyospálos.]

FODOR Ferenc [(2008): Bäuerrliche Landwirtschaft des 20. Jahrhunderts im südöstlichen Teil der Sandrücken-Region im Donau–Theiß-Zwischenstromland. Hrsg. Museum Móra., Szeged.]

GYŐRI-NAGY Sándor [(2007): *Landschafts- und Kultúrókologie in einer Ortsnamenskette: Kiskunmajsa–Csólyospálos–Forráskút–Zsombó–Dorozsma*. Verlauteter Vortrag (VI. Onomatologische Konferenz, 22–24.06.2007, Sektion II., Sektionsleitung: EŐRY Vilma). Balatonszárszó. Unpublizierte handschriftliche Studie mit dem gleichen Titel im Umfang von 21 Seiten den Selbstverwaltungen von *Kiskunmajsa, Csólyospálos, Forráskút, Zsombó* zugegangen im Juni 2008.]

GYŐRI-NAGY, Sándor (2003): *Streusiedlungen in Ungarn – verlorene Tradition?* agrarische rundschau, St. 41–44., Nr. 4/2003. Hrsg. Ökosoziales Forum Österreich, Wien.

GYŐRI-NAGY, Sándor (2005): Kultúrókologie und Umweltkommunikation. 205–223. In: BORGULYA, Á. (Ed.): The Enlarged EU: cross-cultural and communications aspects. University of Pécs, Faculty of Business and Economics.

GYŐRI-NAGY Sándor [(2003/2002): Úton egy közös Európa felé: A táj- és mezőgazdasági, környezeti és vidékstratégiák legalitása, legitimitása Magyarországon. 53–64. In: KulturÖkologie, 2003/1. szám.]

GYŐRI-NAGY Sándor (2010): Csólyos meg Pálos. Csólyospálosi Hírek. 2010. decemberi szám. 1./8.old.

KÁKONYI Árpád (1996): *A természetes vízgazdálkodás*. Doktori értekezés. Budapesti Műszaki Egyetem, Építőmérnöki Kar. Vízgazdálkodási Tanszék. Budapest.

NAGY Gergely (2010): A víz mint létalap a Dunátájon. A Renovabis 14. Nemzetközi Kongresszusán elhangzott bevezető előadás. 2010. szeptember 2., Freising.

LANNER, Sixtus (2005): *A vidékfejlesztés perspektívái Magyarország példája alapján. Az »Österreichischer Gemeindespiegel. Nachrichten für den ländlichen Raum«*. 26. évfolyam, 2005/1. szám német nyelvű különnyomata alapján Győri-Nagy Sándor ösztönzésére Bécsben készült magyar fordítás. Arbeitsgemeinschaft Ländlicher Raum / AgLR, Wien.

A füzet Magyarországon kapható a MÖF-EKI címén (6120 Kiskunmajsa, Bercsényi u. 29.) vagy megrendelhető Bécsben az AgLR internetes elérhetőségein.

SAROK Edit (2005): *A kiserdei tanyavilág (Jánoshalma) táj- és kultúrákológiaja (Modellkísérlet)*. Diplomadolgozat. SZIE, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet. Tájökológiai Tanszék, Kultúrákológiai és Környezeti Kommunikációs Tanszék. Gödöllő.

SZENTI Tibor (1979): A tanya. Gondolat, 1979.

GYŐRI-NAGY Sándor (2003/2002): Auf dem Weg zu einem gemeinsamen Europa: Legalität und Legitimität der Strategien für Land(wirt)schaft, Umwelt und Ländlichen Raum in Ungarn. 53–64. In: KulturÖkologie, Nr.1/2003.

GYŐRI-NAGY Sándor [(2010): Csólyos und Pálos. Lokalblatt „Csólyospálosi Hírek”. St. 1./8. In: Dezembernummer 2010.]

KÁKONYI Árpád [(1996): Die natürliche Wasserwirtschaft. Doktorarbeit. Lehrstuhl für Wasserwirtschaft an der Fakultät für Bauingenieur-ausbildung, Technische Universität Budapest.]

NAGY Gergely (2010): Lebensgrundlage Wasser im Donauraum. Schlaglichtvortrag auf dem 14. Internationalen Kongress Renovabis. 2. September 2010, Freising.

LANNER, Sixtus (2005): Perspektiven der ländlichen Entwicklung am Beispiel Ungarn. Sonderdruck »Österreichischer Gemeindespiegel. Nachrichten für den ländlichen Raum«. 26. Jahrgang, Nr. 1/2005, Arbeitsgemeinschaft Ländlicher Raum. Wien.

Die Broschüre ist in Ungarn erhältlich unter der Postadresse vom IKE-ÖSFU (H-6120 Kiskunmajsa, Bercsényi u. 29.) oder ist zusammen mit anderen Broschüren über weitere MOEL-Staaten beziehbar unter den Internet-Erreichbarkeiten von „Arbeitsgemeinschaft Ländlicher Raum” in Wien.

SAROK Edit [(2005): *Landschafts- und Kultúrákologie vom Streusiedlungs-Außenbereich Kiserdő (Jánoshalma). (Ein Modellversuch)*.. Diplomarbeit. Lehrstuhl für Landschaftsökologie bzw. Lehrstuhl für Kultúrákologie und Umweltkommunikation am Institut für Landschafts- und Umweltbewirtschaftung der Sankt-Stephans-Universität Gödöllő.]

SZENTI Tibor [(1979): Die Tanja. Gondolat, 1979.]

Széna és SZÉNA

Mióta nemcsak beszélek németül, hanem ezt a nyelvet kultúrókológusként – a környezeti kommunikáció kutatójaként – is értem, azt is tudom, hogy „**Heu**” (=széna) szava a német ember, mint az emberi kultúra német változatának hordozója számára a *hauen* (=kaszálni) szóval függ össze, mely a természetben végzett munkák egyik legnehezebbike.

Erre még a germanista nyelvtudomány is áldását adja. De a „**Heu**” (=széna) szó értelmi rokonsága az azonos töről fakadt *heute* (=ma) és *heuer* (=idén) szavakkal is nehezen tagadható, bár itt a nyelvészet már más irányba mutat. Ha azonban a gondolkodás útirányjelzőjét a civilizációs elméletfabrikálás helyett *a kultúra konkrét környezeti tudása* felé állítjuk át, akkor egy s mást (ismét) komolyan kell vegyünk.

A német ember a szénát nem véletlenül és nem is egy okból nevezte el **Heu**-nak. Ez a szó, mint *minden nyelv valamennyi szava*, sokrétegű értelmi jel a kultúra életfontosságú környezeti kommunikációjának alaprendszerében, az anyanyelvben. Persze csak ha a kultúrát nem színháznak, filmnek, bevásárlóközpontnak vagy felsőoktatásügynek vesszük. *A kultúra az emberi közösség élető kapcsolatait jelenti a természeti környezetével mint létalapjával*, és annak *sokrétű ismeretét*, amely a mindenkori nemzedékek számára környezethasználati utasításként, örökíthető-örökölhető *jelrendszerekben* van kódolva.

Így tekintve a *heu-* gyök már könnyebben fogadható el a **Heu**, *heuer* és *heute* szóközös értelmi alapjául. A követhetőség okán más lehetséges elemeket itt nem is idézek. A **Heu** szóval nevezett *széna* azon állatok fő takarmánya, melyek a mélyhűtő előtti évmilliók alatt élő friss hústartalékként szolgálták az emberközösség túlélését a hosszú, zöldtakarmánymentes évszakokban. Ez olyan műveltségre igaz, mely nem véletlen ismeri a szójátékszerű, de halálosan komoly *„Bester Rat ist der Vorrat”* közmondást.

Heu und HEU

Seit ich Deutsch nicht nur sprechen kann, sondern diese Sprache auch als Kulturökologe – Forscher für Umweltkommunikation – verstehe, weiß ich, dass dieser Begriff für den deutschen Menschen als Träger der deutschen Variante menschlicher Kultur mit dem *Hauen*, einer der schwersten Arbeiten in der Natur zusammenhängt.

Soweit wird dies auch von der germanistischen Sprachwissenschaft gutgeheißen. Doch lassen sich auch Sinnbezüge des Wortes **Heu** zu gleichstämmigen Worten wie *heute* und *heuer* schwer leugnen, obwohl hier die linguistische Theorie schon in eine andere Richtung weist. Stellt man aber den Denkwegweiser vom zivilisatorischen Theoretisieren auf die Schienen *konkreten Umweltwissens der Kultur* um, so muss einiges (wieder) ernst genommen werden.

Der deutschsprachige Mensch hat **Heu** nicht zufällig und nicht nur aus einem Grund so benannt. Dieses Wort, wie jedes in jeder Sprache, ist ein vielschichtiges Sinnzeichen im Grundsystem (Mutter)Sprache in der lebenswichtigen Umweltkommunikation der Kultur. Dabei bedeutet Kultur selbstverständlich nicht Theater, Filmaufführung, Shoppingcenter oder Hochschulwesen, sondern *Wesenskontakte der Menschengemeinschaft mit ihrer Naturumwelt als Lebensgrundlage* bzw. das vielfältige Wissen darüber, das als Gebrauchsanweisung zu jedem Schöpfungssegment für jede Benutzergeneration in vererbbaaren Zeichensystemen kodiert ist.

So gesehen bildet die Wurzel *heu-* schon viel wahrscheinlicher *eine tiefere gemeinsame Sinngrundlage* für **Heu**, *heuer* und *heute*, um der Klarheit wegen andere mögliche Elemente diesmal nicht zum Vergleich heranzuziehen. **Heu** ist ja das *Grundfuttermittel* für Tiere, die in den Jahrillionen der Vortiefkühlerzeit als lebendiger Frischvorrat zum Überleben der Menschengemeinschaft über lange *grün-futterlose Zeiträume* hinweg für eine Kultur darstellten, die nicht zufällig das Sprichwort *„Bester Rat ist der Vorrat”* kennt.

Magyarrá fordítása ugyanolyan nehéz, mint minden (anya)nyelvi produktumé, mely az illető kultúra legsajátabb jegyeit fejezi ki, több szinten. A *Rat* „tanács”-ot jelent, a *vor* pedig „elé, előtt, első, jó előre, idejében” stb. jelentésű. Így a *Vorrat* a német agyban „jó előre, idejében kapott tanács” jelentést sugall, pedig szótári jelentése „tartalék, raktár”. A takarékos, előre tervező német kultúrában nem is véletlen a fenti közmondás „áthallásos”, kettős értelme, miszerint „*A legjobb tanács az időben kapott jótanács*”, ill. „*A legjobb tanács a raktározás*”.

Egy olyan műveltség természeti közegében, amelynek ökológiai feltételei sokkal kedvezőtlenebbek voltak, mint a Kárpát-medencei magyaré, az utódok számára legalapvetőbb tudás az, hogy *mindig az aktuális jelent kell túlélni*. Ebből a környezeti alapú kultúrtudásból ered a közmondásos német takarékoság.

Amíg a *heuer* (=idén) és a *heute* (=ma) jelentésháttérrel a német *Heu* (=széna) alapvető túlélési szert főd a mindenkori jelenben, addig a magyarral egészen más a helyzet. A mi *széna* szavunknak csak a szótárak szerint német megfelelője a *Heu*. A magyar kultúra nyelvi jelrendszerének jelentésszerkezetében egészen más értelmi vonatkozásai vannak.

A nyelvészet útirányjelzőivel most is óvatossá kell lennünk, hiszen a finnugristika az indogermán nyelvtudomány jól nevelt leányaként ezúttal is hamis gondolati ösvényekre csalogat minket. Eszerint a magyarok egyik alaptakarmánya nevének a szláv „seno” az őse. Most nem az érdekel minket, hogy vajon miért nem fordítva?! Ezúttal a német *Heu* és a magyar *széna* környezeti beágyazottságára összpontosítunk, amely a szláv kultúrákban egészen más, mint a németben vagy a magyarban.

A magyaroknak mint Európa ősi nagyállattartó, „lovass” népének csak az Európai Unióba lépés óta nincs gondja megszámlálhatatlan lóval és gulyákkal.

Die Übersetzung von diesem Sprichwort ins Ungarische ist genauso schwer wie die von (Mutter)Sprachprodukten, die in mehreren Ebenen vertrauteste Wesensmerkmale einer Kultur ausdrücken. Als Wort bedeutet „*Rat*” *wohlwollende Empfehlung, Hilfe*, während „*vor*” *Rechtzeitigkeit*. So heißt „*Vorrat*” in der Ebene der Wortkonstruktion so etwas wie „*rechtzeitig erhaltene, hilfreiche Empfehlung*”. Als Wort bedeutet es jedoch „*Lagerbestand, Reserve*”. In der sparsamen, vorsorgenden deutschen Kultur ist der assoziierte Doppelsinn kein Zufall, demnach „*Der beste Rat kommt immer rechtzeitig*”, bzw. „*Am besten beraten ist derjenige, der immer etwas auf Lager hat*”.

In der Naturumwelt einer Kultur, deren ökologische Bedingungen weit ungünstiger waren, als die der ungarischen im Karpatenbecken, ist das Wissen darum, dass *immer die jeweilige Gegenwart* überlebt werden soll, *grundlegendstes Wissen* für die Nachkommen. Aus diesem *umweltbedingten Kulturwissen* folgt die sprichwörtliche *deutsche Sparsamkeit*.

Solange jedoch im Deutschen das Wort *Heu* mit dem Hintergrund von *heuer* und *heute* ein *grundlegendes Überlebensmittel in der jeweiligen Gegenwart* bedeutet, ist es im Ungarischen völlig anders darum bestellt. Unser „*széna*” (sprich: *Sseeno*) heißt nämlich nur nach den Wörterbüchern „*Heu*”. Im Sinngefüge des sprachlichen Zeichensystems der ungarischen Kultur hat es völlig andere Sinnbezüge.

Wie immer, müssen wir auch diesbezüglich mit Wegweisern der Linguistik vorsichtig sein, denn die Finnougristik als wohlgezogene Tochter der germanistischen Sprachwissenschaft bietet auch hier falsche Denkpfade an. Demnach soll das Grundfuttermittel der Ungarn slawische Entlehnung nach dem slawischen „seno” (sprich: *Sseeno*) sein. Uns geht es diesmal keineswegs darum: wieso nicht umgekehrt?! Uns interessieren nur die Umwelteinbettungen von dem deutschen *Heu* und dem ungarischen „*széna*”, die ja in den slawischen Kulturen ganz anders sind, als in der deutschen oder in der ungarischen.

Die Ungarn als uraltes Großtierhalter- und „Reitervolk” Europas haben nur seit der EU-Mitgliedschaft nicht für unzählige Pferde und Rinderscharen zu sorgen. All ihre Grabfunde egal aus welcher historischen Zeit sind mit

Bármely történelmi korból származó régészeti emlékei bőséges ló-, marha- és disznócsontleletekkel fordulnak elő. Ez *bőségkultúrára* utal, amely termékeny környezetének gazdag adományaiból szívesen juttatott azoknak, akik szükségből kívántak belőle, és nem kapzsiságból törekedtek azok megszerzésére. Ennyit most *a magyar vendégszeretet környezeti alapjairól*. *A magyar bőségkultúra* is megnyilatkozik titokzatos *nyelvi fordulatokban*, mint a „*Jut is, marad is!*” vagy az „*Úgy még sose volt, hogy valahogy ne lett volna!*”. Ezek szintén csak közelítőleg fordíthatók más nyelvekre, melyek más környezeti tapasztalatokat kódolnak.

A „*széna*” nyelvi elemünknek e saját(os), más kultúrákétól eltérő környezeti tapasztalati alapja okán másak a *gyök- és jelentéskapcsolatai* is. *Szénát Eurázsia legnedvesebb táján, a Kárpát-medencében sohasem kellett importálni: se szóként, se terményként*. Fű itt rendesen olyan bőségben termett, hogy nagy része lábon maradt és így hagyták a szabadban télire megöregedni. *A Kárpát-medence autonóm időjárása* sohasem készítette a magyarokat arra, hogy szénának, állatnak, szerszámoknak túl nagy tároló épületeket emeljenek, ahogy erre a hegyi és más kedvezőtlen természeti környezetű *hiánykultúrák* rákényszerültek. Az emberi hajlék is kisebb lehetett minálunk, mivel a *kiterjedt, sekély tájvizek* enyhítették a tél szigorát. A rövid és gyorsan odébbálló hideghullámok nem kényszerítették hosszú időre házaikba az embereket.

Az „*istállófogságot*” a magyar állatfajták sem igen túrték. Enyhüléskor vagy ha csak kisütött a nap, a *szürkemarha*, a *rackajuh*, a *parlagi kecske*, a *ridegsertés* a szabadba kíváncszott, betárolt takarmány helyett lábon álló öregfűre és közte sokféle dudvára. A homokhátak és a vizes laposok napsütötte érintkezési zónáiban mindig akadt sarjadó zöld fű, a bokrokon friss ágak, hajtások, ízletes gyökér. Ilyen viszonyok közt nem is volt szükség nagy mennyiségű *széna* eltárolására, melynek *magyar neve a fenti okokból elválaszthatatlan a lábon hagyott öregfűtől*.

reichen Tierknochenfunden von Pferd, Rind und Schwein begleitet. Das weist auf eine *Überflusskultur* hin, die aus den reichen Gaben ihrer hochproduktiven Naturumwelt immer gern etwas denen abtrat, die darauf aus Not angewiesen und nicht aus Habgier danach gelüftet waren. Soviel hier über die *Umweltgrundlagen der ungarischen Gastfreundschaft*. Die *ungarische Überflusskultur* offenbart sich sprachlich auch in vielen rätselhaften *Redewendungen* wie „*Jut is, marad is!*” [Etwas: „*Es reicht (auch für andere) und bleibt (auch für uns was übrig)*”] oder „*Úgy még sose volt, hogy valahogy ne lett volna!*” [Etwas: „*Es ist noch nie passiert, dass es irgendwie nicht gewesen wäre!*”], die sich nur annähernd in andere Sprachen (als Träger anderer Umwelterfahrungen) übersetzen lassen.

Das Sprachelement „*széna*” (sprich: *Sseeno*) hat aus demselben (von allen anderen abweichenden) Umwelterfahrungsgrund *andere Sinnbezüge und Verwurzelungen*. *Heu hat in der nassesten Beckenlandschaft Eurasiens, im Karpatenbecken unter naturgegebenen Umständen nie importiert werden müssen: weder in Wort, noch in Tat*. Gras war hier normalerweise in einem Überfluss vorhanden, dass man es sogar stehen und auch so über Winter alt werden ließ. *Die autonomen Witterungsverhältnisse im Karpatenbecken* zwangen die Ungarn nie dazu, „*übergroße*” Lagerbauten für Heu, Getier und Gerätschaft zu errichten, wie es *Mangelkulturen* in Berg- und anderen *Ungunstregionen* tun mussten. Auch das Menschengemach durfte eher klein sein, denn die *ausgedehnten Flachgewässer* besänftigten das Winterklima bis auf kurze, schnell vorübergehende Kälteeinbrüche, die daher die Menschen nie für längere Zeiten in ihre Häuser zwangen.

Auch ungarische Tierrassen duldeten nicht sehr gut „*Stallgefangenschaft*”. Bei Wettermilderung und Sonnenschein nagten *Graurind, Wollschaf, Wollziege* wie *Wollschwein* nicht gern an Altfutter. Sie wollten ins Freie hinausgelassen werden, wo sie selbst *stehendes Altgras verschiedenster Sorten*, an sonnenbeschienebenen Kontaktzonen von Sandrücken und wasserbedeckten Niederungen sogar zu jeder Zeit *sprießendes Neugras* und *frische Heckentriebe* fanden. So bedarf es unter diesen Umständen keiner so großen Vorräte an *Heu*, dessen *Begriff im Ungarischen aus obigen Gründen nicht von dem des stehenden Altgrases trennen lässt*.

A *széna* szó gyöke „különös módon” azonos a *szén* gyökszavunkkal. Hogy a *sen-* (és sokféle változata) a világ minden nyelvében „*valami öreg*”-et jelent, azt bárki bármilyen „-ista” nyelvészeti nélkül megállapíthatja. Még csak latin szótárat se kell fellapoznunk, hisz udvariasságból a németek általánosan a latin „*Senioren*” szóval nevezik meg *öreg*eket. Mi is ugyanezért mondjuk gyakran „*senior*”-nak az idősebb személyt. A régi demokráciák *senátusa* is amolyan *vének tanácsa* volt, s persze a *senátorok* is inkább a *bölcs vén*ek közül szoktak volt inkább kikerülni. S hogy a *széna* jelentésfonalát a némethez is visszakössük: a friss fűvet ők is az ugyanilyen tövű, *Sense* nevű (=kasza) szerszámukkal „öregítették meg” úgy, hogy levágták vele és megszártították.

És ha a *széna öregfű*, mellyel kemencét fűteni is lehetett, akkor a „*szén*” *öregfa*, mely hasonlóra jó. A keletkezési mód és a felhasználhatóság hasonlósága a magyar kultúra nyelvi jelalkotása szerint elegendő ok arra, hogy azonos családból származzék két rokon jegyekből épült fogalmat jelölő szó gyöke. Nedves Kárpát-medencei környezetünkben mindennapi tapasztalat volt, amit természetbe járó ember ma is tapasztalhat, ha akar. Az, hogy a vízbe esett fa nem lassú égéssel *öregszik* (*korhad*), mint a szabad levegőn, hanem *levegőtlenül konzerválódva vénül*. Ez a szenesedés útja. *Széna* és *szén* (tőzeg) csak a rövid, szigorú időszakok átvészelésére került a *szín*-be. Többcélú, fedett tárolóhelyünk neve se véletlen. A *valóságban összetartozókat* nyelvi gyökazonossággal jelölő ősi észjárás sorolta ugyanebbe a gyökcsaládba.

A civilizációs nyelvészeti tudomány környezetkárosító dogmáinak boncolgatása helyett forduljunk most már a *Heu/széna* szó kultúráinkbeli konkrét tartalmi felé. Eddig azt láttuk, hogy ez a *fogalom* mind a magyar, mind a német kultúrában „túlélési szer”, csak éppen eltérő mellékjelentésekkel. Ezek a saját kultúrák eltérő környezet-megéléséből erednek. Ezt a német műveltség esetében a *mindenkori*

„*Széna*” (sprich: *Sseeno*) hat doch „komischerweise” den gleichen Stamm im Ungarischen wie „Kohle”. Kohle heißt nämlich ungarisch „*szén*” (sprich: *Sseen*). Dass mit der Wurzel *sen-* (und den vielen Varianten davon) alle Sprachen der Welt „*etwas Altes*” meinen, kann jeder ohne falsche Wegweisungen irgendwelcher „-istischer” Linguistik feststellen. Da muss man nicht einmal ein Lateinwörterbuch aufschlagen, denn für das Wort „*Ältere*” sagen auch heutige deutsche Muttersprachler nur mehr „*Senioren*”. Auch wir Ungarn nennen die ältere Person oft „*senior*”. Die alten Demokratien hatten einen *Senat*, dessen *Senatoren* meist aus weisen Greisen gewählt wurden. Auch die Deutschen machten früher das Frischgras mit der *Sense*, einem gleichstämmigen Handwerkzeug „alt”, indem sie es abschnitten und zum Heu trocknen ließen.

Und wenn „*széna*” (sprich: *Sseeno*) *Altgras* ist, das auch zum Heizen geeignet war, dann heißt „*szén*” (=Kohle, sprich: *Sseen*) *Altholz*, das zum selben Zweck diente. Ähnlichkeiten von Entstehungsart und Verwendbarkeit liefern ausreichenden Grund für die Sprachzeichenbildung der ungarischen Kultur, um die Wurzeln der beiden Begriffsworte derselben Wurzelfamilie zuzuweisen. In unserer nassen Karpatenbeckenumwelt war es eine Alltags-erfahrung, was heute noch jeder naturerfahrene Mensch weiß, dass Holz im Wasser nicht wie an der frischen Luft mit „gebremster“ Verbrennung *altert* (modert), sondern unter sauerstoffarmen Verhältnissen *konserviert* wird. Das ist der Weg der *Verkohlung*. *Széna* und *szén* (Torf) kamen nur zur Überbrückung der kurzen Kälteperioden in die *szín* (sprich: *Ssien*), eine überdachte Mehrzwecklagerstätte für beide. *In der Wirklichkeit Zusammengehörende* werden auch hier von derselben uralten Kulturdenkweise sprachlich zueinandergeordnet.

Statt uns mit umweltgefährdenden Dogmen der linguistischen Zivilisationswissenschaft weiter auseinanderzusetzen, wollen wir uns nun dem konkreten Wortinhalt von *Heu/széna* in unseren Kulturen zuwenden. Wir haben doch bisher gesehen, dass dieser *Begriff* sowohl für die ungarische, als auch für die deutsche Kultur ein „Überlebensmittel” bedeutet, nur mit anderen Sinnhaftungen aus unterschiedlichem Umwelt-erleben der eigenen Kulturgeschichte. Dabei war für die deutsche Kultur das *Überleben* der

jelen túlélésének, a magyar esetében pedig a *meghagyásnak a motívuma* határozta meg, hiszen a szabadban élő állatoknak, a szabad természetnek is hagyni kell valamit. Az ember nem vehet el tőlük mindent a maga számára.

A közös nevezőt a kultúrák alapfogalmában, az *empátiában* leljük. Azzal a különbséggel, hogy a német kultúrtörténet kevésbé termékeny természetközveti *hiányövezetében* az empátia szükségszerűen korlátozódtott a *saját embercsoport tagjairól való előrelátó gondoskodás elvére*, míg a *termékeny magyar bőségövezetben* teljes körű empátia alakulhatott ki. Ennek alapja a „*minden(ki)t hagyni kell élni*” alapelv volt.

Nem akarjuk most annak titkait boncolgatni, hogy miért is van meg ősi soron e két nyelvgyök mind a magyar, mind a német nyelvben. Hiszen csak az előfeltevések nyelvészeti számára titok, hogy a nyelvek nem elsősorban „rokonok” vagy „nem rokonok” egymással, mivel nem ezért vannak a világon. Azért vannak, hogy segítségükkel a kultúrközösségek leképezhessék éltető környezetüket, és bennük tárolhassák, nemzedékről-nemzedékre örökíthessék a róla szerzett tudást. Ezért *minden nyelv egymástól függetlenül birtokolja azt a jelentésmolekula-készletet, amellyel eltérő környezetét eltérő módon ábrázolhatja*.

Ezért nem csoda, hogy nekünk is van »*Heu*« hangzású szavunk. Több is. Egyik sem „véletlen egybeesés”. Az egyiket „*haj*”-nak írjuk és nálunk *nem ehető*, ám mégis *fűszerűt* jelent. Van „*háj*” hangzású szavunk is (úgy mondjuk, ahogy a dél-német tájszólások ejtik a „széna” jelentésű *Heu* szót). Csak a magyar „*háj*” „*szalonna/zsiradék*” jelentést hordoz, amely a kövér test külső burka. A *Heu* szó újabb magyar „rokonszavával” „*héj*”-nak is mondhattuk volna, hiszen a *haj*, a *háj* és a *héj* úgy fedi az élő testet, ahogy az *avas fű* az élő földet.

S megfordítva: a német nyelvű kultúrákban is megvan a „mi” *szén/széna/szín* nyelvgyökünk, amelyhez a számos, még lehetséges magyar gyökkváltozat közül utólag a

jeweiligen Gegenwartsebene, für die ungarische jedoch das *Übriglassen* auch für frei lebendes Getier und für die freie Natur, dem bzw. der nicht alles durch den Menschen entzogen und für sich selbst verbraucht werden darf, maßgebend.

Man könnte den gemeinsamen Nenner im Grundbegriff jeder Kultur, im Begriff „*Empathie*” finden. Nur musste sie in der deutschen Kulturgeschichte – hinblicklich der mangelhaften, weniger produktiven Naturumwelt – als *Vorsorgeprinzip vor allem für die Angehörigen der eigenen Menschengemeinschaft (Selbstepathie)*, in der ungarischen Kultur jedoch aufgrund der fruchtbaren Gunstumwelt als *Vollempathie* im Sinne „*Lebenlassen von allen*” ausgeprägt sein.

Wir wollen uns diesmal nicht auf das wechselseitige Besitzen der beiden Wortstämme in der ungarischen sowie der deutschen Sprache einlassen, denn es ist nur für die Vorbehaltlinguistik ein Geheimnis, dass die Sprachen nicht in erster Linie „verwandt” oder „nicht verwandt” miteinander sind, *weil es sie nicht dazu auf der Welt gibt*. Sprachen dienen den Kulturgemeinschaften zur Abbildung ihrer Lebensumwelt und zur Aufbewahrung bzw. Weitervererbung ihres angehäuften Umweltwissens von Generation zu Generation. So besitzen alle Sprachen *unabhängig voneinander alle Bedeutungsmoleküle, mit deren Hilfe sie die eigene eigenartige Umwelt in umweltmäßig abweichenden Wissenskontexten darstellen können*.

So ist es kein Wunder, dass wir Ungarn auch mehrere Wörter haben, die ähnlich lauten wie »*Heu*«. Keines ist ein „Zufallszusammenfall“. Das eine wird „*haj*” geschrieben. Es bedeutet bei uns etwas *Unfressbares*, aber doch *Grasartiges*: nämlich „*Haare*”. Das Wort „*háj*” (ausgesprochen wie *Heu* in süddeutschen Dialekten) hat die Bedeutung „*Speck/Fett/Filz*”, die äußere Schale, Schutzbedeckung des Körpers. Das ungarische Wort „*héj*” bedeutet eben das: „*Schale, Hülle*”. *Haj, háj, héj* umhüllen und bedecken den lebendigen Körper genauso wie *Heu als Altgras* den lebendigen Boden bedeckt.

Und umgekehrt: auch deutschsprachige Kulturen haben „unseren” Wortstamm von *szén/széna/szín*, zu denen ich nur für die deutsche Empathie-Bedeutung unser „*szán*” (= *bemitleiden*, Sprich: „*ssaan*”) als einen von

„szán” gyökünket is hozzáfűzöm a nyugati empátia-jelentés további értelmezésére. A latinban ugyanez a gyök (*sano*) gyógyítást jelent. A németben a *Sinn* „értelem, érzés, érzék” jelentésű. Az *egyévre összpontosító nyugati empátiafogalom* nem véletlenül kódolta a „*Sohn/-son/-sen*” gyökváltozatokkal a „*fi/ú*”-t, mint a *véges egyént folytató jövőjelentést*, míg ez minálunk a *fióka*-val, a madár kicsinyével együtt a folyton újra fakadó élet, a *fű, fa, virág, virul* stb. gyökcsoport része.

A *Heu* és a *széna* szavak tehát a kultúrákban *óvó, tápláló, életmentő anyagot, igazi „élelmi+szer”-t jelentenek az állatok számára, melyek minket embereket is éltetnek, táplálnak*. Vajon ma megfelel-e még a széna ezeknek az életfenntartó jelentéseknek? Mit mondanának az állataink, ha anyanyelvünket legalább azon a szinten beszélnék, amelyen mi mai emberek még értjük? Félek, *megszégyenítő választ* kapnánk tőlük.

A géppel vágott, forgatott, bálázott, eltárolt és állatok elé tett széna minden más, csak éppen nem *óvó, tápláló, életmentő anyag, igazi „élelmi+szer” az állatok számára, melyek minket embereket is éltetnek, táplálnak*. Parasztgyerekként tanyai szülőföldemen sosem hallottam *állatszilikózisról*. Pedig minden parasztcsalád legalább egy lovat és egy tehenet tartott. Bányászbetegség volt vagy olyan szakmai kór, melyet poros, ipari munkahelyeken szereztek. Csak az utóbbi évtizedek iparosított mezőgazdasága tanított meg rá, hogy állatok is szenvedhetnek ebben a porbetegségben.

A por állandó része lett a mesterségesen kiszáritott, géppel járt és megművelt tájnak. Száraz időszakokban nagy magasságokba száll és egészen távoli határrészekben, tájakon ülepszik le. Mezőkön és legelőkön is, ahonnan a széna származik. De hogy is származik? A tájkiszáritás miatt kevésbé termékeny semlyékeket „kopaszra nyírják” az évi egyszeri fűvágáskor. A *vágási magasságot* a lehető legalacsonyabbra állítják, hogy ne maradjon el hasznos rész. Így sok földet is vág a fűvel együtt a gép.

noch sehr vielen hinzufüge. Im Lateinischen steht dieselbe Wurzel für „*heilen*” (=sano). Eine Wurzelvariante davon im Deutschen ist „*Sinn*“ (=Gemüt, Gefühl, Denkart, Bedeutung) Diese auf das Individuum fokussierte Empathieauffassung prägte nicht ohne Grund den „*männlichen Nachkommen*“ mit der Wurzelgruppe „*Sohn/-son/-sen*“ als Fortsetzungsbegriff fürs zeitlich begrenzte Individuum. Im Ungarischen steht dagegen *fiú* (=Sohn) zusammen mit *fióka* (=Vogeljunges) in der Wurzelgruppe „*ewig neu sprießendes Leben*“: *fű* (=Gras), *fa* (=Baum), *virág* (=Blume), *virul*(=gedeihen) usw..

Heu und *széna* heißen also in den Kulturen *schützendes, ernährendes, lebensrettendes Element, also wirkliches Leben+s+Mittel für Tiere, die uns Menschen „leben lassen”, also ernähren*. Genügt noch Heu diesen Nachhaltigkeits-Sinngehalten heute? Was würden unsere Tiere dazu sagen, falls sie unsere Muttersprachen mindestens auf dem Niveau sprechen würden, wie wir sie heutige Menschen noch beherrschen? Ich befürchte, wir bekämen von unseren Tieren eine *beschämende Antwort*.

Denn maschinell geschnittenes, gewendetes, geballtes, gelagertes und zugeführtes Heu ist alles andere als *schützendes, ernährendes, lebensrettendes Element, also ein wirkliches Lebensmittel für Tiere, die uns Menschen leben lassen*. Als Bauernkind habe ich zur Kinderzeit, als jeder Bauer in der Streusiedlungs-Heimatgegend mindestens ein Pferd und eine Kuh hatte, nie von *Tiersilikose* gehört. Es war eine Bergmannskrankheit oder eine Berufskrankheit an verstaubten Industriearbeitsstellen. Dass auch Tiere an dieser Staubkrankheit leiden können, hat mich erst die industrialisierte Landwirtschaft der letzten Jahrzehnte gelehrt.

Staub wurde ständiger Bestandteil der künstlich ausgetrockneten, maschinell bearbeiteten und befahrenen Landschaft. Er steigt in trockenen Jahreszeiten in große Höhen und setzt sich in ganz weiten Gebieten und Flurbereichen nieder. Auch auf Wiesen und Weiden, wo Heu herkommt. Aber wie kommt es her? Die durch die Austrocknung weniger produktiven Wiesen werden beim jährlich einmaligen Grasschneiden „glatt geschoren”. Die *Schnitthöhe* wird soweit wie möglich gesenkt, damit kein nutzbarer Teil zurückbleibt. So wird viel Erde von der Oberfläche mitgeschnitten.

Aztán a gépi szénaforgatás és a rendsodrózás következik. Ekkor a sodrókarok nemcsak a fűhöz hozzákaszált földcsomókat verik porrá, hanem a szénaszálakat keresve a talajra csapódnak és a szikkadt mezőről is port kavarnak fel. A bálázó csápjai szintén. Csak ekkor nem csupán földmaradvány és por kerül a szénával a bálába. Minden más is, amit szél hozott vagy gép „gyártott”, avagy bármi más módon odakerült: műanyag szemét, baromfi- és madártoll, állati dög, fa, drót, használt kötöző- és csomagolóanyag. Egy állatorvos barátom mesélte, hogy tehetetlenül kellett végignéznie egy ló szörnyű kimúlását, amelynek drótot szervíroztak a gépi szénával. A *kézileg kaszált és kezelt* semlyékek korából hasonló még csak nem is hallottam. Ilyesmikre gondolhatott az a parasztember, aki egyszer azt mondta nekem, hogy „*Professzor úr, nem szegődnek be lónak manapság!*”

Amíg azonban nincs újra elegendő *tájérazó parasztember* a tájban, addig persze nehéz lemondani a gépi fűvágásról. Ugyanakkor a bálázott szénának, gaznak, nádnek is megvan a korszerű hasznosulása. A MÖF-EKI által Csólyospáloson nemzetközi erővel kezdeményezett, 2009–10. évi *települési biomassza-kutatás* megmutatta, hogy a tájtermékenység megfelelő biztosítása mellett juthat elég helyi biomassza tanyafűtésre, energianyerésre is. A 15-20 kilós „kisbálák” könnyen mozgathatók, s belőlük kiváló hőszigetelésű karám, ól, istálló készíthető, sőt akár tanyaház is.

A MÖF-EKI *csólyospálosi Tájbirtokán csak kézi vágású széna kerül állati fogyasztásra*. Hogy a kultúrák felfogása szerint mennyire hozzátartozik a gondoskodó emberkéz a *szénához* mint óvó, tápláló, életmentő anyaghoz, az állatok élelmiszeréhez, amelyek minket embereket is éltetnek, táplálnak, azt igazolja a szénakészítés legfőbb kéziszerszámának német neve is. A *Sense* (=kasza) *szenzibilis*, (együtt)érző, empatikus fűvágást tesz lehetővé. A kézivágó nem ismer „vágásparcellákat”. Csak túlérett fű vágható nagy gépi

Dann kommt *maschinelles Heuwenden*, wo die Heuwenderschlegel nicht nur mitgeschnittene Erdreste zu *Staub schlagen*, sondern auch *gegen den trockenen Boden prallen*, um auch die letzten Halme aufzulesen. Dabei wird auf den trockenen Wiesen extra Staub aufgewirbelt. Die Krallen der *Heupresse* funktionieren genauso. Da wird jedoch nicht nur Staub mitgepresst, sondern auch alles, was vom Wind an Kunststoffmüll, Geflügelfedern hinzugeweht wurde, was an – durch die Maschinen „erzeugten” – Tierkadavern auf der Wiese lag, oder an Holz, Draht und altem Verband- und Verpackungsmaterial mitgeschleppt wurde. Ein befreundeter Tierarzt erzählte mir einen Fall, wie einen ich aus der Zeit „*händisch behandelte*” Wiesen nie gehört habe. Er musste dem grauenhaften Verenden eines Pferdes, das ein Drahtstück mit dem maschinellen Heu serviert bekommen hatte, zusehen. Da sagte einmal ein alter Bauer nicht ohne Grund zu mir: „*Herr Professor, ich wär' heute gar nicht mehr gern ein Pferd.*”

Solang es jedoch nicht wieder genügend *landschaftsempathische Bauern* in der Landschaft gibt, ist es schwer auf maschinellen Grasschnitt zu verzichten. Gleichzeitig gibt es auch für maschinell geballtes Heu, Unkraut und Schilf zeitgemäße Verwendung. Die vom IKE-ÖSFU 2009–2010 in Csólyospálos mit internationaler Beteiligung durchgeführte *lokale Biomasse-Erschließung* hat gezeigt, dass es bei entsprechender Sicherung der Landschaftsproduktivität ausreichende lokale Biomasse für Tanja-Heizung und Energiegewinnung geben kann. Die 15-20 Kilo wiegenden „Kleinballen” sind leicht zu handhaben. Aus diesen lassen sich Stallungen mit bester Wärmeisolfähigkeit, ja sogar Tanja-Häuser errichten.

Aus diesem Grund wird *am ökosozialen Landschaftsgut vom IKE/EKI in Csólyospálos für den Tierbedarf nur händisch geschnitten*. Wie sehr zum Kulturbegriff *Heu* als *schützendes, ernährendes, lebensrettendes Element, also ein wirkliches Lebensmittel für Tiere, die uns Menschen leben lassen*, ganz im Sinne des ungarischen Kulturbegriffes *széna* die sorgende Menschenhand hinzugehört, zeigt auch die Benennung des Werkzeuges dazu im Deutschen, das *Sense* heißt. Die *Sense* ermöglicht ein *sensibles*, d.h. empathisches, (mit)fühlendes Grasschneiden. Der Grasschneider kennt keine durchgehenden „Schnittparzellen”. Nur überreifes Gras kann mit einem

egységekben, egyszerre, az összefüggően kiszáradt határban. Az optimális vágási idő több hetes eltérésekkel köszönt be ugyanabban a változatos semlyéktájban. A lapályok füve már vágható, míg a háta füve még nem. Csak épp a lapályban még lágy a talaj a traktornak, míg a háta már megbírnák. És sok még a fiatal vad is, amely nem menekülhet a gyors gépek elől.

A „gyalogkaszás” mint élőlény természetes munkatempóval halad. Olyan sebességgel követi saját munkazörejeit, hogy a fiatal vad is el tud előle menekülni. Ha mégsem, akkor van *szeme*, mely összegyűjti a látás-érzeteket (németül: *zusammensammeln*). S (együtt)érző *lelke* (németül: *Seele*) arra, hogy időben megálljon egy gyámoltalan bíbicfióka vagy fácáncsibe, egy béka vagy egy sikló előtt. Csak késő felnőttkoromban eszméltem rá a *fűkaszálók rövid beszélgető szüneteinek* „mellékértelmére”. Meg arra, hogy miért is küldtek előre vágatlan semlyékrészekbe gyerekeket, hogy megnézzék, „nincs-e valami a fűben”? Így *figyelmzették* előre emberi jelenléttel és zajjal az *állatokat a közelgő veszélyre*.

A gyalogkaszás összeszedi a szélfűtta szemetet, kupacokba gyűjti a fadarabokat, a nem odavaló anyagot, tárgyakat. Sohasem vág olyan mélyen, mint a gépi kasza nagy sebességű, érzéketlen vágókorongjai. A kaszapengével a talajfelszín követi. Így nem keveredik föld a vágott fű közé, sőt a kaszasuhintások finom lökései „portalanítják” is a fűszálakat. A *második portalanítást a kézi szénaforgatás* jelenti. Ekkor még *egyszer van mód a netán elmaradt szemét begyűjtésére* is. Ám a szénamunka rendesen *társas munka*: a többenzedékes család tagjaival vagy éppen gyerekes baráti társasággal. Ezért korántsem elhanyagolható a *közös munkára, a természeti szépre, a másik ember és az állatok iránti fáradozó felelősségre* nevelés.

A gépi bálázás mellőzése lehetővé teszi azt is, hogy *lemondjunk a műanyagmadzagról és a műanyag-csomagolásról. A szénakévéit saját anyagából készült szénakötéllal kötjük*

Mal, in großen Maschineneinheiten in der durchgehend ausgetrockneten Flur geschnitten werden. Die optimale Schnittzeit kommt für die unterschiedlichen Wiesenbereiche in einer größeren Wiesenlandschaft sogar mit Wochenabweichung. Das Gras der Niederungen ist oft bereits schnittreif, als das von Sandrücken noch nicht. Nur ist der Boden der Niederung noch weich für Traktoren, während Anhöhen schon tragfähig wären. Dabei ist noch viel Jungwild da, das schnellen Maschinen nicht entkommt.

Der „Zufußschnitter” als *Lebewesen* hat eine *natürliche Arbeitsgeschwindigkeit*. Er kommt seinen eigenen Arbeitsgeräuschen mit einer Geschwindigkeit hinterher, dass auch Junggetier Chancen hat. Für Ausnahmefälle hat er *Augen* (ungarisch: *szem*, sprich: *Ssämm*, zum *Zusammensammeln* von Sichtinformationen) und eine *(mit)fühlende Seele*, um vor einem unbeholfenen Kiebitz- oder Fasanenküken, einem Frosch oder einer Natter rechtzeitig halt zu machen. Erst im späten Erwachsenenalter verstand ich den nie besprochenen „Nebensinn” von *kurzen Gesprächspausen* der Schnitter und dass immer wieder Kinder in noch ungeschnittene Wiesenbereiche vorausgeschickt wurden, um nachzusehen, „*ob was herumliegt*”. Durch das Erscheinen und den Lärm von Menschen wurden die *Tiere rechtzeitig vorgewarnt*.

Der Schnitter liest beim Schneiden jeden hinzugewehten Müll, Holz oder andere Gegenstände, Materialien und Reste auf. Er schneidet nie so tief, wie Hochgeschwindigkeitsscheiben von Grasmähern. Er folgt mit der Sensenklinge der Erdoberfläche. So bleibt das *Schnittgut frei von Erde*, während durch die feinen Schnittrücke die Grashalme „abgestaubt” werden. Ein *zweites Abstauben* erfolgt beim *händischen Heuwenden*, wobei auch ein *zweites Reinigen* von eventuell verbliebenen Stoffresten möglich ist. Da aber „Heumachen” *normalerweise* eine Gemeinschaftsarbeit in der *Mehrgenerationenfamilie* oder im *Freundeskreis mit Kindern* sein muss, lassen sich *Kommunikations- und Sozialisationsaspekte* für gemeinsame Arbeit, Naturschönheiten sowie aktive Verantwortung anderen Menschen bzw. Tieren gegenüber nicht vernachlässigen.

Das Abgehen vom maschinellen Ballenpressen ermöglicht den *Verzicht auf Kunststoffschnüre und Kunststoffverpackung. Heugarben* werden *aus eigenem Material, mit fressbarem Heustrick* zu *Fressportionen* verbunden. Das sind

össze *etelési adagokká*. A *kéve* nem csupán kézzel könnyen mozgatható mennyiség. *Etelési adagként* az állatok számára is szakaszolja a napot. *Ezzel nem csak az „állattalan állatfoglalkoztatást”, a szünet nélküli zabálást váltja fel a szakaszolt etetés.* A *kéve* gyakrabban összehozza egymással az egymásra utalt felelős élőlényeket. A tájban az emberrel együtt lakó állatot és a *házért, hazáért felelő gazdát.* (GYNS)

EZERJÓFŰ

Az ezerjófű az egyik legsokoldalúbb és legismertebb gyógynövény az egész világon. Vagy majdnem az egészen. Hisz elterjedési területe négy kontinenst érint. Legalábbis úgy, hogy Észak-Afrika mellett Észak-Amerikában és Nyugat-Ázsiában is megtalálható. E kontinensek Európával szomszédos tájain. De otthona egész Európa. Az ezerjófű igazi *őseurópai gyógynövény*.

Sokoldalú gyógyerejét nemzetközi nevei tanúsítják. Ezek egyrészt egy *mágikus számot* tartalmaznak: a százat vagy az ezret, az egyes európai kultúrák mentalitása szerint. Másrészt feltűnően az *arannyal* függ össze minden nyelvben ez a névtípus. Nem mintha drága lett volna ez a mindenütt bőséggel termő gyógynövény. Az arany az őskultúrákban az *isteniség* jelképe volt.

A görög *kentaurion* és az értelmileg azonos latin *centaureum* közt még könnyen sejtethető tükörfordítási kapcsolat, hisz mindkét név azonos szerkezetben tartalmazza a „száz” és az „arany” szót. Ám nehezebb úgy vélekedni (a szakirodalom mégis megteszi), hogy a németek a „fordításkor” elszámolták magukat, mivel az ő megnevezésükben nem száz, hanem ezer van! Az meg végképp elképzelhetetlen, hogy miért is fordítottak volna nevet akárhonnán egy közkedvelt saját növénynek, amelyet a német kultúra is ősidők óta ismert?!

Hasonló a helyzet más kontinentális műveltségek esetében is, mint amilyen a lengyel vagy az orosz. Mindkettő érdekesen tér el mind a görög-latin, mind a német

nicht nur händisch leicht bewegbare Größen, sondern periodisieren den Tag durch *Fresseinheiten* auch für die Tiere. *Periodisches Füttern* löst nicht nur *Dauerfressen als untierische Tierbeschäftigung* ab. Es sorgt auch für öfteres Zusammensein (=Kommunikation) zwischen den aufeinander angewiesenen Verantwortungswesen: dem *Tier*, das mit dem Menschen zusammen die Landschaft bewohnt und dem *Werte* befolgenden *Landwirt*, der für *Heim* und *Heimat* Verantwortung trägt. (GYNS)

TAUSENDGÜLDENKRAUT

Das Tausendgüldenkraut ist eines der vielseitigsten und meistbekanntesten Heilkräuter der ganzen Welt. Oder fast der ganzen. Denn sein Verbreitungsgebiet erstreckt sich auf vier Kontinente. Allerdings so, dass es nebst Nordafrika, Nordamerika und Westasien, d.h. auch in den ans europäische Festland angrenzenden Regionen dieser Kontinente vorkommt. Zu Hause ist es aber in ganz Europa: es handelt sich also dabei um eine wahrhaft *ureuropäische Heilpflanze*.

Seine vielseitige Heilkraft bezeugen seine internationalen Namen. Diese beinhalten einerseits je nach Mentalität der einzelnen europäischen Kulturen eine *magische Zahl*: hundert oder tausend. Andererseits hängt dieser Namenstyp in allen Sprachen auffällig mit Gold zusammen. Natürlich nicht aus dem Grund, weil diese überall reichlich vorkommende Heilpflanze ein teures Heilmittel gewesen wäre. Gold ist in den Urkulturen überall *Symbol des Göttlichen* gewesen.

Wenn also die griechische Bezeichnung *kentaurion*, die lateinische sinngleich *centaureum* heißt, und beide in gleicher Konstruktion die Wörter „hundert” bzw. „Gold” beinhalten, kann man leicht dahinter eine wörtliche Übersetzung vermuten. Schwieriger ist es (aber man tut's in der Fachliteratur trotzdem) zu meinen, dass sich die Deutschen bei der „Übersetzung” verrechnet hätten, denn im deutschen Namen steht statt hundert bereits tausend! Dazu ist mehr als rätselhaft, warum sie nach fremder Vorlage einen Namen für eine beliebte Pflanze übersetzt hätten, die auch die deutsche Kultur schon seit uralten Zeiten gekannt hatte?!

Und ähnlich auch bei anderen Kontinentalkulturen wie der russischen und der polnischen. Allerdings gibt es bei beiden einen großen Unterschied zur griechisch-lateinischen wie auch

megnevezéstől. Lengyelül csak *tusiącznik* (=„ezerke”) az ezerjófű, oroszul meg *золото-тысячник* (=„aranyezerke”), tehát „*isteni ezerke*” a neve. A magyar „ezerjófű” név hármas összetétel az „ezer”, a „jó” és a „fű” szavakból. Azaz a mi kultúránk szerint olyan *fűfőle*, mely *ezer(nyi)* főle nyavalyára *jó*.

Ezek a megnevezések *hasonlóan, de nem egyformán* tükrözik vissza az egyes európai kultúrák *saját tapasztalatait saját ezerjófűjükkel*. Egyben azt is kifejezik, hogy a kultúra embere jól tudta: ez a növény a Teremtő különleges ajándéka teremtményei számára.

Nagyboldogasszonykor (aug. 15-én, Mária mennybevételének ünnepe) *a gyógyfüveket megáldották* a katolikus templomokban. Írásos adatok szerint például Elzászban az ezerjófű is ott volt a kilenc megáldandó gyógynövény között, ami jól mutatja az emberi egészség helyreállításában játszott rendkívüli szerepét.

Egy szentgalleni gyógynövényáldó imádság így hangzik: „*Mindenható örök Isten, köszönjük Neked, hogy a semmiből megteremtetted a világot és a természetnek embergyógyító erőket ajándékoztál! Áldd meg ezeket a gyógynövényeket és virágokat. Dicsőségedet és életed gazdagságát hirdetik nekünk. A boldogságos Szűz Mária közbenjárására, akinek menybevételére ma emlékezünk ünnepélyesen, adj nekünk testi-lelki egészséget. Add, hogy örökös közösségre juthassunk Veled; hogy mi is dicsőíthessük a teremtést, amely fiad, Jézus Krisztus által is Téged dicsőít, a Szentlélekkel egységben most és mindörökké.*”

Az ezerjófű más megnevezései vagy erre az isteni kegyajándékra utalnak vagy közvetlenül Szűz Máriára mint a testi-lelki betegek gyógyítójára. Észak-Thüringiában „*Istenkegyfű*” (Gottesgnadenkrüt), Sankt Gallenben „*Istenanyafű*” (Muattergotteschrut) a neve. Mindenesetre nem csak emberek gyógyulását segítette. A szabadban járó állatok más gyógyfüvekkel együtt ezerjófűvet is legeltek. De gyógyulást kereső húsevőket: kutyát, rókát is láttak már ilyen növényeket rágni.

zur deutschen Bezeichnung. Polnisch heißt es nur *tusiącznik* (=Tausender) und Russisch *золото-тысячник* (=goldener Tausender), also *göttlicher Tausender*. Ungarisch heißt Tausendgüldenkraut „ezerjófű”, eine Dreierzusammensetzung (*ezer* =tausend; *jó*=gut; *fű*=Gras). Für die Ungarn soll also Tausendgüldenkraut eine Grasart gewesen sein, das für Tausend(e) von Krankheiten „gut” gewesen sein muss.

Diese Bezeichnungen widerspiegeln die eigenen Erfahrungen der einzelnen europäischen Kulturen mit dem *eigenen Tausendgüldenkraut* ähnlich, aber nicht gleich. Sie drücken zugleich auch das Wissen des Kulturmenschen darum aus, dass diese Pflanze eine besondere Gabe Gottes an seine Geschöpfe ist.

Am 15. August (Mariä Himmelfahrt, ungarisch: „Groß-Seligenfrau”) wurden in katholischen Kirchen die *Kräuter gesegnet*. Unter den neun zu segnenden Kräutern soll beispielsweise im Elsass laut schriftlicher Überlieferung auch das Tausendgüldenkraut dabei gewesen sein, was seine außerordentliche Wichtigkeit für die menschliche Gesundheit zeigt.

Ein Kräutersegnungsgebet aus Sankt Gallen lautet so: „*Allmächtiger, ewiger Gott, wir danken dir, dass du die Welt aus dem Nichts erschaffen und der Natur heilende Kräfte zur Gesundung der Menschen geschenkt hast! Segne diese Kräuter und Blumen. Sie künden uns von deiner Herrlichkeit und vom Reichtum deines Lebens. Schenk uns auf die Fürsprache der seligen Jungfrau Maria, deren Aufnahme in den Himmel wir heute festlich begehen, Gesundheit und Heil an Leib und Seele. Lass uns zur ewigen Gemeinschaft mit dir gelangen und einstimmen in das Lob der Schöpfung, die dich preist durch deinen Sohn Jesus Christus, in der Einheit des Heiligen Geistes, jetzt und in Ewigkeit.*”

Andere Bezeichnungen vom Tausendgüldenkraut weisen entweder auf diese göttliche Gnadengabe, oder direkt auf die selige Jungfrau Maria als Heilerin seelisch-leiblich Kranker hin. In Nordthüringen soll es *Gottesgnadenkrüt*, in Sankt Gallen *Muattergotteschrut* heißen. Allerdings trug es nicht nur zur Gesundung von Menschen bei. Im Freien grasende Tiere nagten auch Tausendgüldenkraut mit anderen Heilkräutern mit ab. Sogar Fleischfresser wie Hunde und Füchse wurden bei Selbstheilung mit diesen Pflanzen beobachtet.

Több más nevében az ember konkrét érzéketi és használati tapasztalata rejlik. Felső-Stájerországban a *Gallkraut*, Magyarországon helyenként az *epefű* (=Gallgras) vagy *földepe* (=Erdgalle) nevet kapta. Mindez bizonyosan a kultúrák sok ezer éves gyógyászati tudásából fakad, amely ezerjófűvel kezelte az *epe-* és *emésztési gondokat*, az *étvágytalanságot*, a *gyomorfájást*, a *lázás betegségeket*, továbbá sokféle más *testi-lelki panaszt*. Ebből eredtek egyéb magyar nevei, mint a *lázfű*, a *gyomorfü* és a *hasfájásfü*.

Ám nem csak az ezerjófűves népi gyógyászat ősi. A „*Biológiai gyógyszerek tankönyve*” (1938) a Krisztus születése előtti 5-4. századig (a görög hippokratikusokig) vezeti vissza orvosi alkalmazását. Római és középkori európai orvosok is sokféle hatásleírást és gazdag receptúrát hagytak az utókorra.

Ma Magyarországon védett növénynek számít. Eszmei értéke 50.000 forint, ami másképpen annyit tesz, hogy akit ennek a gyógynövénynek a gyűjtésén kapnak, az akár 50.000 forintos büntetéssel is sújtható. Az ezerjófű mai magyarországi elterjedtségét tekintve kétségtelenül nehezen érthető szabályzás.

Ugyanis a Kárpát-medence mezein ma is még lépten-nyomon leljük. A MÖF-EKI csólyospálosi Tájbirtokán fél holdnyi összefüggő területet borít sűrűn az ezerjófű. Emellett sokfelé kisebb, elszórt foltokban is tenyészik.

Hasonló a helyzet más csólyospálosi és kiskunsági semlyékekkel is. Tehát az ezerjófűvet nem fenyegeti a kipusztulás veszélye. Ötven évvel ezelőtti gyerekkoromban se volt gyakoribb erőfélé. Pedig akkor a még ép, sűrű tanyavilág valamennyi családja gyűjtötte télire. A természetvédelem ezzel inkább a gyógyszeripart és a gyógyászati szakmát szolgálja, mintsem a természet védelmét vagy az öngyógyító kultúra érdekeit. (GYNS)

Konkrete Sinnes- und Verwendungserfahrungen des Menschen widerspiegeln sich auch in vielen anderen Benennungen. *Gallkraut* heißt es in der Obersteiermark und *epefű* (=Gallgras) oder *földepe* (=Erdgalle) mancherorts in Ungarn. Beide sicherlich aus den viele tausend Jahre alten Erfahrungen der Kulturen bei der Behandlung von Gallen- und Verdauungsproblemen, Appetitlosigkeit, Magenschmerzen, fieberigen Erkrankungen sowie zahlreichen anderen körperlich-seelischen Leiden. Hieraus ergaben sich auch seine weiteren Namen in Ungarn wie „*Fiebergras*”, „*Magen-gras*” oder „*Bauchwehgras*”.

Nicht nur die Volksheilung mit Tausendgüldenkraut soll aber uralt sein. Laut einem *Lehrbuch der Biologischen Heilmittel* (1938) soll die datierte ärztliche Anwendung bis ins 5-4. Jh. vor Christi Geburt (griechische Hippokratiker) zurückreichen. Römische wie mittelalterliche europäische Ärzte sollen eine vielseitige Wirkungsbeschreibung und Rezeptur auf uns überliefert haben.

In Ungarn zählt es heute unter die geschützten Pflanzen. Sein „geistiger Wert” soll 50.000 HUF betragen, d.h., ein jeder, der beim Pflücken von diesem Heilkraut ertappt wird, kann bis zu einer Geldstrafe von 50.000 Forint verurteilt werden. Hinsichtlich der heutigen Verbreitung vom Tausendgüldenkraut in Ungarn eine zweifelsohne schwer verständliche Regelung.

Man trifft Tausendgüldenkraut auf den Wiesen im Karpatenbecken heute noch auf Schritt und Tritt. Auf dem Landschaftsgut IKE-ÖSFU in Csólyospálos gibt es eine zusammenhängende Fläche von etwa einem Katastraljoch dicht bewachsen von Tausendgüldenkraut und dazu noch zahlreiche kleine Flächen zerstreut.

Ähnlich ist es auch mit anderen Wiesen im Dorf Csólyospálos und in der Kiskunság-Region. Tausendgüldenkraut ist also keineswegs am Aussterben. In meiner Kindheit vor 50 Jahren war es hierzulande auch nicht häufiger. Obwohl es zu der Zeit von allen Familien der damals noch unversehrten und dicht bewohnten Streusiedlungsgegend für die Winterzeit gesammelt wurde. Naturschutz scheint diesmal wohl mehr den Interessen von Medikamentenindustrie und Berufsmedizin als dem Schutz der Natur und der Selbstheilungskultur zu dienen. (GYNS)

RÉMUSZ

Rémusz a Tájbirtok örökutya. Hároméves kuvasz kan. Kilónyi kölyökként kapta tőlem Gergő fiam. Érettségi ajándéku. Nem autót, nem motorkerékpárt, nem élettelen gépet kapott. Élő életet. Mert az érett embernek életfelelősséget kell viselnie. Felelős minden életért, amelyik rá van bízva a Teremtésben. De az élő élet csak akkor szolgál minket, ha szeretetünkkel, gondoskodásunkkal előre megsegüljük neki. Így volt ez Rémusszal is.

Már a nevét is emlékező szeretet adta. Egy másik Rémusz iránt, amelyik Gergő gyerekkori barátja volt az utcánkban. Ha véletlenül kint járt az utcán, amikor Gergő az édesanyjával óvodába ment, először beszaladt a kerítés mögé, és onnan ugatta meg. Házórző volt. Tudta, hol lehet szava. Ha feleségem Gergő nélkül ment arra, kutyanyelven kérdőre vonta, hogy hol van a kisgyerek? Már nem érte meg, hogy a kisfiú fölcseperedjen.

Ez a másik Rémusz azonban gyorsan fölcseperedett. Füttyös, az öregedő puliszuka társaságában. Ketten őrzik Gergő tanyáját. Meg a kecskéket, akiktől legelni tanult, hogy tüntető legeléssel jelezze éhségét, ha már kutyajeleit nem értjük. Emberül is tud, mert emberélt eszik. Ez Bulcsú unokám elmélete. Ha a legkisebb gyerek is ráparancsol, hogy „Ülsz!”, engedelmesen izmos hátsó felére ereszkedik. Ám kedvence mégis a csont. Hisz végső soron kutya. Ha csupán emberül viselkedne, nehéz volna egy s más megmagyarázni. Például a segítőkészségét.

Mikor először úszni látott a Tájbirtok tavában, utánam vetette magát a vízbe. Nem értettem, miért úszik rám egészen. Együtt értünk a túlpartra. Így az ok egyelőre rejtve maradt. Egészen addig, amíg a kutyatársát nem dobtam bele a tóba kis fürdőzésre. Rémusz a szuka után úszott, aprócska fejét óvatosan hatalmas szájába vette és kihozta a partra. Akkor értettem

RÉMUSZ

Rémusz (sprich: Reemuss) ist der Wachhund des Landschaftsgutes. Er ist Kuwassenrude, drei Jahre alt. Er war noch ein Welpé von einem Kilo, als ich ihn meinem Sohn Gergő als Reifeprüfungsandenken schenkte. Er bekam kein Auto, kein Motorrad, keine leblose Maschine. Er bekam ein Lebewesen, weil der reife Mensch Lebensverantwortung zu tragen hat. Er trägt Verantwortung für jedes Leben, welches ihm in der Schöpfung anvertraut wird. Doch das uns anvertraute Leben lässt sich erst beherrschen, wenn wir seine Dienste vorher durch unsere Liebe und Fürsorge verdient haben. So war es auch mit Rémusz.

Bereits seine Namensgebung erfolgte aus Liebe. Aus Erinnerung an einen anderen Rémusz, der Gergős Kindheitsfreund in unserer Straße war. Spazierte er zufällig draußen, als Gergő mit der Mutter zum Kindergarten ging, lief er schnell hinter den Zaun und bellte ihm von dort zu. Er war Haushüter und wusste genau, wo er das Sagen hatte. Ging meine Frau ohne Gergő vorbei, so bellte er sie fragend an, wo denn der kleine Junge sei?! Er erlebte nicht mehr, dass der kleine Junge ein junger Mann wurde.

Dieser andere Rémusz war schnell erwachsen. In der Gesellschaft von Füttyös (sprich: Füttyösch), der alternden Puli-Hündin. Sie zwei hüten Gergős Tanja. Und die Ziegen, bei denen er das Grasén gelernt hat. Seinen Hunger zeigte er durch Protestgrasen an, wenn wir seine Hundesprache nicht verstanden. Er beherrscht auch die Menschensprache, denn er frisst Menschenessen. Das ist die Theorie meines Enkels Bulcsú. Befiehlt ihm das kleinste Kind „Ülsz!“ (=Sitz!), so lässt er sich auf seinen muskulösen Hintern nieder. Doch am liebsten hat er Knochen. Er ist ja letzten Endes ein Hund. Würde er nur menschlich handeln, könnte man an seinem Benehmen einiges schwierig erklären. Zum Beispiel seine Hilfsbereitschaft.

Als er mich das erste Mal im Teich des Landschaftsgutes schwimmen sah, warf er sich ins Wasser hinterher. Ich konnte nicht fassen, warum er so dicht an mich heranschwamm. Wir erreichten das jenseitige Ufer zusammen. So blieb die Ursache vorläufig verborgen. Bis nächstes Mal, als ich seine Schicksalsgefährtin zum Baden in den Teich warf. Rémusz schwamm der Hündin nach, nahm ihren kleinen Kopf ins Maul und brachte sie behutsam ans Ufer. Da

meg, hogy se rólam, sem a szukáról nem föltételezett úszni tudást. Azóta hozzászokott, hogy más is tud úszni, de mindig mentésre kész izgalommal toporog a parton, amíg a kedvelt élőlény ki nem jön a vízből. Vagy ha sokáig marad, inkább vele úszkál.

Van azonban egy szenvedélye, amelyért vállalja a vesszőt. Ez a vadászat. Kisebb korában az őzek, a nyulak nem vették komolyan, hogy ő a semlyékek őre is. Tessék-lássék menekültek előle. A nyuszik kihívó, szemtelenül kényelmes, cifrázó futással. Az őzek fehérülő farukat hányva, meg-megállva csalogatták. Kilométereket loholt utánuk, eredménytelenül. Hacsak a verést nem vesszük eredménynek, melyet a visszaparancsolás ellenére folytatott hajszáért kapott. Egy haszna azonban volt a vadúzésnek. Gyönyörű, arányosan izmos állattá fejlődött. Akit egy idő után a vadak is kezdtek komolyan venni. A csúfondárosan menekülő őzek, nyulak egyszer csak érezni kezdték a csökkenő távolságot, és kénytelenek voltak erejüket megfeszítve belefeküdni a futásba. Ők is megéberedtek, megügyesedtek. Ez meg az ő hasznukra vált. Mindkettő kell az élethez. Így aztán sohasem folyt vér.

Megtanulta, hogy hol vannak a birtok jelöletlen határai. Harmadik éves korára már magától megállt a vadúzésben a mezsgyén, ha a vad komolyan vette, és úgy futott előle, ahogy illik. Ha a csúfolódó stílust alkalmazta, akkor elvesztette a fejét és a szomszédok vetésébe is berohant utána. Ilyenkor büntudatosan somfordált vissza, lelapulva kérve a büntetést, és a „*Befelé!*” parancsot meg se várva önkéntes fogságra ítélte magát.

Mondom, nem ember, hanem kutya: hűséges és tisztességes. A hozzánk érkezőktől is ezt várja. Nem tűr lekenyerező haverkodást. A mindjárt simogatót mély, böffenő ugatással állítja vigyázzba, míg körbe nem szaglásztá. Ha azután a gazda is úgy akarja, szabad a mozgás. De csak a gazdával.

wurde mir klar, dass er sowohl mich als auch die Hündin für Festlandsratten hielt. Seither gewöhnte er sich daran, dass auch andere schwimmen können, aber er trappelt in hilfsbereiter Aufregung auf dem Ufer herum, bis das geliebte Lebewesen ans Ufer kommt. Bleibt es länger im Wasser, so schwimmt er lieber mit herum.

Jedenfalls hat er eine Leidenschaft, für die er sogar Leiden auf sich nimmt. Das ist die Jagd. Als Welpen nahmen ihn Haasen und Rehe in der Funktion des Hüters von Hof und Wiesen am Landschaftsgut nicht ernst. Sie ließen sich von ihm nur unwillig wegjagen. Die Haasen veranstalteten für ihn einen herausfordernden, frech-bequemen Zierlauf. Die Rehe lockten ihn mit kecken Sprüngen, innehaltend und zurückschauend heran. Er mühte sich mit kilometerlangen Verfolgungen ab, ergebnislos. Wenn man die Rutenhiebe, die er für die unerlaubte Hetzjagd einzustecken hatte, nicht als Ergebnis betrachtet. Einen Nutzen hatte er trotzdem vom Wildjagen. Er entwickelte sich zu einem bildschönen, ausgewogen muskulösen Tier. Nach einer Weile begannen ihn auch die Wildtiere ernst zu nehmen. Die neckisch flüchtenden Rehe und Haasen fingen an die Schrumpfung der Verfolgungsdistanz zu merken. Sie waren nun gezwungen ihre ganzen Kräfte einzusetzen. Auch sie wurden wachsamer und flinker, was ihr Teil vom gemeinsamen Nutzen war. So kam es nie zum Blutvergießen.

Er lernte, wo die unmarkierten Grenzen des Gutes verlaufen. Zum dritten Lebensjahr machte er beim Wildjagen an der Gutsgrenze von selbst Halt, wenn ihn das Wild ernst nahm und so flüchtete, wie es sich ziemt. Falls es jedoch den neckischen Stil annahm, verlor er den Kopf und ließ sich zu einer Verfolgung über Stock und Stein verleiten. Danach schlenderte er schuld bewusst zurück und erbat sich am Boden herankriechend die verdiente Strafe. Er wartete den Befehl „*Hinein!*” gar nicht erst ab, sondern verurteilte sich selbst zur freiwilligen Haft.

Wohlgemerkt: kein Mensch, sondern ein Hund! Treu und ehrlich. Dasselbe erwartet er auch von Ankömmlingen. Er duldet keine bestechende Anbiederei. Leute, die ihn sofort streichen wollen, lässt er durch tiefes, aufstoßartiges Gebell gerade stehen, bis er alle Gerüche an ihnen inventariert hat. Erst dann ist die Bewegung frei. Aber nur in Begleitung des Herrn.

Emiatt többen „Rémes”-re keresztelték. Pedig nincs igazuk. Még sohasem harapott meg senkit. Nem sebzett meg rábízott állatokat. Előfordult, hogy fellökte az evődényébe szemtelenkedő kecskét vagy a fülénél fogva lerántotta a visszaeső bűnöst. Ám hiába kerestük, sebet nem ejtett rajta. Megköveteli a rendet. A játék is a rendhez tartozik. Ha a munka végeztével a gazda nem akar játszani, a lábát két izmos mellső lábával átkarolva eseng. Egészen addig, amíg föl nem hangzik az elfogadó kiáltás. Ekkor fékeveszett kergetőzés, bolondozás kezdődhet a tanya körül, aminek boldog, nyelvlógató elterülés a vége. Milyen gyönyörű is az élet! (GYNS)

AZ ŐZ

Az őz a környék legnagyobb kisvadja. 1950-60-as évekbeli gyerekkoromban érte felé még inkább csak becézve *őzikének* emlegették. Egy elárvult őzgidát „Zsuzsi” néven édesanyám is fölnevelt és „férjhez adott”. A bakok ősszel „nősülnek”. Ez némi hangoskodással és duhaj verekedésekkel jár. Nyáron, amikor a suták a gidákat szoptatják és legelni, falkában viselkedni tanítják, a bakok látszólag „magukban kószálnak”. De nem céltalan, nem családjuktól független kószálás ez. Szorgalmasan járják, jelölgetik annak a területnek a határait, amelyen belül az utódaik nevelődnek az önálló életre. A határjelölés a fiatal fák kérgének lehántásával, szagjelek hátrahagyásával történik.

Előbbit a gazdálkodó ember nem mindig nézi jó szemmel. Azt még elfogadja, hogy az őzek télire „lenyírják” a túl buja búzavetést, ám azt már kárnak tekinti, ha a fejesedő káposztába is belekóstolnak. Igaz, a torkoskodást az őz bánja leginkább, hiszen a mérgekkel permetezett zöldségek élvezetébe nyaranta sok belepusztul. Tetemeikre éjjelente rájárnak a rókák, a tanyákból elkalandozó kutyák. Nem vigasz az elhullott vadnak, hogy az ember is belepusztul a saját mérgeibe. Ha nem is azonnal. (GYNS)

Deswegen wurde von einigen sein Name zum „Rémes” (sprich: Reemäsch=Fürchterlich) gewandelt. Die sind aber im Unrecht. Er hat noch niemanden gebissen. Hat niemals ihm anvertraute Tiere verwundet. Es kam vor, dass er die Ziege umwarf, weil sie sich zu seinem Fresstopf erfrechte. Oder er riss die Wiederholungsstünderin am Ohr zu Boden. Doch suchten wir am Ziegenohr vergebens nach Wunden. Er verlangt strikte Ordnungsbefolgung. Für ihn gehört auch Spiel zur Ordnung. Will der Herr nicht mit ihm spielen, so umarmt er mit seinen starken Pfoten sein Bein und fleht ihn stumm an. Bis der wohlbekannte Spielschrei ertönt. Da bricht ein zügelloses Haschen und Narren um die Tanja los. Das endet mit froh-erschöpftem Zu-Boden-Fallen mit ausgestreckter Zunge. Ach, wie ist das Leben wunderschön! (GYNS)

DAS REH

Das Reh ist das größte Kleinwild der Gegend. Zu meiner Kindheit in den 1950-60-er Jahren wurde es hierzulande noch als *Rehlein* mit liebevollem Kosenamen genannt. Ein verwaistes Rehkitz mit dem Namen *Zsuzsi* wurde sogar von meiner Mutter großgezogen und „verheiratet”. Die Böcke „heiraten” im Herbst. Dies geht etwas laut und unter schonungslosem Kräftemessen vonstatten. Im Sommer, als die Rehmutter ihre Kitze säugen und ihnen das Äsen sowie das Benehmen im Rudel beibringen, „lungern” die Rehväter scheinbar für sich allein herum. Es ist jedoch kein zweckloses, kein familienunabhängiges Herumlungern. Böcke begehen und markieren fleißig die Grenzen der Reviere, innerhalb deren die Nachkommen ernährt und zum selbständigen Leben erzogen werden. Die Markierung erfolgt durch Abrinden vom Junggehölz und durch Hinterlassen von Geruchspuren.

Vorderes wird vom Landwirt oft missbilligt. Gutgeheißen wird hingegen, wenn die Rehe die üppige Getreidesaat vor dem Winter etwas „mähen”. Als Schaden wird jedoch gefahndet, wenn sie die jungen Kohlköpfe kosten. Die Rehe bezahlen die Genäschigkeit teuer. Jährlich krepieren viele vom giftgespritzten Gemüse. Die Kadaver werden zum Schmaus für Füchse. Und für Hunde, die die umliegenden Einzelhöfe mal für spannende Nachtausflüge verlassen. Es ist kein Trost für die verendeten Tiere, dass auch der Mensch von den eigenen Giften stirbt. Wenn auch später. (GYNS)

MISKA

Miska vörösvércse volt. És a fiúnév ellenére lány. Kétszer találkoztunk. Először a fészemben. Mindketten tettük, ami a dolgunk. Én tűzifát talicskáztam. Ő vadászott. Arra lettem figyelmes, hogy egy cinege surrog a fejem körül. Először föl se figyeltem rá, hogy segítséget kér. Csak akkor eszméltem föl, amikor a karnyújtásnyira levő gallykévébe bújt. És rögtön utána becsapódott Miska, a vörösvércse tojó. Egy pillanatra megdermedtem, majd elengedtem a talicska szarvát, és a vérben forgó szemű Miska után nyúltam. Könnyűszerrel fogtam meg a felborzolt tollú ragadozót. Egy pillanatra magához tért. Bő ruhájában egy szárnycsapással kiszabadult kezemből a csenevész test. De nem röppent messzire. Még mindig a körülöttem surrogó, oltalmat kereső cinkére figyelt, így másodszor is majdnem megfogtam. Erre végképp kijózanodott és elszállt.

Másodszor a Tájbirtok bejáróján találkoztunk, hónapok múlva. Lehet, hogy másik vörösvércse volt, de az is tojó. Tehát maradt Miska a neve. Ezt viselte majsai házunkban, ahol találkozásunk napjától élete végéig velünk élt. Az élete még három hétig tartott. Most nem az önkívülettől nem szállt el, hanem a gyengeségtől. Csak pár méternyi ugrált előttem a fűben. Szinte örült, hogy megfogathatta magát velem. Súlytalan volt. Az egyik lába teljesen elszáradt. Rajta a karmok begörbedve, vékonykára aszva meredtek ki a hasi tollak közül. Vadászbaleset? Gyűrűzés? Betegség? Mindenestre ilyen lábbal nem lehet vadászni. Hazáig a hátsó ülésen kuporgott, meg se próbált, talán nem is bírt volna felröppenni. Tyúklevés volt az ebéd. Megosztottunk a bőrön. Apró cafatokkal kínálgattam. Sértődötten nézett maga elé sárga szemével. Beköltöztettem az üres tyúkolba.

Másnap már elfogadta a csirkebőrt. De pár nyelet után bevonult a sarokba és nem tárgyalt velem. Így ment ez napokig. A vízhez nem nyúlt. Ha megpróbáltam horgas csőrét belenyomni, elfordította a fejét vagy

MISKA

Miska (sprich: Mischka) war ein Turmfalke. Und trotz des Männernamens ein Weibchen. Wir sind einander zweimal begegnet. Das erste Mal im Schuppen. Beide taten wir, was sich gehörte. Ich brachte mit dem Schubkarren Brennholz ein. Er (sie) war auf Jagd. Plötzlich merkte ich, dass mir eine Meise um den Kopf herumsurrt. Zuerst wurde mir nicht klar, dass sie mich um Hilfe bat. Das wurde mir erst bewusst, als sie sich im Reisigbündel vor mir verkroch. Und sofort hinterher schlug Miska, das Turmfalkenweibchen ein. Ich erstarrte, dann ließ ich die Schubkarrengriffe los und langte nach Miska, dessen Augen in Blutgier glühten. Es war leicht, den jagdbetäubten, federplusternden Raubvogel zu fangen. Er kam zu sich und der verkümmerte Körper befreite sich dank dem weichen Federkleid mit einem Flügelschlag aus meinen Händen. Er flog jedoch nicht weit und wollte immer noch nicht von der Meise lassen, die weiter schutzsuchend um mich herumsurrt. So konnte ich ihn beinahe wieder fangen. Darauf hin ernüchterte er sich voll und flog davon.

Das zweite Mal trafen wir uns in paar Monaten auf dem Zufahrtsweg des Landschaftsgutes. Kann sein, dass es ein anderer Turmfalke war, aber wiederum ein Weibchen. So blieben wir beim Namen *Miska*. Es lebte noch drei Wochen in unserem Haus in Kiskunmajsa mit uns zusammen. Denn diesmal blieb es nicht wegen Jagdbetäubung auf dem Weg stehen, sondern wegen Schwäche. Es hüpfte nur paar Meter vor mir im Gras hin, sichtlich bereit, sich von mir fangen zu lassen. Es war gewichtlos. Eines der Beine war gänzlich verdorrt. Die Krallen ragten krumm und dünn getrocknet aus den Bauchfedern. Jagdunfall? Oder Beringung? Vielleicht eine Krankheit? Jedenfalls ist es mit solchen Krallen vorbei mit Jagen. Bis nach Hause zog es sich auf dem Hintersitz zusammen. Es hat nicht einmal versucht – vermochte wohl auch nicht – im Wagen herumzuflattern. Zu Mittag gab es Hühnersuppe. Ich wollte mit ihm die Haut teilen. Ich bot ihm kleine Fetzen an. Es starrte mit den gelben Augen wie beleidigt vor sich hin. Ich quartierte es im leer stehenden Hühnerstall ein.

Am nächsten Tag wies es die Hühnerhaut nicht ab. Doch nach paar Fetzen verkroch es sich in der Ecke und ließ sich nicht mehr mit mir ein. So ging es tagelang. Zur Tränke ging es nie. Als ich versuchte den krummen Schnabel ins Wasser zu tauchen, drehte es den Kopf weg oder suchte zu

szabadulni próbált. Így aztán „közvetve” itattam: vízbe mártva minden falatot. Egy reggel az ajtó előtt találtam mozdulatlanul. A Tájbirtok állattemetőjében hantoltam el. Ott, ahol Bogáncs, az első házörzőnk, a mérgezett őzek és nyulak nyugosznak. A felhőfodros, kéklő magasság alatt. Onnan jött hozzánk gyógyulni. Vagy már csak a szemünk láttára szenvedni és meghalni? (GYNS)

A GYÍK

A gyík kedves hüllője a semlyékvilágnak. Errefelé gyakori a „zöldgyík”, amelyik „gyerekkorában” – ez első életévét jelenti – még nem annyira hasonlít későbbi önmagára. Ugyanúgy, ahogy a szürkemarha bocija is melegbarnás, a vaddisznó malaca meg csikos... A zöldgyík gyerek egyévesen még barnás-szürke. Ez bizonyosan a Teremtő ajándéka, hogy a még kevéssé „fürge” kis teremtmény könnyebben eltűnhessen az éhes ellenségek elől a kiskunsági homokos, ritkanövényes terepen. Ha szénaboglyák, szalmakazlak, gallyrakások alatt, korhadékok langymelegében, a homokhátak lyukaiban átvészelte a telet, és a tavasztavasszal emelkedő semlyékvizek se lepték meg mozdulatlan állapotában, akkor második életévét már „zöldebben” kezdi. Harmadik évére pedig élénksárga hassal, neme szerint türkiz vagy lila tokával készül a nászra.

A kifejlett zöldgyík öntudatos, harcias állat. Amolyan minikrokodil. Ha sikerül megfogni, ami forróságban, délidőben szerencse vagy nagyfokú ügyesség kérdése, mert ilyenkor a füvek közt komoly sebességekre képes, akkor sértődötten védekezik. Képes a „támadó” legközelebbi ujját akár egy ujjpercnyire is bekapni. Vérben forgó szemekkel szorongatja, mintha a legkisebb sebet is képes volna ejteni rajta sűrű, picinyke fogacskáival.

Reggel azonban lassabb, és meglassúdik az esti hüléssel is, hiszen „hüllő”, azaz

entkommen. So bekam es „mittelbar” zu trinken, indem ich die Häppchen vorm Hingeben ins Wasser tauchte. Eines Morgens fand ich es vor der Verschlagtür leblos liegen. Es wurde im Tierfriedhof des Landschaftsgutes beerdigt. Dort, wo Bogáncs (spricht: Bogantsch), unser erster Haushüter, die vergifteten Rehe und Feldhasen ruhen. Unter der wolkenverzierten, blauen Unendlichkeit. Es kam zu uns von dort, um Heilung zu finden. Oder nur noch um vor unseren Augen zu leiden und zu sterben? (GYNS)

DIE EIDECHSE

Ein liebliches Reptil der Wiesenwelt ist die Eidechse. Häufig trifft man hier die *Grüneidechse*, die jedoch „im Kindesalter” – im ersten Lebensjahr – noch nicht so sehr ihrem späteren Ich ähnelt. Wie auch Graurind als Kalb noch braun und Wildschwein als Ferkel gestreift ist. Das Grüneidechsenkind hat vorerst mal eine unscheinbare, bräunlich-graue Farbe. Das wird wohl ein Geschenk des Schöpfers sein, damit dieses winzige Geschöpf in seinem weniger flinken Alter im spärlichen Pflanzenbewuchs auf dem sandigen Kiskunság-Gelände besser seinen hungrigen Feinden entkommen kann. Wenn es dann unter Heuschobern, Strohfeimen, Reisighaufen, bei Moderwärme oder in Bodenlöchern der Sandrücken den Winter überstand, wenn es im seenreichen Frühling von den ansteigenden Wiesengewässern der Niederungen in seinem bewegungslosen Zustand nicht überrascht wurde, fängt es sein zweites Lebensjahr bereits „grüner” an. Im heiratsfähigen Alter hat es bereits leuchtend gelben Bauch und je nach Geschlecht blauen oder lila Hals zum Grün.

Die ausgewachsene Eidechse ist ein selbstbewusstes, kampflustiges Tier. Es ist ein Mini-Krokodil. Wenn es einem gelingt, sie zu fangen, was bei Hitze, zur Mittagszeit ein Glücksfall oder Frage höchster Geschicklichkeit ist, weil sie bei hohen Temperaturen zu ernsthaften Geschwindigkeiten im Gras fähig ist, setzt sie sich empört zur Wehr. Sie kann den Finger des „Angreifers” sogar bis zum ersten Fingerglied verschlingen. Mit aller Kraft und blutrünstigen Augen drückt sie daran herum, als wenn sie dem Menschen mit ihren dicht stehenden winzigen Zahnlein die geringste Wunde zufügen könnte.

Am Morgen ist sie langsamer und verlangsamt sich auch bei der Abendkühle. Deshalb heißt sie

„*hüllő*”. Ilyenkor könnyű megfogni, de könnyebb ízelt farkát is letörni. Gyerekként mindig csodáltam, hogy ki is nő újra, bár már nem a régi arányossággal. Ki tudja, milyen hátrányai származnak ebből a természetes önbecsülésére nézvést. Mindenesetre a marokból eleinte szabadulni igyekszik, ám aztán „megszelídülni” látszik a meleg tenyéren. Még ujjbeggyel simogatni is lehet egy ideig. Csak amikor hirtelen elugrik, akkor jövünk rá, hogy csupán „tankolt”: energiát gyűjtött a testmelegünkől a szabadulásra. Ne kapjunk utána. Neki is jár az ép test és a szabadság. Hisz neki is dolga van a világban, amit mi emberek nem föltétlenül tudhatunk, de egészen biztos, hogy nem pótolhatunk. (GYNS)

A LÓBOGÁR

A lóbogár a horgászok kedvence. Bizonytalán azért, mert a horogra tűzve is sokáig él és mozog a vízben, odacsalva a ragadozó halakat, akik így maguk is horogra akadnak. A kertész, az ásó paraszt, ha lóbogárjáratra bukkan, föl kutatja és kiveti a művelt földből. A gyerekek ilyenkor birokra kelnek ezzel az erős bogárral. A nagyobbak megtanítottak bennünket arra, hogyan kell a csápjait a hüvelyk- és a mutatóujjunk közé fogni, hogy ne csípjén. Ám a lóbogár még a szorító gyermekujjakat is szét tudta feszíteni, ezért riadtan dobtuk el magunktól. A felnőttek az ásóval gyakorlott mozdulattal szúrták ketté. „*Csak naplemente után döglük meg!*” – mondták ilyenkor titokzatosan. S tényleg: akárhányszor ellenőriztük ilyenkor, mozgott a két lóbogárfél. Másnap azonban már a hangyák dolgoztak a mozdulatlan tetemdarabokon...

Hogy bogár, azt még belátta minden gyerek. De miért éppen ló?! Talán mert olyan nagy a többi bogár között, mint a ló a közönséges négylábúakhoz képest? Én mindenesetre ezzel a névvel békültem meg leginkább. *Lótetűnek* is mondják sokfelé.

ungarisch „*hüllő*” (=Reptil, eigentlich „*hüllő*”: „*Abkühlendes*”) In diesem Zustand ist es leicht, sie zu fangen, doch da bricht ihr auch der Gliederschwanz leicht ab. Der wächst schon wunderbarerweise nach, aber wird nie mehr vollkommen sein. Wer weiß, welche Nachteile für ihren natürlichen Geltungsdrang daraus entstehen. Sie versucht jedenfalls unseren Fingern zu entkommen, doch sie lässt sich dann scheinbar auf der warmen Handfläche zähmen. Man kann sie sogar mit der Fingerspitze streicheln. Erst als sie plötzlich wegspringt, wird uns klar, dass sie nur Wärme tankte: sie sammelte am warmen Menschenkörper nur Fluchtenergie für die Freiheit. Man soll nicht nach ihr haschen. Auch sie braucht einen heilen Körper und die Freiheit. Auch sie hat in der Welt einiges zu tun, was der Mensch nicht unbedingt wissen, aber ganz sicher nicht ersetzen kann. (GYNS)

DIE MAULWURFSGRILLE

Die Maulwurfsgrille (ungarisch: lóbogár= „Pferdekäfer”) ist Liebling der Angler. Sicherlich weil sie auch an die Angel gespießt noch lange lebt und sich im Wasser bewegt. Dadurch lockt sie die Raubfische heran, die so auch selbst an die Angel kommen. Wenn Gärtner und Bauern beim Umstechen einen Maulwurfsgrillengang entdecken, suchen sie eifrig nach ihr und werfen sie aus dem bestellten Boden hinaus. Da messen sich die Kinder mit diesem starken Käfer. Die Größeren haben uns beigebracht, wie die zangenartigen Wühler zwischen Daumen und Zeigefinger gefasst werden müssen, damit sie nicht kneifen kann. Doch die Maulwurfsgrille konnte sich sogar aus der Fingerklemme der Menschenkinder befreien. So warfen wir sie erschrocken von uns. Die Erwachsenen stachen sie mit dem Spaten geübt entzwei. „*Sie wird erst nach Sonnenuntergang sterben!*” – fügten sie da rätselhaft hinzu. Und tatsächlich: sooft wir es überprüften, bewegten sich die zwei Maulwurfsgrillenteile. Am nächsten Tag waren jedoch schon die Ameisen mit den leblosen Körperstücken beschäftigt...

Dass es ein Käfer war, konnte noch jedes Kind einsehen. Doch warum gerade „Pferd”? Vielleicht weil sie unter den anderen Käfern so groß erschien, wie das Pferd unter den gemeinen Vierbeinern? Jedenfalls konnte ich mich noch am besten mit diesem Namen anfreunden. Mancherorts ist auch der Name *Pferdelaus*

vércsoportúakra ritkán tapad „önszántából”. Jobban szereti az AB-s vércsoportot. Ha észrevevesszük magunkon, nem „lehúzni” kell, mert az nem sikerül, hanem gyors, érintő csapással lesodorni. A fürdőző parasztyerekek lepisilték magukról vagy egymásról, ismerve a lúgos-meszes vízhez szokott pióca savérzékenységét. Másik neve a *nadály*, mert nem elsősorban a víz, hanem a *nedvesség* a végső életeleme, akár a *nádnak*. (GYNS)

AZ EBIHAL

Az ebihal nem is hal, nem is eb. De kiskorában kutyául becsapja a természetet nem ismerő embert. Ugyanis eleinte olyan, mint aki hal, mert hosszú farkuszonnyal közlekedik a vízben. Azután lábat növeszt. Uszonyos farkával, lábaival ilyenkor hasonlít a götére. Am göte se lesz belőle, mert egyszer csak meggondolja magát, és békává változik. A környéken tudják is ezt az ebihalról, ezért *békaputyúrkának*, „békapicúrká”-nak, a béka porontyának, kicsinyének hívják. Mert az is. Hogy mennyire összefüggnek a sekély, meleg semlyékvizek a békaputyúrkákkal és elképesztő tömegű élőhelyi társaságukkal, azt jól tükrözi Agnes ROSSBACHER gráci egyetemista leírása, aki 2009–10. évi csólyospálosi biomasszakutatásai befejezése után a MÖF-EKI 2010. július 26-i tájkonferenciáján (ANA 2010) is előadást tartott „*Egy Alpoklakó emlékei Csólyospálos–Majsa térségéről. A Kiskunság tájképéről és tájállapotáról*” címmel. A nedves időszakban szerzett tapasztalatai alapján a következőket írja: „*Csólyospáloson tavasszal a lapályok (semlyékek) kivétel nélkül víz alatt állnak. Részint annyira, hogy még gumicsizmában sem érhető el minden semlyékrész az elázás kockázata nélkül. A homokhátak ugyan kiállnak a vízből, de ezeken is vannak helyenként erősen nedves foltok. A semlyékvizekben állatok sokféle tömege nyüzsög: a vízi csigáktól az ebihalakon át a teknősbékákig*”. (GYNS)

ihn beim Baden am Körper haften, soll nicht versucht werden, ihn „abzuziehen”. Er kann am besten mit einem entschiedenen Streifschlag entfernt werden. Badende Bauernkinder pinkelten ihn von sich oder voneinander ab, weil sie wussten, dass dieses Tier der kalkhaltig-alkalischen Gewässer keine Harnsäure mag. Sein zweiter Name „*nadály*” (sprich: *Nodaj*) weist mit seiner Wurzel auf Nässe (= *nedv*) hin, die sein eigentliches Lebelement ist, wie beim Schilf (= *nád*). (GYNS)

DIE KAULQUAPPE

Kaulquappen haben ungarisch den seltsamen Namen „ebihal”. Wörtlich übersetzt heißt das „Hundsfisch”. Dabei ist es weder Fisch noch Hund. Die Bezeichnung rührt wohl daher, dass dieses komische Lebewesen den Menschen, der die Verwandlungen in der Natur nicht gut genug kennt, im jungen Alter „hundsmäßig” überlistet. Anfangs ähnelt es dem Fisch, denn es bewegt sich im Wasser mit langer Schwanzflosse. Dann aber lässt es sich Beine wachsen. Mit den Beinen und dem langen Schwanz sieht es wie ein Molch aus. Doch ist auch die Molchform keine Endstation, weil es sich plötzlich als Frosch entpuppt. In der froschreichen Nasslandschaft der Gegend weiß man’s genau über die Kaulquappe, so heißt sie hier mehr „békaputyúrka”, also „Froschjunges”, was es ja auch tatsächlich ist. Wie sehr ausgedehnte, warme Seichtgewässer und Kaulquappen zusammenhängen, zeigt die Beschreibung der Grazer Studentin Agnes ROSSBACHER, die nach der Biomasse-Erhebung in Csólyospálos 2009–2010 auch einen Vortrag mit dem Titel „*Eindrücke einer Alpenländerin im Raum Csólyospálos–Majsa über Landschaftsbild und Landschaftszustand Kiskunság*” auf der Landschaftstagung ANA 2010 vom IKE-ÖSFU hielt. Darin heißt es: „*Im Frühling stehen in Csólyospálos die Niederungen (Wiesen) ausnahmslos unter Wasser, teilweise so sehr, dass man selbst mit Gummistiefeln nicht alle Bereiche erreichen kann, ohne nass zu werden. Die Sandrücken ragen aus den Wasserflächen hervor, teilweise findet man aber auch dort sehr feuchte Stellen. In diesem Oberflächengewässer findet man allerlei Getier, wie zum Beispiel Wasserschnecken, Kaulquappen und Schildkröten*”. (GYNS)

A VÍZISIKLÓ

A vízisikló a „szép és ártalmatlan kígyók” közé tartozik. Legalábbis azon emberek számára, akik meg tudják különböztetni a parlagi viperától és más, valóban kígyónak (mérgező marású csúszómászónak) számító hüllőktől, amilyenek erre felé egyáltalán nincsenek is. A sikló arányos testű: farka fokozatosan vékonyodik el, nem hirtelenül, mint a viperaké. Pikkelyes teste is díszes, a hímeké még színes is, a nőstényeké inkább csak barnás. A fejük is kecses, a szemük pedig egyenest értelmes és szép. Ez valószínű attól van, hogy a sikló más kígyóktól eltérően „pislogni” tud. Ha megfogjuk, a szemében látszik a riadalom, s ha újra elengedjük, vissza-visszanézölődik, hogy valóban visszaadtuk-e a szabadságát?!

Am ha már megfogtuk, érdemes szemügyre vennünk. A szemük mögött kétoldalt szép feketével szegett félhold van. A hímek félholdja erősebb okkersárga. A fogság ellen eleinte sebes kígyózó mozgással menekülve, tátott szájjal, mintegy harapással fenyegetőzve védekeznek, de igazából sohasem harapnak. Ha azonban a tarkójuk környékén felülről a földre nyomjuk, alkarunkra tekergőzve jellegzetesen bűzös váladékkal jutalmaznak a kíváncsiságot. Ha nagyon veszélyesnek ítélik a helyzetet, akkor döglöttnek tettetik magukat. Am ha elengedjük őket, azonnal a legközelebbi alkalmas lyukba bújnak vagy még inkább a legközelebbi vízbe vetik magukat. Gyönyörűen úsznak, hiszen a hivatalos nevük „vízsisikló”. A fejük mintegy 6-8 centiméterre kiemelkedik a vízből, testük pedig a víz alatt kígyózva, hevesen evez. Ha „ráérnek”, akkor ez az úszás még kecsesebb.

Szenvedélyes és veszélyes ragadozók. Persze elsősorban a békákra. A sikló még az ember elől menekülve sem hagyja ki a vízben eléje kerülő békát! Általában egyik lábát igyekszik elkapni, majd kezdetét veszi a harapásról harapásra haladó kifárasztás és lassú bekebelezés. A sikló fogta béka sírása

DIE WASSERNATTER

Die Wassernatter zählt zu den „schönen und harmlosen Schlangen”. Wenigstens für Leute, die sie unterscheiden können von Feld- und Sandottern, bzw. anderen wahrhaft als Schlangen geltenden Kriechtieren (mit giftigem Biss), die es hierzulande überhaupt nicht gibt. Die Wassernatter hat einen proportionierten Körper: sein Schwanz wird stufenweise dünner und nicht plötzlich wie der von Ottern. Der fein beschuppte Natterkörper ist verziert, bei Männchen sogar etwas farbig, bei Weibchen mehr bräunlich-grau. Ihr Kopf ist zierlich, ihre Augen geradezu verständig und reizvoll. Letzteres rührt wohl daher, dass Nattern im Unterschied zu anderen „Schlangen” sogar blinzeln können. Wenn sie gefangen wird, ist ihr in den Augen der Schreck sichtbar. Wenn sie wieder freikommt, schaut sie immer wieder zurück, ob sie die Freiheit wirklich zurück-erhielt?!

Wenn wir jedoch eine Natter schon gefangen haben, lohnt es sich, sie uns mal näher anzuschauen. Sie haben beiderseits hinter den Augen je einen schönen, schwarz gesäumten Halbmond. Bei Männchen ist dieser Halbmond leuchtendes Ocker. Gegen die Gefangennahme wehren sie sich zunächst durch geschwindes Fortschlängeln, indem sie mit weit geöffnetem Mund Bisse androhen, aber nie wirklich beißen. Wenn sie jedoch am Nacken gepackt an den Boden gedrückt werden, winden sie sich um unseren Unterarm und belohnen die Neugier mit dem Ausstoß von charakteristisch stinkendem Sekret. Wenn sie die Lage als lebensgefährlich einschätzen, stellen sie sich einfach tot. Falls sie jedoch freigelassen werden, verkriechen sie sich unverzüglich ins nächst beste Loch oder werfen sich ins nächst auffindbare Wasser. Ihr Schwimmen ist eine Augenweide, nicht zufällig heißen sie „Wassernatter”. Sie erheben den Kopf etwa 6-8 cm über dem Wasser, wobei ihr Körper unter der Wasseroberfläche schlängelnd heftig rudert. Wenn sie „Zeit haben”, so fällt dieses Schwimmen noch reizvoller aus.

Nattern sind leidenschaftliche und gefährliche Raubtiere. In erster Linie freilich für Frösche. Die Natter lässt sogar auf der Flucht vor dem Menschen keinen Frosch im Wasser aus! Im Allgemeinen ergreift sie eines der ausgestreckten Froschbeine und ihn am Ufer langsam marternd und ermattend verschlingt die Beute von Biss zu Biss. Das Jammern vom Frosch, der von der

szívzakasztóan jellegzetes hang. Egy béka bekebelezése után nagy napozás, hosszas lustálkodás, mély alvás szokott következni valamely zavartalan vízparti helyen. Az egyébként neszes állat ilyenkor oly mélyen képes elszunyókálni, hogy a sétáló embert se veszi észre, csak mikor az rálép. Ez aztán a riadalom mindkettejüknek! Mert a sikló hangosat szisszen – és fejvesztetten menekül.

Persze nem elsősorban a természetismerő ember az ellensége. Az oktalanok agyonütik, mert „kígyó”, de a gémek, a gólyák egyenest vadásznak rá. Nem akármilyen csemege a gém- és gólyafiaknak. Általában legfőbb vadászterületén, a vízben szokott az ő sorsa is betelni. A reája leső madarak akkor szokták elkapni, amikor békaszemlézni a felszínre bukkan. Ők is a tarkója táján ragadják meg a nagy vízivadászt, és azonnal a levegőbe is emelkednek vele. Sajátos látvány a szemlélődő embernek, de még inkább a békanemzetség tagjainak, amint a nagy ellenség a hosszú madárcsőrben lengedezve a víz fölött eltávozik egy másik világba. (GYNS)

Natter gemartert wird, ist ein charakteristischer Ton zum Herzzerreißten. Nachdem der Frosch einverleibt ist, folgt an einem wassernahen, ruhigen Ort ein ausgiebiges Faulenzen und geringeltes Herumliegen in der warmen Sonne, sogar ein tiefer Schlaf. Das sonst so hellwache Tier schläft in solchen Fällen so fest, dass es nicht einmal den heranspazierenden Menschen wahrnimmt, erst dann, wenn er darauf tritt. Das ist ein Schreck für beide, denn sie zischt laut auf und ergreift sofort die Flucht.

Ihr Feind ist in erster Linie selbstverständlich nicht der Mensch, der die Natur kennt und liebt. Unverständige töten sie gelegentlich, weil sie „Schlange” ist. Doch Reiher und Störche halten richtige Ausschau nach ihr. Sie stellt keine alltägliche Delikatesse dar für Storch- und Reiherjunge. Meist im eigenen Jagdrevier, im Wasser wird auch sie zum Jagdopfer. Die nach ihr Ausschau haltenden Wasservögel schnappen sie in dem Moment, als sie kurz auftaucht, um Frösche zu orten. Auch sie packen den großen Wasserjäger am Nacken und heben sofort zum Heimflug an. Es ist ein eigenartiger Anblick für den betrachtenden Menschen, doch wohl noch mehr für die Sippe der Frösche, wenn der große Feind im langen Vogelschnabel über dem Wasser schwebend in eine andere Welt aufbricht. (GYNS)